

‘Non, je ne regrette rien’

*De relatie tussen de Indochinese koloniale ervaring en de
putsch in Frans-Algerije in 1961*

**Masterthesis Maatschappijgeschiedenis
Erasmus School of History, Culture and Communication
Erasmus Universiteit Rotterdam**

Marie-Christine Rynja

Studentnummer 289304

Datum: 21 augustus 2017

40780 woorden

Thesisbegeleider: dr. R.J. Adriaansen

Tweede lezer: prof. dr. M.C.R. Grever

Iactea alea est

Dank aan iedereen die mij altijd is blijven steunen.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding	4
1.1. Onderwerpkeuze en onderzoeksvragen	5
1.2. Het hoe, wat en waarom van een coup	6
1.3. Motieven voor een coup	9
1.4. Historiografie	11
1.5. Raoul Salan en Hélie Denoix de Saint Marc	12
1.6. Soort bronnen en gebruik	19
1.7. Hoofdstukindeling	21
Hoofdstuk 2 De Frans – Indochinese Oorlog en de effecten voor het Franse leger	22
2.1. Het begin van de oorlog	22
2.2. De oorlog	24
2.3. De strijd met Giap	27
2.4. De laatste strijd	32
2.5. Conclusie	34
Hoofdstuk 3 De Frans-Algerijnse Oorlog	37
3.1. De FLN en de aanloop naar 1 november	37
3.2. Een rumoerige politieke tijd in Algerije en de komst van Salan	41
3.3. De onvrede van het leger	57
3.4. Conclusie	60
Hoofdstuk 4 De komst van De Gaulle en de veranderende situatie in Frans-Algerije	62
4.1. Een nieuw plan voor Algerije	62
4.2. De strategie van Challe en de vernieuwde aanpak van de FLN	67
4.3. De Gaulle en de zelfbeschikking voor Algerije	70
4.4. De week van de barricaden	72
4.5. Conclusie	75
Hoofdstuk 5 De putsch van 1961, de laatste aanval op De Gaulle	77
5.1. De aanloop naar de putsch	77
5.2. De voorbereidingen voor de putsch	82
5.3. De tocht naar Algerije	86
5.4. De putsch	89
5.5. De putsch in Frankrijk	96
5.6. Verschil in opvatting tussen Challe en Salan	97
5.7. Het einde en de aftocht	98
5.8 Na de putsch: Saint Marc en Salan	100
5.9. Conclusie	108
Hoofdstuk 6 Conclusie	110
Bibliografie	117

Hoofdstuk 1

Inleiding

‘Officiers, sous-officiers, gendarme, marins, soldats et aviateurs : je suis à Alger avec les généraux Zeller et Jouhaud et en liaison avec le général Salan pour tenir notre serment : garder l’Algérie.’¹

Met deze woorden kondigde generaal Maurice Challe op 22 april 1961 de *putsch des généraux* in Frans-Algerije aan. Via deze extreme daad probeerde een deel van het Franse leger, onder leiding van generaals Challe, Salan, Zeller en Jouhaud, president de Gaulle onder druk te zetten het verzelfstandigingsproces van Frans-Algerije te stoppen en zo de kolonie, die sinds 1848 werd gezien als integraal onderdeel van Frankrijk, te behouden als Frans grondgebied.

Hoewel de generaals de leiding over Algerije middels de putsch wilden overnemen, was het afzetten van De Gaulle niet de directe insteek van de putsch. Men ging de confrontatie met De Gaulle vanwege aan vanwege zijn beleid voor Algerije. Challe zag de putsch als een militaire operatie waarmee de rebellen voor eens en altijd verslagen zouden kunnen worden. Hiermee zouden de fouten van De Gaulle, zoals het ingaan van het verzelfstandigingsproces en het aangaan van onderhandelingen met de rebellen, hersteld worden en zou Algerije voor Frankrijk behouden blijven.² John S. Ambler beschrijft putsch als een *baroud d’honneur*, een operatie om de eer te verdedigen en om het geweten te zuiveren, in plaats van een operatie om De Gaulle omver te werpen³. Uitzondering hierop was Salan die de putsch wel als een directe aanval op De Gaulle’s positie zag, maar hij kreeg hier binnen het Franse leger amper steun voor.

Politieke inmenging was het Franse leger niet vreemd, sinds de affaire Dreyfus in 1894 zijn er verschillende momenten geweest waarbij er een kruisbestuiving tussen de politiek en het leger plaatsvond. Voorbeelden hiervan zijn de oprichting van *France Libre* door Charles de Gaulle in 1940 en de steun van het Franse leger aan de opstand van een deel van de Algerijnse bevolking op 13 mei 1958.

Desalniettemin was de putsch van 1961 een uitzonderlijke situatie: hoewel er in de Franse geschiedenis meerdere coups zijn geweest waar het Franse leger bij betrokken is geweest, was dit voornamelijk in de rol van enforcer.

¹ Maurice Challe, 22 april 1961 https://www.herodote.net/21_avril_1961-evenement-19610421.php (1-3-2017).

² Martin Evans, *Algeria: France’s undeclared war* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 244.

³ John Steward Ambler, *The French army in politics 1945-1962* (Ohio: Ohio University Press, 1966), 291.

De putsch was echter de eerste coup die werd geïnitieerd door een deel van het Franse leger. Daarnaast kan het als bijzonder bestempeld worden dat er een coup na de Tweede Wereldoorlog plaatsvond in een democratisch ontwikkeld land op Westers grondgebied en tegen een democratisch gekozen leider, die aanvankelijk door het leger gesteund werd en zelfs met steun van het leger in 1958 weer terug aan de macht was geholpen. Maar hoe heeft het zover kunnen komen dat een deel van het Franse leger zich achter de coup schaarde? Waardoor was het volgens het leger nodig om zo een beslissende politieke rol in te nemen? Was het gehele leger het eens met besluit zich zo vergaand in de Franse politiek te mengen of was dit slechts een deel van het leger? Is dit een overwogen besluit geweest of is het leger hier gaandeweg in terecht gekomen? Is de keuze voor de putsch wellicht terug te herleiden naar de strijd in Indochina, die in Frans-Algerije sterk doorklonk? Al deze vragen hebben geleid tot de volgende hoofdvraag die in deze scriptie onderzocht zal worden: *wat was de invloed van de oorlogs- en koloniale ervaring in Indochina op de motieven voor de putsch in Frans-Algerije in 1961?*

De hoofdvraag zal in deze thesis zal beantwoord worden door te kijken naar de rol die de koloniale ervaring in Indochina en het dekolonisatieproces aldaar hebben gespeeld in de handelingsmotieven van twee belangrijke spelers van de putsch des généraux van 21 april 1961 te Algiers: generaal Raoul Salan en majoor Hélié de Saint Marc. De deelvragen die per hoofdstuk behandeld zullen worden zijn achtereenvolgend *1. in hoeverre zijn Salan en Saint Marc beïnvloed door de ervaringen in Indochina wat betreft hun visie op het kolonialisme en de rol van het Franse leger, 2. wat was de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie, 3. in welke mate beïnvloedde de terugkeer van De Gaulle de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie en 4. als gevolg van welke gebeurtenissen en onder welke omstandigheden vond de putsch plaats?*

Bovenstaande deelvragen zijn gekozen om een mogelijke verklaring te kunnen geven voor de motieven van een deel van het Franse leger voor de putsch en hoe het Franse leger gevormd is door de omstandigheden in Indochina en Frans-Algerije. De antwoorden van deze deelvragen zullen tezamen de basis vormen voor de beantwoording van de hoofdvraag.

1.1. Onderwerpkeuze en onderzoeksvragen

De *putsch des généraux* van 22 april 1961 in Frans-Algerije is als onderwerp gekozen voor deze scriptie. Naast het bijzondere karakter van de putsch, is deze ook belangrijk geweest in het finaliseren van het Franse dekolonisatieproces. Dit proces, ingezet na de Tweede

Wereldoorlog, werd door verschillende factoren tegengewerkt waarbij de conservatieve houding van het Franse leger een van de obstakels was.

De periode die in deze scriptie bestudeerd zal worden loopt van 1946, het moment dat de Frans-Indochinese Oorlog begon, tot aan mei 1962, het moment van de rechtszaak tegen generaal Raoul Salan. De oorlog in Frans-Indochina is gekozen als startpunt omdat hier het kantelpunt ligt binnen de onvrede van het Franse leger en waar in de strijd in Frans-Algerije zeer regelmatig aan teruggedacht en gerefereerd werd. Het eindpunt, de rechtszaak tegen Salan, kan gezien worden als een symbolische afsluiting van de onrusten in Frans-Algerije aangezien hij het laatste kopstuk van de putsch was die nog berecht moest worden.

Daarnaast is er specifiek voor deze periode gekozen vanwege de mogelijke relatie tussen de gebeurtenissen in Indochina en Frans-Algerije en de mogelijke gevolgen van de koloniale ervaringen voor het Franse leger.

Naast het bestuderen van literatuur over de gebeurtenissen in Indochina en Frans-Algerije zal de hoofdvraag beantwoord worden door de levens van twee belangrijke figuren binnen de putsch te bestuderen en te analyseren van de: generaal Raoul Salan en majoor Hélié Denoix de Saint Marc. In ieder hoofdstuk zal er gekeken worden wat de historische gebeurtenissen, zoals de Frans-Indochinese Oorlog en de strijd om Algiers, voor hen betekend heeft en hoe deze gebeurtenissen hun denken en handelen beïnvloed heeft met de deelname aan de coup als climax.

1.2. Het hoe, wat en waarom van een coup

Voordat er verder ingegaan wordt op de inhoud is het van belang om te kijken naar de coup als theoretisch concept. Edward Luttwak beschrijft in zijn werk *Coup d'état: A practical handbook* een coup als een infiltratie in een klein, maar belangrijk, deel van het regeringsapparaat met als doel de zittende regering uit zijn staatsrechtelijke rol te heffen. Luttwak wijst ook op het aspect dat een coup zo'n interessant onderwerp is geworden door opkomst van moderne staten met een professionele bureaucratie en permanente 'armed forces'.⁴ Volgens Luttwak is de coup eigenlijk een zeer democratisch concept, ondanks zijn illegale status. Het democratische karakter van een coup komt voort uit het feit dat een coup van buitenaf plaats kan vinden, maar wel in dat gedeelte plaats vindt binnen een staat die geleid wordt door een professioneel ambtenarenapparaat, een gewapende macht en de politie.⁵ Luttwak maakt binnen een coup een onderscheid tussen verschillende soorten van interventie,

⁴ Edward N. Luttwak, *Coup d'état: A practical handbook* (Massachusetts: Harvard University Press, 1979), 4.

⁵ Ibidem.

waarvan de putsch er een is. Een putsch is volgens Luttwak een militaire coup d'état die vrijwel altijd wordt uitgevoerd tijdens of direct na een oorlog. Daarnaast wordt de putsch georganiseerd en geleid door een aantal militairen in plaats van het gehele leger.⁶

Marek Bankowicz bekritiseert in *Coup d'état, A critical theoretic synthesis* Luttwak's omschrijving van een coup, deze is volgens hem te vaag.⁷ Volgens hem zou het beter omschreven kunnen worden als een illegale omverwerping van de bestaande politieke macht, uitgevoerd door een kleine groep samenzweerders, door middel van een 'spontane' actie en shockeffect als strategie. De coup gaat samen met het gebruik van geweld of de dreiging hiervan. Verder wordt de politieke verandering niet afgedwongen door massale maatschappelijke krachten.⁸

Ken Connor en David Hebditch erkennen in hun werk *How to stage a military coup: from planning to execution* de definitie van een coup zoals omschreven door Luttwak, zij houden echter vast aan een volgens hen meer gangbare definitie. Namelijk dat een coup een plotselinge en beslissende machtsuitoefening op de politiek is. Een kleine groep voert, met geweld, veranderingen door binnen een regering of werpt deze volledig omver.⁹

Eric A. Nordinger beschrijft in zijn boek *Soldier in politics, Military coups and governments* een coup als een middel om te komen tot militaire interventie en praetorianisme. De laatste term is afkomstig uit het oude Rome, de praetoriaanse garde was een militaire eenheid speciaal in het leven geroepen om de keizer te beschermen maar in plaats hier van gebruikten zij hun militaire macht om keizers af te zetten en de verkiezing van nieuwe keizers door de Senaat te controleren.¹⁰ Nordinger typeert het praetorianisme als de situatie waarin militaire officieren belangrijke of dominante politieke actoren zijn. Deze positie bekleden zij dankzij het gebruik van geweld of door hiermee te dreigen.¹¹ Wanneer een coup uitgevoerd zal worden om de politieke macht te veranderen dan vindt er volgens Nordinger praetorianisme en militaire interventie plaats.

Het gedachtegoed over praetorianisme ontleent Nordinger aan het werk van Samuel P. Huntington. In zijn werk *Political order in changing societies* spreekt Huntington over militaire interventie binnen de politieke macht, een coup is hier een fenomeen van volgens

⁶ Idem, 11.

⁷ Marek Bankowicz, *Coup d'état, A critical theoretical synthesis* (Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2012), 18.

⁸ Idem, 19.

⁹ Ken Connor en David Hebditch, *How to stage a military coup: from planning to execution* (Londen: Greenhill, 2005), 19.

¹⁰ Eric A. Nordinger, *Soldier in politics, military coups and governments* (New Jersey: Prentice Hall, 1977), 3.

¹¹ Nordinger, *Soldier in politics, military coups and governments*, 2.

hem.¹² Militaire interventie is vervolgens weer onderdeel van een groter geheel namelijk de politisering van sociale krachten.¹³ Ook is praetorianisme een aspect van deze politisering en de gepolitiseerde samenleving.

Huntington's definitie van een coup, gekarakteriseerd als een politieke techniek, bestaat uit vier karakteristieken: 1. Een politieke coalitie probeert op een illegale manier en met eventueel gebruik van geweld de gevestigde regerende macht te vervangen, 2. Wanneer er geweld wordt gebruikt dan is dit op zeer kleine schaal, 3. Het aantal deelnemers aan de coup is klein en 4. De deelnemers aan de coup bezitten al een politieke basismacht binnen het politieke systeem.¹⁴

Een zeer brede definitie van een coup wordt gegeven door David C. Rapoport in zijn werk *Coup d'état: the view of the men firing pistols*. Hierin stelt hij dat een coup d'état een onverwachte, plotselinge, beslissende en mogelijk gewelddadige illegale handeling is en voor zowel het beoogde slachtoffer als de initiatiefnemer gevaarlijk is. De samenzweerdere moeten beschikken over een hoog niveau van kennis en kunde en hun uiteindelijke beoogde doel is het veranderen van de politiekvoering van de staat.¹⁵

Rosemary H.T. O'Kane staat redelijk kritisch tegenover de verschillende bestaande concepten van een coup. In haar werk *The likelihood of coups* schrijft zij over de problemen die er bestaan rondom het identificeren en defileren van een coup. De opvatting dat een coup idealiter voldoet aan de karakteristieken van snelheid, minimale bloedverspilling, samenzwerend in de planning en zichtbaar gebruik makend van de gewapende krachten van de staat is volgens O'Kane achterhaald en gezien de uitgevoerde coups in de geschiedenis niet haalbaar. Zij komt met haar eigen definitie die volgens haar wel sterk gebaseerd en gerelateerd is aan de bestaande literatuur over het onderwerp. Volgens O'Kane is een coup het uitvoeren van een illegale strategie met als doel het omverwerpen van de overheid.¹⁶ De essentie van deze illegale strategie is het raken van het bestuur door middel van geweld of de dreiging hiervan door een kleine groep samenzweerdere afkomstig uit de Staat zelf. Een coup is succesvol wanneer de omvergeworpen overheid vervangen kan worden door een macht gekozen door de samenzweerdere.¹⁷

¹² Samuel P. Huntington, *Political order in changing societies* (New Haven: Yale University Press, 1968), 192.

¹³ Idem, 194-195.

¹⁴ Idem, 218.

¹⁵ David C. Rapoport, "Coup d'état: the view of the men firing pistols", in *Revolution*, ed. Carl J. Friedrich (New York: Atherton Press, 1966), 53-74.

¹⁶ Rosemary H.T. O'Kane, *The likelihood of Coups* (Aldershot: Avery, 1987), 37.

¹⁷ Ibidem.

1.3. Motieven voor een coup

Persoonlijke aspecten worden door Nordinger benoemd als een mogelijke motivatie om te interveniëren, maar niet als een werkelijk aparte factor. Omdat persoonlijke motivatie vrijwel altijd zeer sterk samenhangt met de ‘bedrijfsbelangen’ die de militairen nastreven, worden deze door Nordinger samengevoegd.¹⁸ Door een aantasting van deze belangen kan een coup geïnitieerd worden. Deze aantasting kan voortkomen uit onder andere een verlaging van het defensiebudget¹⁹, het ingrijpen in de militaire autonomie²⁰, het ontbreken van vijanden en de dreiging voor het voortbestaan van het leger.²¹

O’Kane is van mening dat militaire rancune vrijwel altijd ten grondslag ligt aan een militaire coup, echter er is nog een heel breed spectrum aan andere motieven die uiteindelijk de rancune omzetten tot een definitieve beslissing.²²

Donald L. Horowitz beschrijft in zijn boek *Coup theories and officers’ motives: Sri Lanka in comparative perspective* de coup niet zo zeer als een puur militaire operatie maar als een politieke manoeuvre.²³ De verschillende theorieën die bestaan rondom coups zijn afdoende in het categoriseren van coups. Persoonlijke motieven zijn als onderwerp binnen deze theorieën echter onderbelicht.²⁴ De beslissing om uiteindelijk over te gaan tot het gebruik van geweld, en daarmee het overgaan tot het uitvoeren van een coup, wordt gemaakt op basis van een keuze gedreven door motieven. De persoonlijke motieven en opvattingen vormen de basis voor gedrag van actoren in onconventionele situaties.²⁵ Horowitz ziet een coup als het schoolvoorbeeld van zo een onconventionele situatie waaraan motieven ten grondslag liggen.²⁶ In plaats van universele theorieën op te stellen, zal er wellicht een betere verklaring gevonden kunnen worden door te kijken naar de interactie tussen persoonlijke motieven en de samenleving waarin de coup plaatsvindt.²⁷

Voor de door hem onderzochte coup in Ceylon heeft Horowitz alleen al veertien verschillende motieven kunnen deduceren die aanleiding zijn geweest voor het overgaan tot het plegen van een coup. Deze motieven bevatten onder andere de angst voor de bedreiging van de democratie, economische omstandigheden, etnische en religieuze discriminatie maar ook het

¹⁸ Nordinger, *Soldier in politics, Military coups and governments*, 66.

¹⁹ Idem, 67.

²⁰ Idem, 71.

²¹ Idem, 75.

²² O’Kane, *The likelihood of coups*, 109.

²³ Donald Horowitz, *Coup theories and officers’ motives: Sri Lanka in comparative perspective* (Princeton: Princeton University Press, 1981), xi.

²⁴ Horowitz, *Coup theories and officers’ motives: Sri Lanka in comparative perspective*, 13-15.

²⁵ Idem, 14.

²⁶ Idem, 15.

²⁷ Ibidem.

misbruiken van gewapende krachten.²⁸ Horowitz zijn bevindingen zijn meer dan interessant en zeer goed toepasbaar op deze scriptie gezien de bestudering van de deelnemers aan de putsch van 1961.

Samuel E. Finer brengt in zijn boek *The man on horseback, the role of the military in politics* verschillende motieven naar voren die ten grondslag kunnen liggen aan een coup zoals de nationale belangen en de lokale belangen. Bij nationale belangen als motief is het de insteek om het land te verdedigen, de militaire interventie is bijvoorbeeld ter bevordering van de bescherming van de natie.²⁹ De lokale belangen kunnen opgedeeld worden in klassenbelangen en regionale belangen. Bij deze laatste soort heeft het leger een zeer sterk gevoel van verbondenheid met een bepaalde regio en zal in tijd van nood een interventie plegen om deze regio te beschermen.³⁰ Finer omschrijft dit als emotionele geografie.³¹ Voor het Franse leger was dit ook het geval in zowel Indochina als Frans-Algerije. Het motief voor de coups van 1958 en 1961, en het niet ingrijpen tijdens de opstand in 1960, zijn volgens Finer gebaseerd op de sterke verbondenheid van het leger met het gebied.³²

In zijn artikel *Explaining military coups d'état: towards the development of a complex causal model* beschrijft Ekkart Zimmermann verschillende variabelen die kunnen leiden tot een coup. Het door hem ontworpen causale model levert zowel motieven als mogelijkheden voor een coup op. Naast militaire rancune ziet Zimmermann bijvoorbeeld ook economische achteruitgang als een mogelijk motief.³³ De zogenaamde 'push' variabelen geven de militairen motieven om hiernaar te handelen en een coup te beraden.³⁴ Hele andere push variabelen die als motieven kunnen functioneren zijn volgens Zimmermann's werk *Political violence, crises and revolutions, theories and research* bijvoorbeeld koloniale nalatenschap, cultureel pluralisme, buitenlandse militaire hulp en externe oorlogen.³⁵

De precieze motieven van de putsch in 1961 zullen in hoofdstuk 5 en 6 van deze scriptie besproken worden en zullen uiteindelijk de basis vormen voor de beantwoording van de hoofdvraag. De werken van Luttwak, Nordinger, Finer en zeker Horowitz zijn het best

²⁸ Horowitz, *Coup theories and officers' motives: Sri Lanka in comparative perspective*, 149.

²⁹ Samuel Edward Finer, *The man on horseback, the role of the military in politics, the role of the military in politics* (Londen: Pall Mall Press, 1962), 30.

³⁰ Idem, 34-39.

³¹ Finer, *The man on horseback, the role of the military in politics*, 40.

³² Idem, 39.

³³ Ekkart Zimmermann, "Explaining military coups d'état: towards the development of a complex causal Model", *Quality and Quantity: International journal of methodology* vol. 13, no 5 (1979), 431-441.

³⁴ Idem, 435.

³⁵ Ekkart Zimmermann, *Political violence, crises & revolutions, theories and research* (Boston : G.K. Hall, 1983), 273-280.

passend ter ondersteuning van deze scriptie en zullen meegenomen worden in het verdere onderzoek naar de putsch van 1961.

1.4. Historiografie

De werken die er over de coup van 1961 zijn geschreven zijn op te delen in twee verschillende categorieën: zo zijn er enerzijds de boeken die volledig over de putsch gaan zoals bijvoorbeeld *La Fronde des généraux* (1961) van Jacques Fauvet en Jean Planchais³⁶ en anderzijds zijn er de boeken die in bredere zin over Frans-Algerije gaan en waar de putsch een onderdeel van het boek is. Dit kunnen zeer omvattende werken zijn zoals *Algeria: France's undeclared war* (2012) van Martin Evans³⁷ dat de volledige geschiedenis tussen Frankrijk en Algerije beschrijft of werken die alleen inzoomen op de Frans-Algerijnse Oorlog zoals *The war without a name, France in Algeria 1954-1962* (1980) van John Talbott.³⁸

Hoewel alle verschillende werken de coup en haar deelnemers beschrijven, gaat men alleen in algemene verwoordingen in op de mogelijke aanleidingen voor de coup. Zo worden de belevenissen van het Franse leger tijdens de Tweede Wereldoorlog, in Indochina en in aanloop naar de putsch in Frans-Algerije uiteengezet als mogelijke factoren die hebben geleid tot de gebeurtenissen van 1961. Daarnaast worden generaal Maurice Challe en generaal Raoul Salan beschreven maar vooral om de twee verschillende kampen binnen de putsch te portretteren. De mogelijke persoonlijke motieven voor deelname aan de putsch worden verder amper besproken.

Een uitzondering hierop is de problematische relatie van Salan met Charles de Gaulle: deze wordt veelvuldig uitgelicht bij de beschrijving van de putsch, terwijl deze relatie al ver voor de putsch verstoord was geraakt. Het nadelige aspect hieraan is dat de deelname van Salan aan de coup telkens slechts omschreven wordt als een beslissing gebaseerd op een persoonlijke vete met generaal de Gaulle, terwijl ook hele andere motieven ten grondslag zouden kunnen liggen aan zijn deelname. Binnen deze scriptie wordt getracht deze andere mogelijke motieven te herleiden uit de verschillende primaire bronnen om zo te laten zien dat er een breed spectrum van factoren en motieven ten grondslag hebben gelegen aan de uiteindelijke beslissing van Salan om deel te nemen aan de putsch. Een aanpak die niet in andere bronnen terug is gevonden.

³⁶ Jacques Fauvet en Jean Planchais, *La fronde des généraux* (Parijs: Arthaud, 1961).

³⁷ Martin Evans, *Algeria: France's undeclared war* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

³⁸ John E. Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962* (New York: Alfred A. Knopf, 1980).

Ook voor Saint Marc wordt er amper gekeken naar mogelijke persoonlijke motiverende redenen van zijn deelname. Hij wordt genoemd als een trouwe volgeling van Challe en goed militair en daarnaast wordt zijn inzet en handelen tijdens en na de putsch beschreven. Net als bij Salan zouden er mogelijk andere motieven voor zijn deelname gevonden kunnen worden door de memoires en rechtbankverslagen te bestuderen.

Er is een werk dat goed past bij het onderzoek van deze scriptie: John Steward Ambler's *The French army in politics 1945-1962* (1962).³⁹ Hoewel dit boek een bredere periode beschrijft dan het onderzoek in deze scriptie beslaat, is het een zeer gedetailleerd en interessant werk over de politieke rol van het Franse leger. In de hoofdstukken over de putsch koppelt Ambler als een van de weinige schrijvers de factoren die tot de putsch hebben kunnen leiden aan de mogelijke beweegredenen van de deelnemers. Zowel Salan als Saint Marc worden in deze context ook beschreven.

De factoren die een deel van het Franse leger tot de putsch heeft bewogen in combinatie met de mogelijke persoonlijke beweegredenen van de deelnemers aan de putsch vormen de invalshoek die gebruikt is voor deze scriptie. Zo kan er onderzocht worden of de putsch slechts is voortgekomen uit algemene factoren of dat de persoonlijke motieven van de betrokken militairen ook van belang zijn geweest. Daarnaast is de mogelijke combinatie van verschillende factoren en motieven een mogelijkheid om het organische aspect van een coup aan te tonen. Aangezien hier, de bestaande werken bestuderend, nog niet veel over is geschreven lijkt het voorgestelde onderzoek van deze scriptie een mogelijke meerwaarde te hebben.

1.5. Raoul Salan en Hélié Denoix de Saint Marc

Het onderzoek van de scriptie is gekoppeld aan de levensloop van twee belangrijke deelnemers aan de coup. In deze paragraaf zullen de twee hoofdpersonen kort geïntroduceerd worden waarbij er gekeken wordt naar hun levens voor de Frans-Indochinese Oorlog.

Raoul Salan

Op 10 juni 1899 werd Raoul Albin Louis Salan geboren in Roquecourbe alwaar hij opgroeide met zijn grootouders, ouders, broer en zus.⁴⁰ Nadat hij zijn middelbare school in Nîmes had afgerond, begon hij op 21 augustus 1917 aan de vooraanstaande militaire opleiding van Saint-

³⁹ John Steward Ambler, *The French army in politics 1945-1962* (Ohio: Ohio University Press, 1966).

⁴⁰ Raoul Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 1: "Le sens d'un engagement", juin 1899-septembre 1946* (Parijs: Presses de la Cité, 1970), 19.

Cyr.⁴¹ Volgens zijn broer ging Salan niet vanwege de oorlog naar Saint-Cyr, maar vanwege zijn fascinatie voor het leger:

‘Raoul se destinait à Saint-Cyr depuis l’âge de quatorze ou quinze ans. Ce n’est pas la guerre qui l’y a amené, simplement a-t-elle dû précipiter le mouvement.’⁴²

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Salan uitgezonden naar Verdun, het vechten aan de zijde van de Amerikanen maakte zeer veel indruk op hem: ‘les soldats américains se mêlent à nous; ces braves gars sont arrivés à temps pour nous aider!’⁴³ Voor zijn inzet tijdens de Eerste Wereldoorlog kreeg Salan het *croix de guerre 1914-1918* met een bronzen ster.⁴⁴

In 1920 vertrok Salan naar Syrië waar hij de leiding kreeg over het *17e régiment de tirailleurs sénégalais*.⁴⁵ Bij de strijd om Accham raakte Salan op 24 oktober 1921 zeer ernstig gewond: een kogel doorboorde zijn rechterlong. Hij werd naar het ziekenhuis in Aleppo gebracht en na een periode van herstel overgeplaatst naar het militaire ziekenhuis Val-du-Grâce in Parijs.⁴⁶ Hier hoorde hij voor het eerst verhalen over Indochina, hij raakte gefascineerd en gaf hij zich op voor vrijwillige uitzending naar Indochina. Op 10 maart 1924 meldde Salan zich voor zijn reis en op 15 april vertrok hij uit Marseille naar Indochina.⁴⁷

Bij zijn aankomst kreeg Salan een administratieve functie met veel verantwoordelijkheid in Muong Sing, gelegen in het huidige Laos, toegewezen.⁴⁸ Na een reis van ruim 400 kilometer over water en door de jungle kwam Salan na een maand aan op zijn nieuwe post.⁴⁹ Hij was de enige Franse functionaris op deze afgelegen plek en Salan leerde zichzelf Laotiaans om met de mensen te kunnen communiceren.⁵⁰ Hij ging hierin zelfs zo ver dat hij de verschillende streekdialekten leerde om zich overal verstaanbaar te kunnen maken.⁵¹ Salan raakte zeer onder de indruk van de mensen en het landschap en las veel over de geschiedenis van het land.

⁴¹ André Figueras, *Raoul Salan général rebelle* (Parijs: Deterna, 2001), 27.

⁴² Idem, 32.

⁴³ Idem, 25.

⁴⁴ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 22.

⁴⁵ Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 1: "Le sens d'un engagement", juin 1899-septembre 1946*, 26 - 27.

⁴⁶ Idem, 28.

⁴⁷ Idem, 29.

⁴⁸ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 38; Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 1: "Le sens d'un engagement", juin 1899-septembre 1946*, 34.

⁴⁹ Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 1: "Le sens d'un engagement", juin 1899-septembre 1946*, 40.

⁵⁰ Idem, 42.

⁵¹ Ibidem.

Na drie jaar keerde Salan terug naar Frankrijk maar hij voelde zich hier niet op zijn plek. Op 2 augustus 1929 vertrok hij opnieuw naar Indochina en werd benoemd tot overheidscommissaris voor de provincie Haut-Mekong. Een benoeming waar hij zeer van onder de indruk was: deze functie was hiërarchisch gezien eigenlijk alleen weggelegd voor kolonels en Salan was nog niet eens luitenant.⁵²

Salan las in deze periode ook voor het eerst het werk *Le procès de la colonisation française* (1946) van Nguyen Ai Quôc, zijn latere vriend en vijand Hô Chi Minh, waardoor hij een beter beeld van Indochina en de houding van bevolking jegens de Fransen kreeg.⁵³

Op 23 maart 1932 werd uit een affaire met een lokale vrouw in Muong Sing zijn zoon geboren.⁵⁴ In 1937 keerde Salan opnieuw terug naar Frankrijk en werd gedetacheerd bij het Ministerie van Koloniën alwaar hij voor de SRI, *service renseignements interarmée*, ging werken: de inlichtingendienst van het Ministerie.⁵⁵ Als gevolg van de eerste voortekenen van de Tweede Wereldoorlog werden alle mogelijke crisisgebieden door Salan in kaart gebracht en hiervoor werd specifiek beleid opgesteld. In april 1938 werd Salan tot eindverantwoordelijke voor de SRI gepromoveerd.

In januari 1940 nam Salan afscheid van het Ministerie en keerde terug in actieve militaire dienst. Aanvankelijk bleef hij het Vichy regime trouw en kreeg de leiding over een bataljon *tirailleurs sénégalais* vlakbij Bordeaux.⁵⁶ Deze manschappen werden bij het 44e *régiment d'infanterie coloniale* gevoegd en op 1 april trokken zij ten strijde om Vichy-Frankrijk te verdedigen.

Tijdens zijn missie hoorde Salan de eerste verhalen over generaal de Gaulle die de soldaten vanuit Londen toesprak over zijn *France Libre* dat zich tegen de Duitse bezetting verzette. Salan en zijn mannen waren in eerste instantie niet erg onder de indruk van De Gaulle en voelden zich niet aangesproken door zijn speeches.⁵⁷

In februari 1942 vertrok Salan als luitenant-kolonel naar Dakar waar hij de leiding kreeg over het 2e *bureau*. Hij zag in Afrika de verschuiving van steun en inzet van mannen die in eerste instantie voor het régime vochten naar De Gaulle's *France Libre*.

Ook Salan zag in dat het beter was om de kant van de geallieerden en *France Libre* te kiezen en hij sloot zich bij hen aan. Of het een bewuste keuze was voor De Gaulle is te betwijfelen,

⁵² Idem, 45.

⁵³ Idem, 47.

⁵⁴ Idem, 53.

⁵⁵ Idem, 54-55.

⁵⁶ Idem, 76.

⁵⁷ Idem, 79.

zeker gezien zijn eerdere kritische houding ten opzichte van De Gaulle. Volgens zijn biograaf André Figueras was Salan geen *gaulliste* maar zag hij het gewoon als zijn taak als militair om tegen de vijand te vechten en een overwinning te behalen.⁵⁸

Op 31 augustus 1943 vertrok Salan, ondertussen benoemd tot kolonel, naar Algerije alwaar hij de leiding kreeg over het 2e *bureau*.⁵⁹ Daarnaast bracht hij het militaire magazine *Combattant 43* uit.⁶⁰ In dit magazine liet Salan een brief van De Gaulle afdrukken met een oproep aan de militairen zich aan te sluiten en in te zetten voor *France Libre*.⁶¹ Hiermee koos hij, hoewel hij niet per se een fervente aanhanger was, nu ook openlijk voor de kant van De Gaulle en *France Libre*.

Na een verblijf in Algerije vertrok Salan op 18 mei 1944 naar Corsica en sloot zich hier aan bij de bevrijdingsmissie van zijn latere mentor generaal Jean de Lattre de Tassigny. Hij kreeg de leiding over het 6e *régiment de tirailleurs sénégalais* en trok naar het Franse vaste land om deel te nemen aan de bevrijding van Frankrijk.⁶²

Op 6 augustus 1944 werd operatie Draak gestart waarmee de belangrijke marine en havenstad Toulon bevrijd moest worden.⁶³ Na vijf dagen van hevige gevechten werd Toulon bevrijd door Salan en zijn mannen. Hiervoor kreeg hij een buitengewone vermelding van De Gaulle en het *Distinguished Service Cross* als onderscheiding.⁶⁴

Na de bevrijding van Toulon trok Salan met zijn manschappen naar de Elzas om ook hier de Duitsers te verdrijven.⁶⁵ Tijdens deze operatie liep hij tegen een heel praktische probleem aan: zijn manschappen, afkomstig uit equatoriaal Afrika, waren de kou en sneeuw niet gewend.⁶⁶ De soldaten werden teruggestuurd en De Lattre benoemde Salan tot generaal brigadier van het 14e *division infanterie*.⁶⁷ Gesterkt door het vertrouwen dat De Lattre in Salan had, vocht hij verder voor de bevrijding van Frankrijk. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog werd hij onderscheiden voor zijn inzet. Zo werd hij onder andere *commandeur de la Légion d'honneur* en *Commandeur of the British Empire*, en kreeg meerdere bijzondere vermeldingen van De Gaulle.⁶⁸

⁵⁸ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 66.

⁵⁹ Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 1: "Le sens d'un engagement", juin 1899-septembre 1946*, 103.

⁶⁰ Idem, 106.

⁶¹ Idem, 107.

⁶² Idem, 115.

⁶³ Idem, 121.

⁶⁴ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 77.

⁶⁵ Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 1: "Le sens d'un engagement", juin 1899-septembre 1946*, 146.

⁶⁶ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 78.

⁶⁷ Idem, 79.

⁶⁸ Idem, 85.

De situatie in Indochina bleek ondertussen steeds dreigender te worden. Vanwege zijn ervaring in het land en met de bevolking vroeg generaal Leclerc aan Salan of hij uitgezonden zou willen worden naar Indochina. Hij stemde hier mee in en op 10 oktober 1945 kwam Salan in Indochina aan voor een nieuwe missie.⁶⁹

Hélie Denoix de Saint Marc

Op 11 februari 1922 werd Hélie Denoix de Saint Marc geboren in Bordeaux als jongste zoon van Madeleine Buhan en Joseph Denoix de Saint – Marc.⁷⁰

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was zijn vader actief als gendarme en had hij deelgenomen aan de slag om Verdun. Hier had hij een trauma opgelopen waardoor hij een afkeer had gekregen voor het leger en oorlog.⁷¹ Saint Marc groeide op in gegoed gezin en kon een goede opleiding volgen. Hoewel hij zijn best deed was hij geen hele goede leerling en had hij veel moeite met studeren.⁷² Desondanks interesseerde hij zich zeer in literatuur over de Franse geschiedenis, de koloniale geschiedenis en de belangrijke militaire figuren.⁷³

Ondanks de pogingen van zijn vader hem te overtuigen een goede opleiding te volgen, wilde hij niet doorleren en werd zijn interesse voor het leger steeds groter. Zijn interesse nam nog meer toe door de crisis die in 1939 in Spanje uitbrak.⁷⁴ Saint Marc ontwikkelde een sympathie voor Franco, een wantrouwen tegen Duitsland en een zeer kritische houding richting de Franse Republiek.⁷⁵

Na het binnenvallen van Polen door de Duitsers wilde Saint Marc, net als zijn broers en zwagers die werden opgeroepen, het leger in maar dit werd hem geweigerd door zijn vader.⁷⁶

Op de veranderingen in Frankrijk in 1940 en de komst van het regime in Vichy was hij in eerste instantie niet heel kritisch, hij had zelfs een portret van Maarschalk Pétain op zijn kamer hangen.⁷⁷ Daarnaast had zijn vader veel respect voor de *vainqueur de Verdun* en stond sympathiek tegenover Pétain's nationale revolutie.⁷⁸ Saint Marc's vader was echter absoluut niet te spreken over de rest van het beleid uit Vichy.⁷⁹ Hij keurde de negatieve visie op de Joden en het groeiende antisemitisme sterk af. Saint Marc beschrijft in zijn memoires hoe zijn

⁶⁹ Idem, 87.

⁷⁰ Laurent Beccaria, *Hélie de Saint-Marc* (Parijs: Tempus Perrin, 2008), 19.

⁷¹ Idem, 19.

⁷² Idem, 22.

⁷³ Idem, 26.

⁷⁴ Idem, 31.

⁷⁵ Idem, 34.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Idem, 35.

⁷⁸ Idem, 44.

⁷⁹ Hélie de Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises* (Parijs: Tempus Perrin, 2002), 60.

vader telkens als hij iemand tegenkwam met een Davidsster, hij zijn hoed afnam en deze persoon nederig en respectvol begroette in plaats van te negeren.⁸⁰

Saint Marc wilde graag actief bijdragen aan het verzet tegen de Duitse bezetters en kwam via kolonel Claude Arnould bij het verzet in Bordeaux terecht. Daarnaast ging hij in oktober 1941 naar Sainte – Geneviève, een college waar hij lessen zou volgen om uiteindelijk toegelaten te kunnen worden tot de militaire opleiding aan Saint-Cyr.⁸¹

Hoewel hij in zijn memoires spreekt over het belang van het verzet in het algemeen tijdens de Tweede Wereldoorlog, was dit voor Saint Marc niet genoeg. Hij wilde ook actief meevechten en probeerde kolonel Arnould te overtuigen hem naar Spanje uit te zenden. Arnould was aanvankelijk zeer terughoudend en stelde dat hij Saint Marc nodig had in Frankrijk.

Uiteindelijk zwichtte Arnould toch voor de smeekbedes van Saint Marc en stond hem toe naar het buitenland te vertrekken. Het plan was om via Perpignan naar Noord-Afrika te reizen, alwaar hij kon helpen.

Teleurgesteld over deze keuze gaf zijn vader Saint Marc toch toestemming deel te nemen aan de strijd en op 13 juli 1943 vertrok hij. De tussenpersoon voor de reis, Monsieur Guy, was echter een dubbelagent en verraadde hen aan de Duitsers: Saint Marc werd kort na zijn vertrek opgepakt door de Gestapo.⁸²

Vanuit het kamp Compiègne werd Saint Marc met vele anderen per trein naar kamp Buchenwald vervoerd. Toen men na twee dagen reizen aankwam bij het station van Weimar moesten Saint Marc en zijn medegevangenen nog 9 kilometer naar het kamp lopen.⁸³

De tijd van Saint Marc in Buchenwald zou zeer zwaar zijn: als Fransman stond hij onderaan de hiërarchie en het feit dat hij geen Duits sprak vormde een extra handicap.⁸⁴ Hélié Denoix de Saint Marc bestond niet meer, alleen gevangene M.20543 bestond nu nog.⁸⁵

Elke dag werd hij om vijf uur gewekt en na zijn rantsoen te hebben gekregen moest hij tien tot twaalf uur per dag werken. Na een schamele maaltijd werd de nacht doorgebracht met meerdere gevangenen in een bed. Dit ritme zou Saint Marc opbreken en in december 1943 werd hij ernstig ziek.⁸⁶ Met hoge koorts en een zware longontsteking werd Saint Marc naar de ziekenboeg van Buchenwald overgebracht. Ondanks de sombere vooruitzichten werd Saint

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Beccaria, *Hélié de Saint-Marc*, 40.

⁸² Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 70; Beccaria, *Hélié de Saint-Marc*, 46.

⁸³ Beccaria, *Hélié de Saint-Marc*, 49.

⁸⁴ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 75.

⁸⁵ Beccaria, *Hélié de Saint-Marc*, 53.

⁸⁶ Idem, 56.

Marc toch beter en zoals zijn biograaf Laurent Beccaria het beschrijft ‘ontsnapt Hélié Denoix de Saint Marc voor de eerste maal aan de dood.’⁸⁷

Interessant is te zien dat Saint Marc in zijn memoires de periode in Buchenwald zeer minimaal beschrijft. Daarnaast is dit het enige onderwerp dat Saint Marc niet direct met zijn biograaf heeft gesproken: Laurent Beccaria heeft zich moeten baseren op interviews met medegevangenen en notities uit het privé archief van Saint Marc.

Op 25 maart 1944 werd een deel van Buchenwald gebombardeerd door de Amerikanen. Saint Marc wist met enkele anderen te vluchten en overleefde ternauwernood de bombardementen. Hierna werd hij verplaatst naar het kamp Langenstein-Zwieberg. In dit kamp werden de gevangenen nog slechter behandeld: zij moesten uren achtereen in de zoutmijnen werken en werden zowel fysiek als mentaal uitgeput. Het werk in de ijskoude mijnen en de slechte behandeling in Langenstein-Zwieberg werden Saint Marc bijna fataal, opnieuw werd hij ernstig ziek.⁸⁸

Op 11 april 1945 werd Saint Marc door de Amerikanen bevrijd. Hij kon niet meer lopen, had dysenterie, hoestte bloed op en woog nog maar 42 kilo.⁸⁹ Twee maanden lag Saint Marc in het ziekenhuis in Maagdenburg om te herstellen. Toen hij genoeg was aangesterkt mocht hij van de artsen terugkeren naar Frankrijk en na een lange treinreis via België en Parijs keerde Saint Marc terug naar Bordeaux.⁹⁰

Ondanks de gruwelijkheden die hij had meegemaakt in Buchenwald en Langenstein-Zwieberg en de slechte reputatie van het Franse leger, was Saint Marc nog steeds vastbesloten om zijn opleiding af te maken en in dienst te gaan. Kolonel Arnould moedigde zijn vroegere verzetsstrijder aan om zijn carrière als militair voort te zetten en Saint Marc koos voor de officiersopleiding van Coëtquidan.⁹¹ Na zijn afstuderen in december 1947 koos Saint Marc ervoor om zich aan te melden bij het Vreemdelingenlegioen.

Na zijn aanmelding vertrok Saint Marc vanuit Marseille met het schip de *Nantes* naar Bel-Abbès in Algerije, waar de belangrijkste basis van het Legioen zich bevond. De soldaten van het Legioen kwamen uit allerlei landen en op de vraag van een vriend of Saint Marc geen moeite had met het idee dat hij met Duitse soldaten moest gaan samenwerken antwoordde hij: ‘Ce sont plus des Allemands, mais des légionnaires. Et pour moi, il n’y a que des hommes.’⁹²

⁸⁷ Idem, 57.

⁸⁸ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 84.

⁸⁹ Beccaria, *Hélié de Saint-Marc*, 68.

⁹⁰ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 88.

⁹¹ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 92; Beccaria, *Hélié de Saint-Marc*, 74.

⁹² Beccaria, *Hélié de Saint Marc*, 77.

Hoewel zijn gevangenschap en ziekte tijdens de Tweede Wereldoorlog hem zeer hadden getekend, had Saint Marc deze periode achtergelaten en keek vooruit. Geïnspireerd door de verhalen die hij vroeger las over de Franse koloniën en zijn *faim de ces choses inconnues*, verlangen naar avonturen, gaf hij zich vrijwillig op om met het Legioen naar Indochina af te reizen.⁹³

1.6. Bronnen en methode

De keuze voor Salan en Saint Marc is gemaakt op basis van verschillende factoren: zo waren de twee heren afkomstig uit verschillende takken van het leger, kwamen op verschillende manieren binnen het leger terecht en hadden verschillende posities binnen het leger. Hier is bewust voor gekozen om te zien of de putsch binnen verschillende lagen van het leger werd gedragen of dat het slechts een top-down actie vanuit de kolonels en generaals was. Daarnaast hebben de twee heren beiden een verschillende rol gehad binnen de putsch: Salan aan de leidinggevende kant en Saint Marc aan de uitvoerende kant. Door deze twee kanten te bestuderen kunnen de mogelijke redenen voor deelname aan de putsch zo breed mogelijk onderzocht worden.

Om de levenslopen van Salan en Saint Marc en mogelijke beweegredenen zo goed mogelijk te onderzoeken zijn de memoires van beide heren als primaire bronnen geselecteerd. De memoires zijn ruim na de putsch geschreven: Saint Marc's memoires zijn pas in 1995 verschenen en de memoires van Salan zijn in vier delen tussen 1970 en 1974 verschenen. De memoires van Saint Marc zijn vooral verhalend, waarbij er af en toe gesprekken met anderen door hem worden gememoreerd om context aan te geven. Salan onderbouwt zijn memoires met veel meer bronnen zoals foto's, documenten en brieven die hij geschreven of juist ontvangen heeft. Saint Marc beschrijft in *Mémoires les champs de braises* (1995) zijn gehele leven en Salan beschrijft in zijn *Mémoires: Fin d'un empire* (1970 – 1974) zijn leven vanaf zijn jongste jeugd tot aan zijn gedwongen vertrek uit Frans-Algerije en zijn huisarrest in Frankrijk.

De tijdsduur van de memoires van Salan laten direct het heikele punt van het gebruik van deze bronnen zien: het ontbreken van de putsch. Zowel in de memoires van Salan als Saint Marc wordt de putsch amper tot helemaal niet besproken. Salan zwijgt volledig over deze periode van zijn leven, terwijl Saint Marc slechts een legitimering achteraf probeert te geven waarom hij wel uiteindelijk heeft deelgenomen hoewel dit niet in zijn aard lag.

⁹³ Idem, 80.

Ondanks het ontbreken van de putsch zelf zijn de memoires zeer geschikte bronnen: door te kijken hoe Salan en Saint Marc de periode in Frans-Algerije in aanloop naar de putsch beschrijven is het mogelijk om motieven te kunnen deduceren die tot de uiteindelijke deelname hebben geleid. Daarnaast hebben zij beiden de periode in Indochina, die als een prelude voor de strijd in Frans-Algerije gezien kan worden, zeer uitgebreid beschreven. Door hun ervaringen hier te bestuderen kan er een beeld geschetst worden van de opvattingen van Salan en Saint Marc wat betreft het koloniale beleid en hun veranderende visie hierop en de positie van het Franse leger naar aanleiding van de gebeurtenissen in Indochina.

Om toch ook de periode van de putsch en de rol van Salan en Saint Marc te kunnen bestuderen zijn naast de memoires ook de biografieën als bronnen geselecteerd. Voor deze biografieën hebben de auteurs met betrokkenen gesproken over de gebeurtenissen in zowel Indochina als Frans-Algerije, en baseren zij zich verder op onder andere documenten die hierover verhalen.

Als derde type bron voor Saint Marc en Salan zijn de verslagen van de rechtszaken tegen hen geselecteerd. Hier kan feitelijk materiaal over de putsch aan ontleend worden, maar ook informatie over de deelname van de heren. Tijdens de rechtszaken hebben zij immers verklaringen afgegeven over hun rol en beweegredenen. Deze bronnen kunnen, de redenering van Horowitz volgend, naast de bestaande theorieën extra informatie verschaffen voor wat hun motivatie is geweest.

Als secundaire bronnen is er een brede lijst van werken over Indochina, Frans-Algerije, de koloniale oorlogen en het Franse leger geselecteerd. Dit zijn onder andere werken zoals *The Algerian problem* (1976) van Edward Behr, *Chronologie d'une tragédie gaullienne* (2012) van Henri-Christian Giraud en R.E.M. Irvings *The First Indochina war: French and American policy, 1945-54* (1975). Werken over de OAS zijn buiten beschouwing gelaten behalve het werk van Alexander Harrison. Voor *Challenging De Gaulle: the O.A.S. and the counterrevolution in Algeria, 1954 – 1962* (1989) heeft Harrison Salan kunnen interviewen. Hoewel het een zeer summier interview is geweest, waarin Salan zeer terughoudend was, is de informatie toch interessant voor de mogelijke legitimering achteraf voor zijn deelname aan de putsch.

Deze scriptie is geschreven op basis van kwalitatief onderzoek waarbij een single case study is uitgevoerd. Daarnaast bestaat er nog een comparatieve component binnen de scriptie door de vergelijking tussen Salan en Saint Marc.

1.7. Hoofdstukindeling

In hoofdstuk twee zal er gekeken worden naar de Frans-Indochinese Oorlog en het belang van de strijd in en om Indochina voor Frankrijk en het Franse leger. Daarnaast zal er in dit hoofdstuk gekeken worden wat de oorlog en uiteindelijke verlies van Indochina betekent hebben voor Salan en Saint Marc.

Hoofdstuk drie beschrijft de Frans-Algerijnse Oorlog, de instabiele politieke situatie in Frankrijk en wat dit voor de Frans-Algerijnse kwestie betekende. Daarnaast wordt de eerste coup in Frans-Algerije op 13 mei 1958, geïnitieerd vanuit de koloniale bevolking en waardoor De Gaulle opnieuw aan de macht kon komen in Frankrijk, besproken. Ook zal er gekeken worden wat deze periode heeft betekend voor Salan en Saint Marc.

Hoofdstuk vier zoomt in op de periode die aanbrak voor Frans-Algerije na de terugkeer van De Gaulle. Ook de voortdurende onrusten in Frans-Algerije worden besproken. Dit hoofdstuk kan wellicht het beste gezien worden als een beschrijving van de prelude van de *putsch des généraux*. De rol van Salan en Saint Marc in deze periode zal beschreven worden en er zal gekeken worden wat voor een weerslag de houding van De Gaulle op hen had.

Vervolgens zal hoofdstuk vijf over de putsch gaan: hoe deze geïnitieerd is, wie er deelnam en wat de putsch betekende. Salan en Saint Marc zullen veelvuldig aan bod komen in dit hoofdstuk gezien hun prominente rol. Daarnaast zal er gekeken worden wat de putsch en hun actieve deelname betekend heeft voor hun verdere levens.

In hoofdstuk zes zal de informatie uit de voorgaande hoofdstukken verzameld en geanalyseerd worden om, samen met de conclusies uit de deelvragen gesteld in de voorgaande hoofdstukken, uiteindelijk een antwoord geven op de hoofdvraag *wat was de invloed van de oorlogs- en koloniale ervaring in Indochina op de motieven voor de putsch in Frans-Algerije in 1961?*

Hoofdstuk 2 De Frans – Indochinese Oorlog en de effecten voor het Franse leger

‘Le Viêt Minh ? Qui donc connait bien ses chefs, implacables et passionés ? Son armée, de structure populaire, noyauté par les cellules communistes, où soufflé l’esprit révolutionnaire ? Ses idées, nationalistes bien sûr, mais de plus en plus pénétrées de marxisme orthodoxe ? Ses méthodes, toujours dictées par un opportunisme adroit, mais aussi par l’efficacité et la rapidité dans l’action ? Qui donc sait l’emprise psychologique totale sur les populations, le terrorisme contre les notables et les opposants, la <<justice populaire>>, toujours expéditive, l’encouragement constant à avouer, dénoncer et trahir, la loi d’une autocritique rigoureuse...’¹

In bovenstaand citaat legt generaal Raoul Salan uit waarom de strijd om Indochina zo zwaar is geweest voor Frankrijk. De Fransen werden geconfronteerd met een nieuwe vijand: de Viêt Minh. Opgezet door Hô Chi Minh streed dit leger van verzetsstrijders voor een onafhankelijk Vietnam. Gebruik makend van guerrillatactieken, een unieke structuur, inzet vanuit de bevolking en leunend op een sterk nationalistisch gedachtegoed vormde zij een waardige tegenstander die uiteindelijk de Fransen op de knieën wist te krijgen.

Indochina was een kolonie waar het Franse leger zeer sterk aan vast hield: zij zag het als een zeer belangrijke taak om het Franse grondgebied en de burgers van Indochina te verdedigen tegen de rebellen. Het proces van dekolonisatie, ingezet na de Tweede Wereldoorlog, gecombineerd met internationale aandacht zou deze taak echter onder druk zetten.

In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar Indochina, de relatie van Frankrijk met haar kolonie en de Frans-Indochinese Oorlog. De deelvraag die in dit hoofdstuk beantwoord zal worden is *in hoeverre zijn Salan en Saint Marc beïnvloed door de ervaringen in Indochina wat betreft hun visie op het kolonialisme en de rol van het Franse leger?*

2.1. Het begin van de oorlog

Doordat tijdens de Tweede Wereldoorlog geen enkele Westerse partij werkelijk voet aan de Indochinese grond kon krijgen ontstond er een politiek vacuüm in Indochina.² Hô Chi Minh

¹ Raoul Salan, *Indochine rouge. Le message du Hô Chi Minh* (Parijs: Presses de la Cité, 1975).

² R.E.M. Irving, *The First Indochina war: French and American policy, 1945-54* (Londen: C. Helm, 1975), 10.

speelde hier op in en riep, ondersteund door het door hem ontwikkelde Viêt Minh leger, in augustus 1945 op tot een volksopstand.³

Gesterkt door de overgave van de Japanners werd de macht in delen van Indochina door de Viêt Minh overgenomen en op 2 september 1945 riep Hô Chi Minh in het noorden van Indochina de (onafhankelijke) Democratische Republiek Vietnam uit.⁴ De strijd in Indochina was sinds de jaren dertig steeds heviger geworden en de Franse overheid, onder druk van de internationale politiek, was op zoek naar een diplomatieke oplossing voor het conflict met de Viêt Minh.

Generaal Jacques Philippe Leclerc en generaal George d'Argenlieu werden door De Gaulle naar Indochina gestuurd om de positie van Frankrijk te herstellen en om het door hem opgestelde plan voor Indochina uit te voeren.⁵ Volgens dit plan zou Indochina een nieuwe en bijzondere positie krijgen binnen het Franse Rijk.⁶

Bij aankomst merkte Leclerc al snel op dat de Viêt Minh een daadwerkelijk gevaar vormde voor de Franse positie in Indochina en meende dat er gesprekken opgezet dienden te worden met Hô Chi Minh. D'Argenlieu zag dit voorstel echter als een zwakgebod en stelde De Gaulle op de hoogte van Leclerc's houding.⁷ Desalniettemin hield Leclerc vast aan zijn plan en verzond deze boodschap, aangevuld met het punt dat een mogelijke onafhankelijkheid besproken diende te worden, op 14 februari 1946 naar Parijs. Minister van Overzeese Franse gebieden Marius Moutet antwoordde dat de onderhandelingen met Hô Chi Minh gestart konden worden en er binnen het frame van de Franse Unie kon er gesproken worden over het oprichten van een eigen Vietnamese regering. Salan begeleidde Hô Chi Minh tijdens zijn eerste gesprekken met de Franse overheid en probeerde de twee partijen nader tot mekaar te brengen door gesprekken op te zetten tussen onder andere generaal Leclerc en Hô's rechterhand generaal Vo Nguyen Giap.⁸ Ondanks zijn inzet lukte het Salan niet alle zorgen bij Hô en Giap weg te nemen en trok men de Franse bedoelingen in twijfel.⁹ Daarnaast bestond er binnen de nieuwe Franse Vierde Republiek, opgericht na de Tweede Wereldoorlog, onvrede en scepsis over de onderhandelingen. Leden van de politieke partij *Mouvement Républicain Populaire*, die liever terug keerden naar het Franse Rijk van voor de Tweede Wereldoorlog, zagen niet in waarom er gesprekken gevoerd zouden moeten worden als het

³ Gabriel Kolko, *Vietnam: anatomy of a war, 1940-1975* (Londen: Allen&Unwin, 1986), 37.

⁴ Idem, 37.

⁵ Irving, *The First Indochina war: French and American policy, 1945-54*, 15.

⁶ Ellen Joy Hammer, *The struggle for Indochina 1940-1955* (Stanford: Stanford University Press, 1955), 44.

⁷ Irving, *The First Indochina war: French and American policy, 1945-54*, 15.

⁸ Idem, 319; Idem, 348.

⁹ Idem, 354.

‘probleem’ van de Viêt Minh ook met geweld opgelost zou kunnen worden.¹⁰ Vergelijkbare ideeën bestonden er onder de leden van de Viêt Minh, waaronder generaal Giap, die de onderhandelingen op voorhand al zagen mislukken en zich voorbereidden op een strijd tegen de Fransen.¹¹

Ondanks deze bedenkingen gingen de onderhandelingen van start en op 6 maart 1946 werd er een verdrag getekend tussen Hô Chi Minh en de Franse afgevaardigde in Noord-Indochina Jean Sainteny. Als gevolg van dit verdrag werden Franse troepen weer toegelaten tot het Noordelijke deel van Indochina en werd de Democratische Republiek Vietnam door de Fransen erkend als een vrije staat binnen de Franse Unie met een eigen overheid en leger.¹² In april 1946 werd de eerste conferentie georganiseerd om de verdere uitwerking van het verdrag te bespreken maar deze liep, om de woorden van generaal Salan te gebruiken, uit op een *échec*.¹³ De conferentie in Dalan werd getorpedeerd door het optreden van Giap die optrad als enige afgevaardigde. Hij verwierp het aanbod resoluut en stelde dat de Fransen volkomen onbetrouwbaar waren.¹⁴ Zijn houding en woorden zorgden ervoor dat Hô hem verwijderde uit de diplomatieke delegatie en naar Indochina terugstuurde.¹⁵

Voor de conferentie van Fontainebleau van 1 augustus 1946 reisde Hô Chi Minh, vergezeld door Salan, zelf af naar Parijs om de onderhandelingen te voeren. Tijdens zijn afwezigheid riep generaal d’Argenlieu echter de Republiek Cochinchina uit en ondermijnde zo het eerdere verdrag tussen Hô en Sainteny.¹⁶

Deze actie stelde de Franse overheid in een kwaad daglicht en leidde tot grote woede bij Hô. Hij stelde tegenover Salan dat met de actie van d’Argenlieu er ‘een nieuw Alsace – Lorraine werd gecreëerd en men afstevende op een volgende honderdjarige oorlog.’¹⁷ Salan keerde niet terug naar Indochina maar bleef na de mislukte conferentie in Parijs achter om de Minister van Defensie te ondersteunen.

2.2. De oorlog

Op de vraag wanneer de Frans-Indochinese Oorlog precies uitbrak verschillen de betrokken partijen van mening: volgens de Vietnamezen begon de oorlog op 20 november 1946 met het

¹⁰ Idem, 17.

¹¹ Idem, 17.

¹² Spencer Tucker, *Vietnam* (Kentucky: University Press of Kentucky, 1999), 45.

¹³ Salan, *Indochine rouge. Le message du Hô Chi Minh*, 23.

¹⁴ Irving, *The First Indochina war: French and American policy, 1945-1954*, 22.

¹⁵ Idem, 22.

¹⁶ Tucker, *Vietnam*, 46.

¹⁷ Idem, 46.

bombardement van Haiphong door de Fransen. Volgens de Fransen begon de oorlog echter op 19 december toen Hô Chi Minh opdracht gaf voor een coup tegen de Fransen en zo Hanoi te heroveren.¹⁸ De gevechten om en rondom Hanoi duurden tot januari 1947 waarna de Fransen belangrijke gebieden in Noord-Vietnam hadden toegeëigend en de Viêt Minh waren teruggedrongen naar de noordelijke Viêt Bac regio.¹⁹ Om Hô Chi Minh buitenspel te zetten vroegen de Fransen de voormalige keizer van Indochina, Bao Dai, terug te keren als leider.²⁰ Een opvallende keuze gezien de onbetrouwbaarheid van Bao Dai in het verleden en zijn steun aan de Japanners tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dit plan zou echter geen kans van slagen blijken te hebben.

Daarnaast werd generaal d'Argenlieu vervangen als commissaris van Indochina door Émile Bollaert. Ook probeerden de Fransen de onderhandelingen met de Vietnamezen te herstellen: met het mandaat van premier Ramadier werd een Franse afgevaardigde naar de Vietnamese Minister van Buitenlandse Zaken gestuurd om een mogelijke wapenstilstand te bespreken.²¹ Dit voorstel werd echter afgewezen door Hô Chi Minh en Bollaert concludeerde dat Frankrijk gewoon in Indochina zou blijven en de strijd tegen de Viêt Minh doorgezet zou worden.²² In april 1947 werd Raoul Salan door generaal Valluy gevraagd de leiding te nemen over de Franse troepen in het noorden van Indochina.²³ Salan stemde hiermee in en op 16 mei 1947 vertrok hij opnieuw naar Indochina.²⁴ Onder leiding van Salan, inmiddels benoemd tot generaal, werd op 7 oktober 1947 operatie *Léa* uitgevoerd, gericht op het gevangen nemen van Hô Chi Minh en de belangrijke kampen van de Viêt Minh in de Viêt Bac regio te vernietigen.²⁵ Hô Chi Minh en Vo Nguyen Giap werden door deze operatie verrast, maar wisten te ontsnappen aan de Franse troepen.²⁶ De leiders van de Viêt Minh reageerden met een tegenaanval gericht op de Franse parachutisten die deelnamen aan de operatie.²⁷ Uiteindelijk trokken de Viêt Minh zich terug en operatie *Léa* eindigde zonder enig werkelijk resultaat. De Fransen ondernamen nog een operatie om de leiders van de Viêt Minh gevangen te nemen maar ook operatie *Ceinture* mislukte.²⁸

¹⁸ Philip B. Davidson, *Vietnam at war: The history 1946-1975* (Oxford: Oxford University Press, 1991), 44.

¹⁹ Idem, 45.

²⁰ Salan, *Indochine rouge. Le message du Hô Chi Minh*, 25.

²¹ Tucker, *Vietnam*, 54.

²² Idem, 54.

²³ Raoul Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 2: "Le Viêt Minh mon adversaire", octobre 1946 - octobre 1954* (Parijs: Presses de la Cité, 1971), 53.

²⁴ Idem, 57.

²⁵ Tucker, 55.

²⁶ Davidson, *Vietnam at war*, 48.

²⁷ Idem, 49.

²⁸ Idem, 55.

In 1948 kwam Hélié de Saint Marc in Indochina aan en kreeg de taak de belangrijke weg RC4, *route coloniale*, te beschermen tegen de Viêt Minh. Saint Marc, onderdeel van het 3e *régiment étranger d'Infanterie*, werd eerst gestationeerd bij Dong Khé.²⁹ Onder leiding van luitenant Reboul nam Saint Marc deel aan een operatie om de vallei bij de Song Bang Giang rivier te veroveren. Na vervolgens drie maanden gestationeerd te zijn geweest bij That Khé werd Saint Marc overgeplaatst naar een post bij het dorp Talung.

Hij kreeg de leiding over deze post die aan de RC4 en vlakbij de Chinese grens lag. Saint Marc en zijn mannen werden opgenomen door het dorp en er ontstond een hechte band met de lokale bevolking. Vanuit het dorp sloten Vietnamese strijders zich aan bij het 3^e REI en in zijn memoires beschrijft Saint Marc het ontzag wat hij voor de moed en inzet van deze soldaten had.³⁰

De oorlog escaleerde toen in 1949 de Chinezen zich actief in de strijd mengden. De People's Republic of China, opgericht door Mao Zedong en zijn Communistische partij, werd een bondgenoot van de Viêt Minh. Niet alleen leverden de Chinezen wapens en middelen aan de troepen van de Viêt Minh, ook diende het Chinese grondgebied als een safe haven waar de Viêt Minh zich kon terugtrekken en trainen.³¹ Giap trok met zijn hernieuwde troepen en Chinese wapens opnieuw ten strijde tegen de Fransen.³²

De Viêt Minh trok steeds verder op en in februari 1950 kreeg Saint Marc te horen dat zij zich terug moest trekken uit Talung: de macht over de RC4 was verloren. De dorpsbewoners en militairen die er voor gekozen hadden om de Fransen te helpen en te ondersteunen moesten achtergelaten worden. Verslagen en geëmotioneerd keerde Saint Marc terug uit Talung. Het feit dat hij de bevolking hulpeloos achter had moeten laten en hen niet langer kon beschermen tegen de Viêt Minh, terwijl zij zo goed voor hen gezorgd hadden en hen vertrouwd hadden, en hij zo zijn belofte brak, raakte hem zeer.³³ Hij keerde terug naar Frankrijk en nam tijdelijk verlof op om alles te laten bezinken.

Salan bewandelde de omgekeerde weg: in 1949 was hij tijdelijk naar Parijs teruggekeerd alwaar hij benoemd werd tot *directeur des troupes coloniale* en kreeg hiermee de leiding over de koloniale troepen.³⁴ Maar de toenemende spanningen in Indochina en het feit dat zijn mentor De Lattre zich nog in Indochina bevond, deden Salan ertoe besluiten om in december

²⁹ Idem, 89.

³⁰ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 116.

³¹ Tucker, 56; Bernard B. Fall, *Street without joy* (Mechanicsburg: Stackpole Books, 2005), 17.

³² Fall, *Street without joy*, 32.

³³ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 125; Beccaria, *Hélié de Saint Marc*, 104.

³⁴ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 95.

1950 terug te keren naar Indochina.³⁵ Bij zijn terugkomst sloot hij zich aan bij De Lattre, kreeg de leiding over Tonkin en werd benoemd tot commissaris van dit gebied.³⁶

2.3. De strijd met Giap

In oktober 1950 voerde Giap een nieuwe reeks van aanvallen op Franse posten uit: de Fransen waren kansloos en moesten hun posten halsoverkop verlaten. Belangrijke posten zoals Lang – Son werden onbeheerd achter gelaten, waardoor de Viêt Minh de Franse voorraden van wapens, wagens en voedsel in beslag kon nemen.³⁷ Het aanvallen van de posten was onderdeel van Giap's grotere plan: volgens zijn visie bestond de Frans-Indochinese Oorlog uit drie fasen. In de eerste fase trok de Viêt Minh zich terug om zich te hergroeperen en te trainen, tijdens de tweede fase zouden de Viêt Minh met hulp van de Chinezen zich verder versterken en uiteindelijk de Franse posten gesitueerd in het eigenlijke grondgebied van de Viêt Minh heroveren.³⁸ De derde en laatste fase was erop gericht de Franse troepen compleet te vernietigen. De blitzkrieg oorlog die Frankrijk aanvankelijk voor ogen had gehad in Indochina, zou door de aanvallen en weerstand van de Viêt Minh getransformeerd worden naar een langdurige oorlog.³⁹ Giap omschreef deze strijd tijdens de derde fase als volgt:

‘We shall attack without cease untill final victory, until we have swept away the enemy forces from Indochina [...] All military activities of the third stage must tend to the same simple aim – the total destruction of French forces.’⁴⁰

Tijdens zijn verlofperiode in Frankrijk hoorde Saint Marc over de mislukte evaluatie van Cao Bang en de oprukkende Viêt Minh. Hij wilde opnieuw uitgezonden worden naar Indochina: hij had heimwee naar het land en de mensen en voelde zich een buitenstaande, *martien*, in Frankrijk.⁴¹

De succesvolle reeks van overnames van Franse posten door Giap werd in 1951 een halt toegeroepen door generaal Jean de Lattre de Tassigny. Tijdens de grote operatie *Trần Hùng Đạo* zette De Lattre de luchtmacht in en liet vliegtuigen napalm uit storten over de vijandige

³⁵ Idem, 96.

³⁶ Idem, 97.

³⁷ Fall, *Street without joy*, 32.

³⁸ Idem, 34.

³⁹ Idem, 34.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 130.

troepen.⁴² Hoewel De Lattre deze strijd won, liet Giap zich niet kennen. Hij hergroepeerde zijn manschappen en in maart 1951 werd operatie Hoàng Hoa Thám uitgevoerd. De Lattre verbleef op dat moment in Frankrijk, waardoor generaal Salan tijdelijk de verantwoordelijkheid kreeg over de troepen in Vietnam. Hoewel Giap in eerste instantie de Fransen wist te verrassen door een andere strategie te kiezen, slaagde Salan er toch in de troepen van de Viêt Minh te stoppen. Giap trok zich terug met zijn troepen, het was hem niet gelukt om de strategisch belangrijke ring rondom de Rode Rivier Delta over te nemen.⁴³ Ondanks de tegenslagen deed Giap een derde poging om het strategische delta punt van de Fransen over te nemen met de operatie Hà Nam Ninh.⁴⁴ In de tegenaanval wist de teruggekeerde De Lattre de troepen van de Viêt Minh echter veel schade toe te brengen en voor de derde maal moest Giap zijn troepen terugroepen en de operatie als verloren beschouwen.⁴⁵

In juli 1951 keerde Saint Marc terug naar Indochina als lid van het 2e BEP, *battalion étranger parachutistes*, de groene baretten en kreeg de leiding over het 2e CIPLE, *compagnie indochinois de parachutistes de légion étrangère*, wat bestond uit BEP'ers en Vietnamese strijders.⁴⁶ Onder leiding van generaal de Lattre, bond Saint Marc opnieuw de strijd aan met de Viêt Minh. Saint Marc zag wat voor een positieve invloed De Lattre had op de moraal van de militairen: zij voelden zich erkend en waren weer trots om onderdeel van het Franse leger uit te maken.⁴⁷ Desalniettemin bleef Saint Marc zich wel zorgen maken over de moraal binnen het leger. Hij was bang dat de oorspronkelijke normen en waarden van het leger, die bij hem zo hoog in het vaandel stonden, niet langer op de eerste plaats van de militairen stonden.⁴⁸ Ondanks deze zorgen bleef hij zich ten volste inzetten en probeerde zijn manschappen dagelijks te inspireren. Zijn continue inzet zorgde ervoor dat op 1 oktober 1951 Saint Marc tot kapitein werd benoemd.⁴⁹ Tijdens de strijd verloor Saint Marc enkele bevlogen jonge soldaten die hem zeer dierbaar waren geworden: door hun dood begon Saint Marc te twijfelen aan het nut en noodzaak van de strijd in Indochina.⁵⁰

Na een periode van bezinning, waarin Giap zijn strategie probeerde te verbeteren aan de hand van de eerdere nederlagen, deed hij in september 1951 opnieuw een poging het Franse

⁴² Tucker, *Vietnam*, 62.

⁴³ Idem, 63.

⁴⁴ Fall, *Street without joy*, 42.

⁴⁵ Tucker, *Vietnam*, 63.

⁴⁶ Beccaria, *Hélie de Saint Marc* 132.

⁴⁷ Idem, 114.

⁴⁸ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 138.

⁴⁹ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 114.

⁵⁰ Idem, 124.

grondgebied binnen te vallen en over te nemen.⁵¹ Maar ook ditmaal moest hij zijn meerdere erkennen in De Lattre.

De Lattre realiseerde zich dat Giap, ondanks de verliezen, continu zou blijven aanvallen en koos ervoor om dit keer zelfs als eerste de aanval in te zetten.

Op 14 november 1951 begon de strijd om Hoa-Binh, ook wel de *meat-grinder battle* genoemd door verschillende auteurs vanwege de enorme hoeveelheid dodelijke slachtoffers die er voornamelijk aan Franse kant vielen, en zou tot 24 februari 1952 duren.⁵² De Lattre's gok viel verkeerd uit en de strijd in en om Indochina begon er voor de Fransen steeds slechter uit te zien. De Viêt Minh bleven doorgaan met het uitvoeren van aanvallen, de Fransen verloren steeds meer manschappen, middelen en grondgebied en kregen minder grip op de situatie. Daarnaast nam de steun vanuit de Franse politiek steeds verder af en begonnen de Franse soldaten langzaam de moed te verliezen en raakten steeds verder gedemotiveerd.⁵³

De Lattre moest wegens ziekte terugkeren naar Frankrijk en Salan nam zijn taken tijdelijk over. Na zijn dood in 1952 werd Salan benoemd commandant der strijdkrachten en deed nog een laatste poging om Giap te verslaan met de operatie *Lorraine*.⁵⁴ Met een beperkt aantal middelen en manschappen probeerde hij de Franse gebieden te behouden en de Viêt Minh te verslaan.⁵⁵ Giap had echter geleerd van zijn eerdere nederlagen en fouten en de Fransen werden steeds verder teruggedrongen en Franse posten werden overgenomen.⁵⁶ Ook operatie *Lorraine* was mislukt.

Na enkele operaties waarbij de Viêt Minh telkens het Franse leger versloeg, begon Saint Marc steeds meer te geloven dat er wellicht geen militaire oplossing voor de Indochinese Oorlog gevonden zou kunnen worden.⁵⁷ Op 14 mei 1953 nam Saint Marc gedesillusionerd door de strijd en verslagen door de dood van generaal de Lattre het besluit opnieuw terug te keren naar Frankrijk. In zijn *Mémoires les champs de braises* omschreef hij dit gevoel met de overpeinzing 'et nous étions tous des orphelins de cette guerre' waarbij hij de soldaten als wezen van de oorlog in Indochina zag.⁵⁸

Salan werd vanwege zijn tegenvallende resultaten in mei 1953 vervangen door generaal Henri Navarre, die een andere strategie wilde toepassen op Indochina.⁵⁹ Dit zorgde voor een grote

⁵¹ Davidson, *Vietnam at war: The history 1946-1975*, 127; Fall, *Street without joy*, 47.

⁵² Tucker, *Vietnam*, 64; Fall, *Street without joy*, 47.

⁵³ Tucker, *Vietnam*, 65.

⁵⁴ Idem, 66.

⁵⁵ Davidson, *Vietnam at war: The History 1946-1975*, 152.

⁵⁶ Tucker, *Vietnam*, 67; Davidson, *Vietnam at war: The History 1946-1975*, 152.

⁵⁷ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 144.

⁵⁸ Idem, 153.

⁵⁹ Idem, 161.

deceptie bij Salan. Indochina was een erg belangrijk onderdeel van Salan's leven. Zijn carrière was hier echt begonnen en zijn zoon kwam hier vandaan. Zijn karakter was gevormd door zijn verblijf in het land, zijn omgang met de lokale bevolking en zijn interesse in de cultuur. Aan zijn fascinatie voor en adaptatie aan Indochina hield hij zelfs zijn bijnaam *Le Mandarin* over. Daarnaast verschaftte zijn verblijf ook militaire inzichten: hij leerde veel van zijn vriendschap met Hô Chi Minh en de guerrilla tactieken van de Viêt Minh. Hier zou hij later een apart boek en handboek over uitbrengen.

Een belangrijk kantelpunt voor Salan binnen de Indochinese oorlog was de dood van generaal de Lattre. Hij had hem jaren gediend en zag hem als zijn mentor: door zijn dood kreeg Salan de zeggenschap over de troepen in heel Indochina maar kon het werk van zijn mentor niet afmaken en zo Indochina niet voor Frankrijk behouden.⁶⁰

Door de tegenslagen die het Franse leger te verduren kreeg en het gebrek aan steun vanuit de Franse overheid begon Salan, net als Saint Marc, steeds openlijker te twijfelen aan het nut en noodzaak van de Indochinese Oorlog.⁶¹

Daarnaast vond Salan het erg moeilijk om de bevelen van generaal Ély, opvolger van De Lattre, op te volgen.⁶² Ély en Salan waren het regelmatig met elkaar oneens, zo ook over de toekomstvisie voor Indochina. Salan zag het groeiende pessimisme en wantrouwen onder de lokale bevolking en stelde voor dat men de bevolking gerust moest stellen dat Frankrijk vastbesloten was hen te blijven beschermen.⁶³ Zijn voorstel werd echter niet gehoord en Ély voerde een ander plan uit, inclusief vervanging van Salan.

Ondanks deze tegenslag keerde Salan nog eenmaal terug naar Indochina op verzoek van Ély, maar uitte wel zijn bedenkingen over het zwalkende Franse beleid:

‘Ma réponse est affirmative. Une fois encore, à un moment crucial pour ce pays, j’accepte de repartir. Mais quel désordre dans le gouvernement ! Le secrétaire d’État à la Guerre n’avait pas été tenu au courant du changement intervenu dans la désignation du futur responsable de l’Indochine...’⁶⁴

Deze laatste reis naar Indochina bracht hem, dankzij de nieuwe koers van Ély, echter niet wat hij ervan verwacht had en op 6 oktober 1954 deelde Salan hem mee dat hij terug zou keren

⁶⁰ Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 2: "Le Viêt Minh mon adversaire", octobre 1946 - octobre 1954*, 285.

⁶¹ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 111.

⁶² Salan, *Mémoires: fin d'un empire. 2: "Le Viêt Minh mon adversaire", octobre 1946 - octobre 1954*, 431.

⁶³ Idem, 423.

⁶⁴ Idem, 425.

naar Frankrijk.⁶⁵ Teleurgesteld keerde Salan op 9 oktober 1954 terug naar Frankrijk met de wetenschap dat het land waar hij zo van hield en waar hij zo voor had gevochten verloren zou gaan. Maar ook zag hij in dat met het verlies van Indochina het Franse Rijk langzaam uiteen zou vallen:

‘Je quitte un pays dont l’avenir m’inquiète. Les premiers symptômes de l’abandon de notre Empire viennent de manifester.’⁶⁶

Generaal Navarre wilde zich richten op het versterken van het Nationale Vietnamese leger, via onderhandelingen met de andere Indochinese staten meer steun creëren en uiteindelijk de Viêt Minh tijdens een ultieme operatie te vernietigen.⁶⁷ Daarnaast liet Navarre continu kleine operaties uitvoeren richting de Viêt Minh om hen onder druk te houden en te intimideren. Hoewel het hem ontbrak aan steun vanuit zowel militaire als politieke hoek, besloot Navarre in november 1953 operatie *Castor* uit te voeren om Diên Biên Phu in te nemen en hier een nieuwe basis voor de luchtmacht te stationeren.⁶⁸ Tijdens operatie *Castor* werden er op 20 november 1953 2200 paratroepers gedropt rondom Diên Biên Phu.⁶⁹ De Franse troepen wisten de Viêt Minh in en rondom Diên Biên Phu te verassen en de luchtbasis *Torri Rouge* werd gevestigd.⁷⁰

Rondom de basis werden locaties gevestigd waar vanuit de Franse troepen zouden kunnen uitvallen. Ondanks deze versterkingen en vestigingen, reorganiseerde Giap zijn troepen en binnen een periode van enkele maanden wist hij troepen en basis te omsingelen. De Viêt Minh werden steeds sterker en een grotere bedreiging voor de Fransen, zo waren er meer Viêt Minh soldaten dan Franse soldaten en bezaten zij dankzij de Chinezen een uitgebreid wapenarsenaal.⁷¹

Vanuit de diplomatieke kant liet Hô Chi Minh de Franse overheid weten dat hij nog steeds open stond voor onderhandelingen om tot een oplossing voor Indochina te komen. Dit sprak hij openlijk uit in onder andere een interview in een Zweedse krant en tijdens een Franse radio-uitzending in december 1953.⁷² Hoewel premier Laniel voor het uitbreken van de strijd

⁶⁵ Idem, 436.

⁶⁶ Idem, 437.

⁶⁷ Tucker, *Vietnam*, 69.

⁶⁸ Idem, 71.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Martin Windrow, *The French Indochina War* (Oxford: Osprey Publishing, 1998), 169.

⁷¹ Tucker, *Vietnam*, 73-74.

⁷² Irving, *The First Indochina war: French and American policy, 1945-54*, 117.

om Diên Biên Phu de intentie leek te hebben de oorlog in Indochina op te willen lossen door middel van onderhandelingen en dat het niet de intentie was van de Franse overheid om de Viêt Minh uit te vagen, kwam er geen enkele officiële reactie op de woorden van Hô Chi Minh.⁷³

2.4. De laatste strijd

Op 12 maart 1954 voerde Giap een aanval uit op Franse posten rondom de delta van de Rode Rivier en op 13 maart startte Giap de aanval op Diên Biên Phu. Hier wisten de Viêt Minh binnen enkele dagen twee Franse kampen in te nemen.⁷⁴ Diên Biên Phu werd door de Viêt Minh aan alle kanten omsingeld en de Fransen probeerden met hun laatste materialen en krachten de vijand buiten te houden. Hoewel de Viêt Minh in de meerderheid was, wisten de Fransen toch vele Viêt Minh soldaten te doden.⁷⁵ De troepen van Giap raakten gedemotiveerd door de vele dodelijke slachtoffers die er vielen en de tegenslagen die er geleden werden. Giap wist deze negatieve gevoelens uiteindelijk toch om te draaien in een strijdlustige houding, mede doordat hij zijn tactiek veranderde naar een strijd meer gericht op loopgraven. Op 29 april ging de strijd om Diên Biên Phu de laatste fase in en op 6 mei voerde de Viêt Minh met behulp van explosieven en raketten een beslissende aanval uit. Op 7 mei 1954 gaven de Fransen zich over en Diên Biên Phu viel definitief in de handen van de Viêt Minh.⁷⁶ De val van Diên Biên Phu was voor Saint Marc, inmiddels lid van het *11e Choc* in Perpignan, een afdeling voor parachutisten van de *service de documentation extérieure et de contre-espionage*, reden om zijn pessimisme over de Frans-Indochinese Oorlog opzij te zetten en nog een maal terug te keren naar Indochina. In mei 1954 kwam hij in Indochina aan en sloot zich aan bij het 1e BEP.⁷⁷ Met lede ogen zag hij het ingezette verlies van Indochina aan:

‘Plus de quatre siècles d’influence française se terminaient. Un monde allait se défaire, un autre pouvait commencer, mais à quel prix ! Tout cela aurait-il pu être différent ? ou bien notre drame et celui du Vietnam n’étaient-ils qu’une goulette dans le torrent de l’Histoire, dont personne n’avait la maîtrise et dont nous étions les victimes, ballotées en tout sens ?’⁷⁸

⁷³ Idem, 116.

⁷⁴ Tucker, Vietnam, 74.

⁷⁵ Idem, 75.

⁷⁶ Idem, 75.

⁷⁷ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 159.

⁷⁸ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 142.

Het pessimisme dat Saint Marc eerder had geuit, uitte hij nogmaals over de strijd om en het verlies van Indochina. Zijn verblijf in Indochina zou echter van korte duur zijn: op 2 november 1954 hoorden de soldaten in Indochina op de radio over de gebeurtenissen in Algerije. Saint Marc en het 1^e BEP werden met spoed naar Algerije uitgezonden waar ‘tout recommence’.⁷⁹ Tegenover zijn biograaf Laurent Beccaria heeft Saint Marc zich negatief uitgelaten over mensen die het verlies van Indochina simpel als dekolonisatie portretteerden en haalt aan wat voor moeilijke strijd het is geweest. Ook spreekt hij uit hoe de rest van zijn leven bepaald is door de strijd in Indochina:

‘ Les gens disaient : << C'est la décolonisation. Cela se fait partout. Tout a duré trop longtemps.>> Comment leur expliquer ce qu'a pu être l'armement d'un village ? Une retraite honteuse sans avoir pu prévenir les gens ? [...] Tout cela était un autre univers. Nous avons l'impression d'un pouvoir politique qui n'avait rien su assumer. Les différentes options qui avaient été prises s'étaient soldées par des égorgements, par des assassinats. C'était un gâchis épouvantable. [...] Je m'étais battu dans ce pays pour ce pays, de longues années, et je savais que j'en porterais la marque pour toujours.’⁸⁰

Met de val van Diên Biên Phu zou er een einde komen aan het Franse regime in Indochina. Vanuit de Franse politiek kwam er een verschuiving naar een meer kritische houding ten opzichte van het Franse koloniale beleid en de militairen kregen de schuld van het verliezen van de strijd.⁸¹

In zijn memoires uit Salan enkele malen kritiek op het handelen van de Franse overheid in Indochina. Men had steken laten vallen wat betreft verantwoordelijkheden en de soldaten dienden geëerd en gememoreerd te worden voor hun tomeloze inzet voor de Franse driekleur:

‘Ils ont signé à Diên Bien Phu une grande page d’histoire et, par leur bravoure et leur esprit de sacrifice qui dépassent tout entendement, ils ont forcé l’admiration et le respect du monde entier. Parmi <<ceux de Diên Bien Phu>>, d’aucuns revenus de cet enfer et de la géhenne des camps, ont écrit des pages sublimes sur leur combat. Ces pages leur appartiennent et j’estime malséant d’en faire une nouvelle exégèse. Gloire à eux, qui ont sauvé l’honneur du drapeau [...] Diên Bien Phu fut un acte collectif de

⁷⁹Idem, 145.

⁸⁰ Idem, 146-147.

⁸¹ Tucker, *Vietnam*, 77.

démission de nos responsables qui, pourtant, s'étaient succédé dans cette cuvette et avaient vu !' ⁸²

Tijdens de conferentie van Genève werd er door Westerse en Aziatische landen gesproken hoe de vrede in Indochina bewerkstelligd zou kunnen worden.⁸³ Na wekenlange onderhandelingen kwam men in juli 1954 uiteindelijk tot een wapenstilstand tussen de Fransen en Indochina en een opdeling van het gebied langs de zeventiende breedtegraad door middel van een de-militaire zone.⁸⁴ Ook zouden er in juli 1956 verkiezingen uitgeschreven worden om een Vietnamese regering te vormen.⁸⁵

Laurent Beccaria stelt dat het leger getraumatiseerd raakte door de strijd in Indochina, een trauma dat door Frankrijk niet onderkend is:

‘En fait, militairement, le bilan de la guerre d'Indochine se révèle extrêmement lourd. La métropole sous-estime l'importance du traumatisme vécu par la frange la plus jeune et la plus exposée du corps expéditionnaire. Au sein même de l'armée, un fossé se creuse entre ceux qui portent les stigmates de l'Indochine et le reste de la Grande Muette demeurée en Europe ou en Afrique.’⁸⁶

Dit trauma zou in het decennium volgend op de strijd in Indochina haar doorklank kennen in de strijd in Frans-Algerije.

2.5. Conclusie

Kijkend naar de tegenslagen in de Frans-Indochinese Oorlog, de confrontatie met een nieuwe vijand waar het Franse leger niet op was ingesteld en een veranderende visie op het Franse koloniale bestel kan er op basis van dit hoofdstuk geconcludeerd worden dat Indochina een zeer belangrijke factor is geweest voor het verloop van de latere strijd in en om Frans-Algerije.

Wanneer er een antwoord geformuleerd moet worden op de deelvraag, *in hoeverre zijn Salan en Saint Marc beïnvloed door de ervaringen in Indochina wat betreft hun visie op het kolonialisme en de rol van het Franse leger*, kan er gesteld worden dat hun visie op het Franse

⁸² Salan, *memoires fin d'un empire vol2*, 420-421.

⁸³ Idem, 77.

⁸⁴ Irving, *The First Indochina war: French and American policy, 1945-54*, 128.

⁸⁵ Tucker, *Vietnam*, 78.

⁸⁶ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 147.

koloniale beleid sterk negatief is beïnvloed door de strijd in Indochina. Door de veranderende positie van de Franse politiek wat betreft de koloniën, zag men in dat deze steeds meer onder druk zou komen te staan met de uiteindelijke opgave van Frans grondgebied als negatieve uitkomst. Door de groeiende internationale aandacht en druk voor de situatie in Indochina ging Frankrijk de onderhandelingen met de rebellen van de Viêt Minh aan en ging uiteindelijk akkoord met de verzelfstandiging van Indochina.

Voor de militairen was dit een zeer grote tegenslag: het grondgebied dat zij zo hevig verdedigd hadden en waar vele hun leven voor gegeven hadden, werd van de een op de andere dag overgedragen aan de rebellen. Daarnaast werd hun inzet publiekelijk in twijfel getrokken en werd het leger openlijk afgevalen door hen aan te wijzen als schuldige voor het verlies van Diên Biên Phu. Het verlies van een Indochina werd als een persoonlijk verlies voor het leger gezien en hier zou een sterk conservatieve houding uit voort komen om in de toekomst vergelijkbare situaties te voorkomen. De koloniën zouden met de inzet van alle mogelijke middelen voor Frankrijk behouden blijven.

Kijkend naar Finer's theorie van emotionele geografie, lijkt de angst van het Franse leger om de koloniën te verliezen een metafoor te zijn voor de angst het eigen bestaansrecht te verliezen. Met het wegvallen van de verdediging van het overzeese grondgebied, zou een belangrijke taak het leger ontvallen en zou aanleiding kunnen zijn voor de toch al kritische Franse overheid de continuïteit van het leger aan de kaak te stellen.

Salan en Saint Marc zagen beiden in dat de rol van het leger steeds meer onder druk kwam te staan en een steeds minder belangrijke prioriteit voor de Franse politiek werd. Zo moest men zich met minimale middelen en hulp wapenen tegen een nieuw soort vijand, waar het leger uiteindelijk niet tegen opgewassen zou zijn. De vele nederlagen, afnemende steun en uiteindelijk verloren strijd om Diên Biên Phu zorgden voor een groeiende onvrede en onrust binnen het Franse leger.

Saint Marc werd op persoonlijk vlak zeer geraakt door de strijd in Indochina, voornamelijk omdat hij jonge militairen, waar hij verantwoordelijk voor was, zag sterven tijdens een uitzichtloze strijd en hij de burgers van Indochina, die zich bij de Fransen hadden aangesloten, niet langer kon beschermen. Tijdens de strijd in Frans-Algerije zou dit doorklinken in zijn besluit om zich in te blijven zetten om de burgers van Algerije te beschermen tegen de rebellen van de FLN. Maar zijn twijfel aan de zin van de strijd zou ook in Frans-Algerije terugkeren waardoor hij enkele malen afstand zou nemen van actieve militaire dienst.

Ook Salan werd zeer geraakt door de strijd in Indochina: enerzijds was het voor hem een persoonlijk falen. Hij werd voortijdig uit zijn taak ontheven en kon hiermee het werk van zijn

mentor en voorganger De Lattre niet afmaken maar ook zijn werk als militair in Indochina niet voortzetten. Deze teleurstelling zou ook later in zijn carrière van invloed zijn.

Anderzijds was het verlies van Indochina ook een emotioneel verlies: Indochina was een onderdeel van Salan geworden, zijn zoon was hier geboren, zijn karakter was gevormd door het land en de mensen. Dit deel zou hij altijd bij zich dragen en ook in Frans-Algerije zou *Le Mandarin* de gebruiken die hij uit Indochina meenam voortzetten.

Daarnaast deed Salan veel militaire kennis op in Indochina. Zijn nauwe band met Hô Chi Minh en bestudering van de Viêt Minh zorgden voor nieuwe inzichten die hem in de strijd tegen de rebellen in Frans-Algerije een voorsprong zouden geven. Later in zijn leven zou hij met zeer warme gevoelens terugkijken op zijn tijd in Indochina en zijn vriendschap met Hô Chi Minh.

Het verlies van Frans grondgebied aan rebellen en een afnemende steun van de Franse politiek aan het leger zouden ervoor zorgen dat er een trend van onvrede onder de Franse militairen werd ingezet die in Frans-Algerije, in combinatie met een reeks van andere factoren en gebeurtenissen, in 1961 tot een uitzonderlijke situatie zou leiden.

Hoofdstuk 3 De Frans – Algerijnse Oorlog

‘Ou bien : le gouvernement des Algériens par les Algériens, appuyé sur l'aide de la France et en union étroite avec elle, pour l'économie, l'enseignement, la défense, les relations extérieures.’¹

1 november 1954, de katholieke feestdag Allerheiligen, werd Algerije opgeschrikt door een aantal aanslagen op Franse doelen. Een nieuwe generatie Algerijnse verzetsstrijders besloot de strijd voor een onafhankelijk Algerije met Frankrijk aan te gaan. Deze aanslagen zouden het begin vormen van de Frans – Algerijnse Oorlog: een oorlog die veel slachtoffers zou kennen, zou leiden tot een nieuwe rol voor het Franse leger en uiteindelijk zou leiden tot het einde van de Vierde Franse Republiek en de terugkeer van De Gaulle. De deelvraag die in dit hoofdstuk behandeld wordt luidt *wat was de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie?* Daarnaast wordt er in dit hoofdstuk gekeken hoe de Frans-Algerijnse Oorlog de levens van Saint Marc en Salan heeft beïnvloed.

3.1. De FLN en de aanloop naar 1 november

Geïnspireerd door de Viêt Minh en de gebeurtenissen rondom Diên Biên Phu besloten de leiders van het *Comité Révolutionnaire d'Unité et d'Action* (CRUA) dat er een opstand tegen de Franse overheersers diende te komen. Tijdens de zomer van 1954 kwamen vijf leden van de CRUA bijeen met 17 vertrouwelingen, de *groupe des 22*, om een plan op te stellen.² Het besluit werd genomen om niet slechts een enkele aanval te plegen maar meerdere aanvallen en door te gaan met aanvallen totdat een onafhankelijk Algerije was bereikt.³

Enkele maanden later nam de groep op 10 oktober de naam *Front de Libération* (FLN) aan met aan het hoofd de zes leiders Ben Boulaid, Rabah Bitat, Didouche Mouradet Mohamed Boudiaf, Krim Belkacem en Ben M'hidi.⁴ De strijd zou op 1 november om middernacht beginnen.⁵ Daarnaast werd het *Armée de Libération National* (ALN) opgericht als militaire tak van de FLN.⁶

¹ Charles de Gaulle, 16 september 1959

<http://www.charles-de-gaulle.org/pages/1-Homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/discours-sur-l-autodetermination-de-l-algerie-16-septembre-1959.php> (1-3-017).

² John E. Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962* (New York: Alfred A. Knopf, 1980), 27.

³ Alistair Horne, *A savage war of peace* (New York: NYRB Classics, 2006), 79.

⁴ <http://memoireharkidenantes.weebly.com/le-groupe-des-6.html> (1-3-2017).

⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 79.

⁶ Idem. 597.

De FLN deelde Algerije op in zes *wilayas*, districten, waar een leider de militaire en politieke macht over had.⁷ Per wilaya werd een specifiek aanvalsplan opgesteld met welke doelen aangevallen moesten worden. De aanvallen zouden gericht zijn tegen Franse militairen, publieke instellingen maar ook Algerijnse collaborateurs.

De enige uitzondering waren Europese vrouwen en kinderen, die gevrijwaard zouden blijven tijdens de aanvallen, aangezien de FLN een herhaling van het bloedbad in Sétif van 1945, waarbij een aanval compleet verkeerd uitpakte en vele onschuldige slachtoffers vielen, wilde voorkomen.⁸ Franse burgers die zich hadden ingezet voor de Algerijnse bevolking zouden van tevoren ingelicht worden om zichzelf in veiligheid te kunnen brengen.

Om de verzetsstrijders in alle wilayas te voorzien van middelen werden er werkplaatsen opgezet om bommen te vervaardigen. De kennis was echter beperkt waardoor de productie van goede bommen laag was. Daarnaast waren er weinig andere wapens voorhanden: wapens die aanvankelijk door de Egyptische president Nasser waren toegezegd werden nooit geleverd met de boodschap dat de ‘revolutie eerst gestart moest worden en vervolgens zou de hulp volgen.’⁹ Ook de financiële middelen van de FLN waren beperkt, waardoor men met minimale middelen zich zo goed mogelijk probeerde voor te bereiden op 1 november.

Het gevaar om ontdekt te worden tijdens de voorbereidingen voor de operatie lag continu op de loer. Zo kregen de Franse inlichtingsdiensten van verschillende kanten tips binnen over de werkzaamheden van de FLN en de voorbereidingen die getroffen werden. Een uitgebreid rapport hierover van de gouverneur-generaal van Algerije, Roger Léonard, aan de Franse overheid werd slechts voor kennis aangenomen en de urgentie die Léonard aan het rapport gaf werd niet opgevolgd.¹⁰

De voorbereidingen gingen in het diepste geheim verder door en het bergachtige landschap van de Aurès regio, in wilaya 1, werd gekozen als primair gebied voor de aanvallen met Ben Boulaid, lid van de *Organisation Spéciale*, aan het hoofd. Het plan was om in deze regio een algehele opstand voort te brengen, hier een revolutionair bolwerk te vestigen en vervolgens de rest van Algerije over te nemen.¹¹

In de nacht van 1 november wachtten verschillende troepen verspreid over de wilayas tot de aanvallen zouden beginnen. Communicatiemiddelen werden onklaar gemaakt om te voorkomen dat er versterkingen ingeschakeld zouden kunnen worden door de Fransen.

⁷ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 47.

⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 83.

⁹ Idem, 85.

¹⁰ Idem, 87.

¹¹ Idem, 89.

Na middernacht vonden er verschillende aanvallen plaats: in Algiers werden bommen op verschillende plaatsen ter ontploffing gebracht zoals bij een radio station en een olieopslag, in Kabylië werden pakhuizen met kurk en tabak in de brand gestoken en in Oran werden boerderijen van pieds noirs, Fransen woonachtig en veelal ook geboren in Algerije, aangevallen.¹²

Ondanks enkele tegenslagen, zoals het besluit van een aantal rebellen in Biskrah om voortijdig een politiestation onder vuur te nemen, was de operatie over het algemeen geslaagd.¹³ Via de illegale radiozender Radio Cairo en flyers maakte de FLN zich bekend en verspreide haar boodschap. Het doel van de FLN was het bewerkstelligen van een soevereine, democratische Algerijnse staat en alle fundamentele vrijheden voor de Algerijnse bevolking te herstellen, zonder onderscheid in religie of afkomst. Daarnaast wilden zij de politieke instellingen opschonen en de Algerijnse kwestie op de internationale agenda zetten. De FLN zou niet stoppen met haar strijd voordat alle doelen bereikt zouden zijn.

Er werd de Franse overheid echter wel een uitweg geboden waarmee het bloedvergieten beperkt zou kunnen worden: Frankrijk zou middels een officiële verklaring erkenning moeten geven aan het Algerijnse staatsburgerschap, onderhandelingen zouden begonnen moeten worden waarbij Algerije als een soevereine en gelijke partner werd gezien en alle politieke gevangenen zouden vrijgelaten moeten worden.

In ruil hiervoor zou de FLN alle Franse instellingen en Franse burgers in Algerije respecteren, Fransen die in Algerije wilden blijven werd de keuze voorgelegd tussen de Franse en de Algerijnse nationaliteit en de band tussen Algerije en Frankrijk zou middels een verdrag vastgelegd worden.¹⁴

De FLN was er altijd van uit gegaan dat de gebeurtenissen van 1 november, samen met deze bekendmaking, automatisch zouden leiden tot een algehele opstand onder de Algerijnse bevolking, echter deze reactie bleef uit.¹⁵

De Fransen sloegen hard terug om de aanvallen te vergelden: leden van de *Mouvement pour le triomphe des libertés démocratiques* (MTLD), de politieke partij van de politicus Messali Hadj, werden door de politie opgepakt.¹⁶ Tevens werden de hervormingen van Algerije, ingezet in 1947 middels het statuut vastgesteld door de Franse overheid, direct onderbroken en de vrijheden van de Algerijnse bevolking werden op verschillende vlakken ingeperkt. Toen

¹² Martin Evans, *Algeria: France's undeclared war* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 113.

¹³ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 90.

¹⁴ Idem, 95.

¹⁵ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 117.

¹⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 97.

Ferhat Abbas, oprichter en leider van de politieke partij *Union démocratique du manifeste algérien* (UDMA), op 26 november 1954 de Algerijnse assemblée wilde toespreken, werd zijn spreekrecht ontnomen door de voorzitter.¹⁷

Hoewel de aanvallen in Algerije voor de Franse politiek een gevoelige kwestie waren, was er in de publieke opinie weinig aandacht voor de aanvallen op een kleine vermelding in *Le Monde* na.¹⁸ De discussie over Frans-Algerije speelde zich voornamelijk af binnen de politieke arena. Premier Pierre Mendès-France werd verweten dat het toestaan van vrijheden aan Tunesië een van de oorzaken was voor het oplaaien van de onrusten in Algerije.¹⁹

Mendès-France ging hier echter fel tegen in en hield een bevlogen speech waarin hij de opstand veroordeelde en beloofde deze te onderdrukken.²⁰ Een van zijn acties tegen de opstand was het sturen van extra troepen naar Algerije, voornamelijk bestaand uit paramilitairen die net terug waren uit Indochina.²¹ Getraind door hun ervaringen met de Viêt Minh wisten de militairen snel tegen de opstandelingen op te treden. Daarnaast benoemde premier Mendès-France een nieuwe gouverneur-generaal voor Algerije.

Salan en Saint Marc waren twee van de militairen die uitgezonden werden naar Frans-Algerije. Na zijn uitzending in Indochina werd Saint Marc gestationeerd in Zéralda onder de verantwoordelijkheid van kolonel Jeanpierre.²² Jeanpierre had een streng militair régime opgebouwd in Zéralda en volgens hem mocht men in tijden van oorlog gebruik maken van alle mogelijke middelen om de strijd te winnen: ‘quand on fait la guerre, il faut prendre les moyens de la gagner, sinon c’est criminel.’²³

Saint Marc raakte onder de indruk van Algerije: hij beschrijft in zijn memoires zijn liefde voor het landschap, hoe tegenovergesteld het is aan dat van Indochina, en de mentaliteit van de bevolking.²⁴ Daarnaast raakte hij geïntrigeerd door de houding van de *pieds noirs* en veteranen over de rol van Frankrijk in Algerije en hoe fel zij zich uitten in het debat over de Algerijnse kwestie.²⁵ Saint Marc voerde meerdere malen discussies met hen waarom Algerije bij Frankrijk zou moeten blijven.²⁶

¹⁷ Edward Behr, *The Algerian problem* (New York: W.W. Norton, 1976), 70.

¹⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 98.

¹⁹ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 39.

²⁰ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 98.

²¹ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 5.

²² Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 177.

²³ Idem, 178.

²⁴ Idem, 187.

²⁵ Idem, 187-193.

²⁶ Idem, 196.

Zijn 1e BEP werd in september 1955 een regiment van het 1e REP, *Régiment Étranger de Parachutistes* en in het voorjaar van 1956 werd ook het 1e REP in Zéralda gestationeerd.²⁷ Salan's tijd in Frans-Algerije zou pas na de mislukte operatie rond de Suez-crisis beginnen, toen hij werd gevraagd om het leger in Frans-Algerije te leiden.

3.2. Een rumoerige politieke tijd in Algerije en de komst van Salan

In januari 1955 werd Jacques Soustelle benoemd als nieuwe gouverneur-generaal van Frans-Algerije. Soustelle had een indrukwekkende carrière: hij was een trouw bondgenoot van Charles de Gaulle onder wie hij hoofd van de geheime dienst van *France Libre* was geweest en Minister van Informatie en Minister van Koloniën in zijn kabinet.²⁸ Voordat Soustelle het aanbod van Mendès-France accepteerde overlegde hij met De Gaulle of hij naar Algerije moest gaan, waarop De Gaulle hem positief adviseerde.²⁹

Soustelle stelde, mede op basis van het eerdere plan uit 1947, een nieuw plan op voor de hervormingen van Algerije waarbij Algerije geïntegreerd zou worden in Frankrijk.³⁰ Maar voordat hij zijn plan kon uitvoeren was er nog een probleem rondom zijn benoeming: door het aftreden van Mendès-France was zijn benoeming niet definitief gemaakt. Na enkele weken van onzekerheid kreeg hij uiteindelijk toch groen licht van de nieuwe regering onder leiding van Edgar Faure.³¹

Op 23 februari werd Soustelle geïntroduceerd in de Algerijnse assemblée waar hij zijn plan presenteerde. Integratie betekende volgens hem dat Algerije werd omgevormd tot een soort provincie van Frankrijk.³² Andere onderdelen van Soustelle's plan voor Algerije waren het vergroten van de Algerijnse vertegenwoordiging in lokale overheden, uitbreiding van het stemrecht voor vrouwen en scholing in Arabisch mogelijk maken. De gouverneur-generaal zou vervangen worden door een Minister van Algerije en er zouden drie superdepartementen gevormd worden die aangestuurd zouden worden vanuit Parijs.³³ Daarnaast wilde hij het duale college en de aparte verkiezingen afschaffen en zo 'gemengde' politiek bewerkstelligen. De Algerijnse cultuur moest behouden blijven en verder ontwikkeld worden. Soustelle's visie

²⁷ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 163.

²⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 105.

²⁹ Idem, 106.

³⁰ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 42.

³¹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 107.

³² Idem, 108.

³³ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 42.

voor de Algerijnse bevolking was dat om een Frans staatsburger te worden het niet vereist was dat men ook een Fransman werd.³⁴

Naast zijn hervormingen introduceerde Soustelle een nieuwe afdeling binnen het bestuurlijk systeem van Algerije: de *Sections Administratives Spécialisées* (SAS). Deze afdeling was verantwoordelijk voor de bescherming van de achtergebleven gebieden van Algerije tegen de mogelijke invloed van de FLN.³⁵ Later zou deze uitgebreid worden met de *Sections Administratives Urbains* (SAU) voor de stedelijke gebieden.³⁶ De officieren werkzaam voor de SAS, de *képis bleus*, hielden zich bezig met allerlei administratieve taken voor de lokale bevolking. Daarnaast spraken de officieren Arabisch en hadden kennis van de Arabische cultuur, normen en waarden.³⁷

Met de introductie van deze nieuwe afdeling kregen militairen ook de verantwoordelijkheid over bestuurlijke taken. Gedurende de komende jaren zou het zwaartepunt van deze verantwoordelijkheid steeds verder bij het leger in Algerije komen te liggen. Hier was niet iedereen over te spreken: het behoorde niet tot hun basiswerkzaamheden als militair. Deze frustratie werd door kapitein Estoup verwoord toen hij tijdens zijn rechtszaak wegens betrokkenheid bij de putsch stelde: 'Ik heb op Saint-Cyr nooit geleerd het werk van een politie-inspecteur uit te voeren. In februari, september en oktober 1959 kreeg ik hiervoor toch orders [...] ik heb op Saint-Cyr nooit geleerd om op basis van politieke bevindingen opstandige burgers te verspreiden, in februari 1960 kreeg ik hier toch orders voor.'³⁸

Hoewel Soustelle er alles aan deed om de rust in Algerije terug te laten keren en een oplossing te vinden voor de Frans-Algerijnse kwestie, bleef de FLN doorgaan met haar gewelddadige strijd voor een onafhankelijk Algerije. Als reactie op de aanvallen van de FLN ging het leger over tot gebruik van het concept van collectieve verantwoordelijkheid. Dit hield in dat wanneer er een actie in een dorp uitgevoerd werd door de FLN, de bewoners van dit dorp verantwoordelijk werden gehouden voor de daden van de FLN.³⁹ De toepassing van collectieve verantwoordelijkheid ging erg ver: toen twee paramilitairen dood terug gevonden werden, waarbij de lichamen ernstig verminkt waren, werden als reactie hierop door het leger 27 Algerijnse burgers vermoord en de lichamen op eenzelfde wijze verminkt.⁴⁰

³⁴ Idem, 43.

³⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 109.

³⁶ Behr, *The Algerian problem*, 78.

³⁷ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 109.

³⁸ Ambler, *The French army in politics 1945-1962*, 184.

³⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 114.

⁴⁰ Idem, 115.

De aanvallen van de FLN werden steeds gewelddadiger. In wilaya 2 kondigden de leider en zijn secondant, Yousef Zighout en Lakhdar Ben Tobbal, een oorlog af tegen alle Franse burgers.⁴¹ Op 20 augustus 1955 trok een menigte van rebellen door de Constantine regio en plekken als Philippeville, Ain-Abid en El-Halia werden aangevallen.⁴² De rebellen gingen van deur tot deur om de bewoners te doden en de straten werden gevuld met de verminkte lichamen van vrouwen, kinderen en mannen van alle leeftijden.⁴³ Niet alleen mannelijke rebellen namen deel aan deze aanvallen, ook kinderen en vrouwen liepen mee in de menigtes en namen deel aan de bestormingen.⁴⁴ Daarnaast werd de neef van Ferhat Abbas publiekelijk geëxecuteerd vanwege zijn kritiek op de FLN. Hij diende als voorbeeld voor de overige Algerijnse politici om kritieken vooral voor zich te houden.

De aanvallen van de FLN werden door het Franse leger met gelijke munt terugbetaald: hele dorpen werden door militairen uitgemoord om de Europese doden te wreken.⁴⁵ Deze wraakacties resulteerden echter in een onevenredige verhouding tussen het aantal Franse en Algerijnse slachtoffers. Volgens Alistair Horne vielen er 123 doden door de aanvallen van de FLN en vielen er 1273 doden tijdens de ‘wraak’-aanvallen van het Franse leger.⁴⁶

De gebeurtenissen van 20 augustus deden Soustelle inzien dat hij zijn visie voor Algerije moest herzien. De opstand van de rebellen was geëvolueerd tot een echte strijd en vergde een compleet andere aanpak.⁴⁷ Door deze strijd groeide ook de kritiek op Soustelle’s functioneren: in zowel Frankrijk als Algerije nam men publiekelijk afstand van het plan Soustelle voor Algerije.⁴⁸

De situatie voor Soustelle verergerde door het opnieuw vallen van de Franse overheid en Faure werd door Guy Mollet vervangen als premier. Met de komst van Mollet werd het vertrek van Soustelle gefinaliseerd en werd hij vervangen door generaal Catroux, die een andere lijn dan Soustelle voor ogen had.⁴⁹

Bij zijn vertrek waarschuwde Soustelle de Franse overheid voor drie zaken: allereerst waarschuwde hij voor de moraal van het Franse leger in Algerije dat op omvallen stond, ten tweede stelde hij dat het gevaarlijk was om in het openbaar bekend te maken dat er mogelijk onderhandeld zou worden met de rebellen van de FLN. Dit zou volgens hem alleen maar meer

⁴¹ Idem, 119.

⁴² Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 49.

⁴³ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 1977, 121.

⁴⁴ Idem, 121.

⁴⁵ Behr, *The Algerian problem*, 80.

⁴⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 122.

⁴⁷ Idem, 123.

⁴⁸ Idem, 124.

⁴⁹ Idem, 126.

mensen in de richting van de rebellen duwen. En ten derde stelde hij dat het onverstandig was om de onderhandelingen in te gaan met een ad hoc samengestelde assemblée omdat dit een makkelijk prooi voor de rebellen zou zijn om invloed op uit te oefenen.⁵⁰

Mollet legde de adviezen van Soustelle echter naast zich neer en plande een bezoek aan Algerije met generaal Catroux. Dit werd hem ontraadden door onder andere de burgemeester van Algiers, Jacques Chevalier, en Mendès-France omdat het wellicht voor extra onrusten zou kunnen zorgen.⁵¹ Maar ook deze adviezen werden door Mollet ter zijde geschoven.

Toen Mollet en Catroux op 6 februari 1956 aankwamen in Algiers bleek hun komst inderdaad niet gewenst. Zij werden opgewacht door een menigte van boze pieds noirs die hen bekogelden met rotte tomaten en om hun aftreden riepen.⁵²

Geschrokken van dit ontvangst trok Mollet zich terug en pleegde overleg met zijn adviseurs wat de beste oplossing zou zijn. Al gauw kwam men tot de conclusie dat de komst van Catroux naar Algerije uitgesloten was en Mollet vroeg Catroux zijn ontslag in te dienen.⁵³ Dit nieuws werd door de menigte gevierd als een enorme overwinning. Het gaf de pieds noirs het besef dat zij door druk uit te oefenen invloed zouden kunnen hebben op de gang van zaken in Algerije.

Catroux werd vervangen door Robert Lacoste en Mollet zei de pieds noirs toe dat hij de troepen in Algerije zou aanvullen. Deze extra 500.000 militairen creëerde hij door de dienstdtijd te verlengen en reservisten naar Algerije te sturen.⁵⁴ Dit leidde in Frankrijk tot een zeer groot aantal protesten vanuit de Franse reservisten en militairen die het hier niet mee eens waren en niet uitgezonden wilden worden. Op verschillende plekken werd er door de militairen gestaakt en probeerde men de treinreizen naar legerbasissen te saboteren. Ondanks deze protesten zette Mollet zijn plan voort en stuurde de troepen naar Algerije.

Om de positie van het leger in Algerije verder te versterken presenteerde Mollet op 16 maart 1956 de *lois des pouvoirs spéciaux*. Met deze nieuwe wet werd de macht van het Franse leger in Algerije verder uitgebreid en kreeg het een haast absolute positie:

‘Art. 5 – Le Gouvernement disposera, en Algérie, des pouvoirs les plus étendus pour prendre toute mesure exceptionnelle commandée par les circonstances en ue de

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Idem, 147.

⁵² Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 59.

⁵³ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 150.

⁵⁴ Idem, 151.

rétablissement de l'ordre, de la protection des personnes et des biens et de la sauvegarde du territoire.⁵⁵

Veel soldaten die door Mollet's plan naar Algerije werden uitgezonden waren niet getraind en onervaren waardoor er veel onnodige slachtoffers zouden vallen. Zo liep een peloton van 21 soldaten in een hinderlaag bij Palestro. De FLN, geholpen door de lokale bevolking, overviel het peloton, doodde het overgrote deel van de soldaten en nam de rest gevangen.⁵⁶ Om de gedode militairen te vergelden ging generaal Jacques Massu, bevelhebber van de paramilitairen, met hulp van een groot aantal soldaten en helikopters op zoek naar de verantwoordelijken. Hoewel de leider van de aanval niet gevonden werd, werden als vergelding zeventien rebellen en vijftig burgers gedood.⁵⁷

Lacoste zag in dat hij proactief moest handelen om de bevolking in Frans-Algerije tevreden te houden: duizenden arrestaties werden uitgevoerd om mensen mogelijk gelieerd aan de FLN uit te schakelen en twee veroordeelde leden van de FLN werden publiekelijk geëxecuteerd. Dit verzwakte de FLN echter niet. Daarnaast koos de Algerijnse bevolking steeds vaker de kant van de rebellen en hielp actief met het uitvoeren van terroristische aanvallen tegen de Fransen.

Ook probeerde Lacoste de hervormingen die in 1947 gestart waren en door Soustelle uitgebreid waren voort te zetten. Hij verhoogde het minimumloon voor de Algerijnen, stukken land werden herverdeeld onder de lokale bevolking en pieds noirs, scholing werd verbeterd en er werd vastgelegd dat 50 procent van alle publieke functies gereserveerd dienden te worden voor moslims.⁵⁸ Tevens wilde hij het bestuurlijk systeem binnen Algerije veranderen door de oude systemen, zoals het duale systeem, af te schaffen en een nieuwe juridische blauwdruk voor te leggen. Aan de hand van het *loi-cadre* wilde Lacoste Algerije opdelen in twaalf departementen en hier een nieuw besturingsstelsel voor ontwikkelen.⁵⁹

Daarnaast voerde de regering van Mollet in het diepste geheim onderhandelingen met de FLN en rebellenleider Ben Bella om te kijken of er een overeenkomst gesloten kon worden.

Deze pogingen tot toenadering en hervorming werden echter ondermijnt door verschillende gebeurtenissen. Zo werd in een vrachtschip een lading wapens ontdekt van de Egyptische

⁵⁵ http://histoire-et-philatelie.fr/pages/009_algerie/6000c_loi_pouvoirs_speciaux.html (20-3-2017).

⁵⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 153.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Idem, 155.

⁵⁹ Idem, 156.

president Nasser voor de FLN. Hierop volgend werd Ben Bella's vlucht van Marokko naar Tunesië door Franse militairen gekaapt en omgeleid naar Algerije alwaar hij werd opgepakt.⁶⁰ Een andere verstorende gebeurtenis was de operatie rondom de Suezcrisis. Op 6 november werd het 1^e REP via Cyprus naar Egypte uitgezonden om de Britten te ondersteunen.⁶¹ De troepen waren nauwelijks op de plaats van bestemming aangekomen toen zij te horen kregen dat de Britten de crisis hadden 'opgelost' en de strijd gestaakt werd. De militairen, waaronder Saint Marc, waren woedend en vonden dat zij door de Franse overheid waren misbruikt.⁶² Door deze mislukte operatie, die *Force A* heette maar kon volgens de militairen beter *Farce O* genoemd worden, zag Saint Marc in dat er een dubbele standaard gold voor het Franse leger in het buitenland.⁶³ Hierop besloot hij zich terug te trekken uit actieve militaire dienst, tot verdriet van Jeanpierre, die Saint Marc beschreef als 'sans doute le meilleur commandant de compagnie que j'ai rencontré.'⁶⁴

Na de blamage van de Suezcrisis nam Salan in december 1956 de rol van generaal Lorillot als Commandant der strijdkrachten in Algerije over.⁶⁵ Tijdens zijn rondes langs de troepen zag hij in dat de militairen getraind moesten worden op guerrillatactieken om de rebellen van de FLN te kunnen bestrijden.⁶⁶ Daarnaast wilde hij de militairen meer in contact brengen met de burgers waarmee hij meer begrip en gelijkheid hoopte te kunnen creëren voor de strijd tegen de FLN.⁶⁷

Niet iedereen was blij met de komst van Salan naar Algerije: op 16 januari 1957 werd zijn kantoor onder vuur genomen met een zelfgemaakte bazooka. Salan zelf was toevallig niet op kantoor aanwezig, zijn rechterhand commandant Rodier kwam echter wel bij de aanslag om.⁶⁸ Na onderzoek kreeg Salan te horen dat de FLN niet achter het bazooka-incident zat maar dat deze naar alle waarschijnlijkheid was uitgevoerd door 'des Algérois dirigés par Paris.'⁶⁹ Zij waren een jaar daarvoor ook verantwoordelijk geweest voor het 'warme' ontvangst van Mollet en Catroux en wilden zeer ver gaan om Frans – Algerije daadwerkelijk voor Frankrijk te behouden.

⁶⁰ Idem, 158.

⁶¹ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 203.

⁶² Idem, 206.

⁶³ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 171; Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 207.

⁶⁴ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 173.

⁶⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 178.

⁶⁶ Raoul Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958* (Parijs: Presses de la Cité, 1972), 77.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 181.

⁶⁹ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 94.

De pied noir ultras Joseph Ortiz, Robert Martel en dokter Perez werden verantwoordelijk gehouden voor de aanslag en opgepakt, maar bij gebrek aan bewijs weer vrijgelaten.⁷⁰ Later werden de pieds noirs René Kovacs, Philippe Castille en Michel Fechoz opgepakt voor de aanslag en hiervoor veroordeeld.⁷¹ Het zou echter een schimmige zaak blijven: er was geen sluitend bewijs wie de opdrachtgever van de aanslag was, men wees in de richting van generaal Faure en zelfs premier Michel Debré werd genoemd als mogelijke opdrachtgever. Daarnaast werd de suggestie gewekt dat deze aanslag was uitgevoerd om een terugkeer van De Gaulle te bespoedigen en dat Salan hiervoor uitgeschakeld moest worden.⁷²

Salan liet zich niet weerhouden door deze tegenwerking en bleef zich inzetten voor het leger en de Franse regering in Algerije. Een opstelling die hard nodig zou zijn voor de hevige periode die aan zou breken: de strijd om Algiers.

De FLN bleef zich organiseren om tegen de Fransen te strijden en pleegde steeds vaker aanvallen op burgerdoelen. De slachtoffers die bij deze aanvallen omkwamen, werden door de FLN gezien als vergelding voor elk FLN lid dat door de Fransen omgebracht werd. In Algiers kreeg Saadi Yacef, leider van de regio, de opdracht om 'elke Europeaan tussen 18 en 54 te doden, met uitzondering van vrouwen, kinderen en bejaarden.'⁷³

Hiervoor zette Yacef een netwerk op van ruim 1400 Algerijnen om bommen te produceren, te verspreiden en tot ontploffing te brengen. Voor het transporteren van de bommen had Yacef een aantal dames gerekruteerd die op konden gaan in de menigte zonder tegen gehouden te worden bij de Franse controleposten. Zo wisten zij Europese doelen te bereiken waar de doelwitten zich bevonden.⁷⁴ Door middel van deze methode werden er op 30 september 1956 twee aanslagen gepleegd op locaties waar niet alleen mannen maar ook veel vrouwen en kinderen zich bevonden en waarbij veel pied noir slachtoffers vielen.

Een paar maanden later besloot Yacef om de burgemeester van Algiers, Amédée Froger, om te laten brengen en op 28 december werd Froger door Ali la Pointe, geliquideerd.⁷⁵

De liquidatie van de burgemeester in combinatie met de bomaanslagen zorgden voor vele protesten van pieds noirs tegen het handelen van de FLN. Een van deze protesten mondde uit in een gewelddadige aanval op onschuldige Algerijnen die verantwoordelijk werden gehouden voor de activiteiten van de FLN en Yacef.⁷⁶

⁷⁰ Idem, 99.

⁷¹ Idem, 105.

⁷² Idem, 112.

⁷³ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 184.

⁷⁴ Idem, 185.

⁷⁵ Idem, 187.

⁷⁶ Ibidem.

Geweld werd continu met geweld beantwoord en Lacoste zag dat hij de grip op de stad en de situatie begon te verliezen.

Om de controle niet definitief kwijt te raken schakelde hij in januari 1957 de hulp van generaals Massu en Salan in om hem te helpen Algiers te beschermen tegen de FLN. Generaal Jacques Massu was commandant van de paratroepers en had leiding gegeven aan de militaire missie naar de Suez.⁷⁷ Net als Salan was Massu op verschillende slagvelden actief geweest voordat hij naar Algerije kwam: hij had gevochten aan de kant van *France Libre* tijdens de Tweede Wereldoorlog, meegeholpen aan de bevrijding van Parijs en gestreden in Indochina tegen de Viêt Minh. Onder de *loi des pouvoirs spéciaux* werden de paratroepers naar Algiers gehaald en Massu werd benoemd tot politiechef van de stad. Met het benoemen van Massu en de militairen actief te betrekken besloot Lacoste de strijd met de FLN aan te gaan.⁷⁸

Op 28 januari riep de FLN op tot een algehele staking om het dagelijks leven in Algiers plat te leggen. Massu reageerde hierop door zijn soldaten in te zetten de stakende burgers te bewegen het werk weer op te pakken. Ramen en deuren werden door de militairen vernield om de winkeliers te dwingen naar de winkels terug te keren.⁷⁹ Na twee dagen inzet van de paratroepers was de staking opgebroken en probeerden zowel de paratroepers als de FLN een overwinning te claimen.⁸⁰

Ondanks de aanwezigheid en inzet van de paratroepers ging Yacef onverminderd door met zijn acties en liet bommen afgaan op locaties die door veel Europeanen en pieds noirs werden bezocht.⁸¹ Als tegenreactie werden er grote acties uitgevoerd om de daders te achterhalen en op te pakken. Dit lukte kolonel Marcel Bigeard toen hij bij het doorzoeken van de Casbah een van de bomfabrieken wist op te rollen: volgens eigen zeggen nam hij 87 bommen, 70 kilo aan explosieven en 5429 ontstekingen in beslag.⁸² Naast het beslag leggen op materieel werden er door de paratroepers ook een aantal kopstukken van de FLN in Algiers opgepakt, waaronder Ben M'hidi. Yacef stond nu alleen aan het hoofd van de operaties in Algiers en hij bereidde zich voor op de hernieuwde strijd om Algiers.⁸³

Na een kort verblijf in Israël keerde Saint Marc in februari terug in Algerije. Hier begon hij aan zijn nieuwe functie binnen de staf van generaal Massu. Hij was verantwoordelijk voor alle pers rondom het Franse leger in Frans-Algerije en vervulde zijn nieuwe functie met veel

⁷⁷ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 83.

⁷⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 188.

⁷⁹ Idem, 191.

⁸⁰ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 83.

⁸¹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 192.

⁸² Idem, 193.

⁸³ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 218.

passie en oprechtheid, vergelijkbaar met de waarden die hij nastreefde binnen zijn militaire carrière.⁸⁴ Hierdoor vonden de journalisten hem sympathiek en werkten graag met hem samen. Edward Behr, journalist voor het Amerikaanse *Newsweek* en auteur van verschillende boeken over Frans-Algerije, beschreef zijn waardering voor Saint Marc uitgebreid. Hij portretteerde Saint Marc als respectvol en geduldig naar de journalisten toe en hij kwam over als een intelligent man.⁸⁵

De strijd om Algiers maakte Saint Marc slechts zijdelings mee. Vanuit zijn nieuwe functie had hij veel contacten met zijn oude basis in Zéralda over de operaties die uitgevoerd werden maar ook over de slachtoffers die er vielen. Hoewel hij de actieve strijd wel miste, zette hij zijn vraagtekens bij de extreme middelen, zoals het martelen van de gevangenen, die door het leger gebruikt werden.⁸⁶

In april 1957 bracht generaal de Gaulle een bezoek aan Noord-Afrika, waarbij hij Algerije aandeed en met Salan sprak. Het gesprek ging moeizaam, voornamelijk door de argwanende houding die Salan had ten opzichte van De Gaulle. Na het bespreken van de situatie in Algerije vroeg De Gaulle aan Salan over de oorlog in Indochina:

‘ » Salan, me dit-il à brûle-pourpoint, pourquoi m’avez-vous désobéi avec le général Leclerc en Indochine ? Pourquoi avez-vous franchi le 16e parallèle pour débarquer à Hai-phong ? » Vraiment je ne comprends plus. Le général me regarde, branle la tête, comme en signe de dénégation, mais se tait.⁸⁷

Salan was verbijsterd dat De Gaulle hem betichtte van ongehoorzaamheid en had geen idee wat hij bedoelde. Het waren immers de orders van De Gaulle, en zijn opvolgers, zelf die hij in Indochina slechts had opgevolgd. De Gaulle was hier echter niet ontvankelijk voor en men ging gebrouilleerd uit mekaar.⁸⁸

De strijd om Algiers maakte Salan van dichtbij mee en in zijn memoires beschreef hij specifiek alle geleverde strijd, de situatie in de omliggende gebieden en rol die de buurlanden van Algerije speelden. In zijn beschrijvingen uitte Salan meerdere malen kritiek op de Franse overheid die zich met de situatie in Algerije bemoeide, terwijl ze dit aan het leger hadden moeten overlaten.

⁸⁴ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 209.

⁸⁵ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 183.

⁸⁶ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 217.

⁸⁷ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 168.

⁸⁸ Idem, 168.

Op 9 juni 1957 werden explosieven tot ontploffing gebracht in het casino van Algiers waarbij vele slachtoffers vielen onder zowel Europeanen, pieds noirs als Algerijnen.⁸⁹ Net als bij de eerdere explosies bracht ook deze aanslag een ferme reactie teweeg bij de pieds noirs: een woedende menigte trok door de straten van Algiers waarbij winkels werden vernield en Algerijnen werden aangevallen. De politie en aanwezige militairen reageerden amper op de gewelddadige protesten en lieten de pieds noirs hun gang gaan.⁹⁰

Het Franse leger zette zich hierop volgend volledig in om Yacef en zijn handlangers op te pakken. Door gevangenen te martelen en onorthodoxe ondervragingstactieken te gebruiken kwam men achter de schuilplaats van Yacef en kon hij op 24 september gevangen worden genomen.⁹¹ Het oppakken van het brein achter de aanslagen en de dood van Ali la Pointe zorgden ervoor dat de strijd om Algiers ten einde kwam en de FLN tot een bestuurlijke crisis werd gebracht.⁹²

In Frankrijk had er opnieuw een bestuurlijke wisseling plaatsgevonden. In mei was de regering van Guy Mollet gevallen en was een nieuwe regering gevormd door Mollet's Minister van Defensie Maurice Bourgès – Manoury.⁹³ Na zijn installatie deed Bourgès-Manoury opnieuw een poging de *loi-cadre* voor Algerije in stemming te brengen. Mede dankzij de invloed van de sterke pied noir lobby in Parijs en de aankondiging van een grootschalige staking in Algerije, werd het voorstel resoluut weggestemd en viel ook de regering van Bourgès-Manoury.⁹⁴

Minister van Financiën Félix Gaillard volgde Bourgès-Manoury op. Onder hem werd een afgezwakte versie van de *loi-cadre* wel aangenomen door het parlement, waarbij de gevoelens van de pieds noirs zwaar werden meegewogen. Ondanks dit kleine succes zou uiteindelijk ook de regering van Gaillard vallen over Algerije.

In een poging om de oorlog in Algerije niet over te laten slaan naar de buurlanden probeerden de Fransen de grenzen dicht te houden. Tussen Algerije en Tunesië werd de Morice lijn geplaatst: deze verdedigingslinie bestond onder andere uit een elektrisch hek, prikkeldraad en explosieven om te voorkomen dat men zomaar de grens kon oversteken en zo externe hulp

⁸⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 209.

⁹⁰ Idem, 210.

⁹¹ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 221.

⁹² Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 223.

⁹³ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 114.

⁹⁴ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 240; Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 115.

kon leveren aan de FLN.⁹⁵ Daarnaast patrouilleerden er dag en nacht troepen langs de hekken, ondersteund door helikopters, om de grens te bewaken.

Deze maatregelen hielden de FLN echter niet tegen om zowel vanaf Algerijns als Tunesisch grondgebied de barrière te doorbreken. Vanuit het Tunesische dorp Sakiet werden meerdere malen Franse vliegtuigen beschoten door de rebellen. Op 8 februari 1958 kwam er, met goedkeuring van generaal Salan, een tegenreactie van het Franse leger: het dorp werd gebombardeerd waarbij ook civiele doelen werden geraakt en tachtig burgers omkwamen.⁹⁶

Het incident kreeg veel internationale aandacht en de oorlog in Algerije bleek niet langer een onderwerp te zijn dat afgedaan kon worden als een intern, lokaal conflict.

De Fransen werden internationaal onder druk gezet om tot een oplossing te komen voor de Frans-Algerijnse kwestie. Onder druk van onder andere de Verenigde Staten moest Gaillard wel akkoord gaan om de verhoudingen met Tunesië te proberen te herstellen. In april bleek de regering Gaillard echter niet opgewassen tegen de effecten die de aanval op Sakiet teweeg had gebracht en ook deze regering viel.⁹⁷

Pierre Pflimlin volgde Gaillard op, een benoeming waar de *pieds noirs* opnieuw sterk negatief op reageerden. Men demonstreerde tegen Pflimlin maar werkelijke actie bleef voorlopig uit.⁹⁸

Het politieke vacuüm waar Frankrijk in terecht was gekomen en de voortslepende Frans-Algerijnse kwestie werden door een groep volgelingen van De Gaulle gezien als de ultieme mogelijkheid om hem terug te brengen als leider van Frankrijk.⁹⁹ Voorzichtig werd De Gaulle, die na zijn politieke aftocht een teruggetrokken bestaan leidde in het Normandische dorp Colombey-les-Deux-Églises, gevraagd of hij wellicht geïnteresseerd was in een eventuele terugkeer.¹⁰⁰

De militairen in Algerije voelden zich, net als in Indochina, steeds meer in de steek gelaten door de Franse overheid en begonnen zich steeds meer te mengen in de politieke discussie. Ondanks zijn kritische houding tegen de Franse overheid was Salan zich bewust van de crisis waarin de overheid verkeerde en zag in wat voor negatieve invloed de onrust op het leger had.¹⁰¹ Het leger zou volgens Salan meegesleurd worden in de crisis van de Franse overheid

⁹⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie) 806.

⁹⁶ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 118; Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie), 764.

⁹⁷ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie), 823.

⁹⁸ Idem, 843.

⁹⁹ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 117.

¹⁰⁰ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie), 853.

¹⁰¹ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 139.

maar ondanks deze observatie was hij niet van plan zich actief in de politieke wereld, die hij ‘verafschuwde’, te mengen.

De crisis van de Franse overheid werd door de *pieds noirs* aangegrepen om een statement te maken. Een groep genaamd *des Sept*, bestaande uit Lagaillarde, Martel, Crespin, Lefèvre, Baille, Goutailler en Ortiz, bereidde een operatie voor in Algerije om de Franse overheid de ernst van de kwestie duidelijk te maken en om De Gaulle terug aan de macht te helpen.¹⁰² Op 9 mei stelde Salan met een persoonlijke boodschap president Coty op de hoogte van de groeiende onrust in het Franse leger en het belang van het behoud van Algerije als Frans grondgebied:

‘L’armée est troublée par le sentiment de sa responsabilité à l’égard des hommes qui combattent, et risquent un sacrifice inutile, si la représentation nationale n’est pas décidée à maintenir l’Algérie française. L’armée française, d’une façon unanime, sentirait comme un outrage l’abandon de ce territoire national. On ne saurait préjuger sa réaction de désespoir.’¹⁰³

Ook stelde hij generaal Ély op de hoogte van de groeiende onrusten:

‘L’armée française, d’une façon unanime, sentirait comme un outrage l’abandon de patrimoine national ; on ne saurait préjuger sa réaction de désespoir. Je vous demande de bien vouloir appeler l’attention du président de la République sur notre angoisse, que seul gouvernement fermement décidé à maintenir notre drapeau en Algérie peut effacer.’¹⁰⁴

Op 13 mei werd er een grote manifestatie gehouden om Franse soldaten, eerder die maand omgebracht door de FLN, te herdenken en te eren bij het monument *aux morts* in Bône.¹⁰⁵ De harde kern van de *pieds noirs*, geleid door studentenleider Pierre Lagaillarde, wilde tijdens deze manifestatie de vertrekken van de gouverneur-generaal bestormen. Lacoste bevond zich

¹⁰² Salan, *Mémoires: fin d’un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 283-284.

¹⁰³ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 140.

¹⁰⁴ Idem, 142.

¹⁰⁵ Talbot, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 120; Salan, *Mémoires: fin d’un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 287.

op dat moment ironisch genoeg juist in Frankrijk om zijn zorgen over de verergerende situatie kenbaar te maken.¹⁰⁶

Aangekomen bij het monument gaf Lagayette, gekleed in een militair tenue, een bevlogen speech aan de menigte en leidde hen vervolgens naar de vertrekken van de gouverneur-generaal om deze te bestormen.¹⁰⁷ Na de bestormingen werd er door de *pieds noirs* opgeroepen tot de vorming van een *comité de salut public*, dat als een noodregering in Algerije zou opereren. In de avond werd de menigte die zich op het Forum had verzameld, volgens Salan waren het ruim 120.000 man, door Salan toegesproken en opgeroepen rustig te blijven. Het Franse leger was in Algerije om hen te beschermen.¹⁰⁸

Geschrokken door de situatie die hij aantrof bij de vertrekken van de gouverneur-generaal en de situatie inschattend besloot generaal Massu, na overleg met Salan, in stemmen met de vorming van het comité waar hij toezicht op zou houden.¹⁰⁹

De installatie van het comité en hiermee de expliciete keuze van de *pieds noirs* om met hulp van het leger Algerije te willen behouden als Frans grondgebied, kan gezien worden als de eerste coup in Frans – Algerije en zou later ook van invloed zijn op de Generaalscoup in 1961. Deze eerste coup zou leiden tot het einde van de Vierde Franse Republiek en voor de terugkeer van De Gaulle binnen de Franse politieke arena.¹¹⁰

Wel is het belangrijk het onderscheid te maken tussen de gebeurtenissen van *treize mai* en de *putsch des généraux*: het Franse leger werd ten tijde van 13 mei door het handelen van de *pieds noirs* tot een politieke bemoeienis gedwongen. De opstand werd geïnitieerd vanuit de bevolking en Salan en Massu zagen in dat instemming met het comité de enige mogelijke oplossing was om de menigte tevreden te houden. Desalniettemin kwam de opstand Salan en Massu goed uit. Het was naar aanleiding van de onvrede van de bevolking dat het leger een duidelijk signaal kon afgeven richting de Franse overheid en operatie *Résurrection* opgezet kon worden om de onstabiele Vierde Republiek te beëindigen.¹¹¹

De putsch van 22 april 1961 was echter een veel bewustere keuze van een deel van het leger zelf. Geïnitieerd door een aantal kolonels, met vier generaals aan het hoofd, vertegenwoordigde de putsch ook de onvrede van de *pieds noirs* maar was voornamelijk een uiting van een langere periode van onvrede en frustratie van het Franse leger. Het was dan

¹⁰⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie), 861.

¹⁰⁷ Idem, 865.

¹⁰⁸ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 293.

¹⁰⁹ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 233.

¹¹⁰ Behr, *The Algerian problem*, 127.

¹¹¹ Ambler, *The French army in politics 1945-1962*, 244.

ook hier dat een deel van het Franse leger zichzelf zeer bewust een actieve politieke rol gaf. In hoofdstuk 5 zal hier verder op ingegaan worden.

Terwijl Salan en Massu de menigte rustig probeerden te houden, had Salan contact met Ély over de situatie in Algerije. Na de installatie van het *comité de salut public* deelde hij Ély mee dat:

‘Nous nous trouvons devant une réaction à l’abandon qui a pris la forme d’un véritable désespoir. La population demande à tout prix la formation d’un Gouvernement de salut public autour De Gaulle. Je vous prie, en conséquence, de bien vouloir en informer le président Gaillard.’¹¹²

Ook stelde hij zich op achter de bevolking:

‘Je suis avec la population qui ne cesse de calmer l’amour de sa terre, de cette Algérie que nous avons faite de consitutue trois départements bien français. Il n’est pas question pour moi de partir.’¹¹³

Vanaf de zijlijn zag Saint Marc dat Massu en Salan door de gebeurtenissen van 13 mei steeds meer in een politieke hoek terecht kwamen. Hij sprak richting Massu uit dat hij het niet wenselijk vond als het leger een politieke rol zou aannemen: ‘l’armée avait été le moteur des fraternisations, mais elle ne pouvait devenir un centre d’impulsion politique’.¹¹⁴

Daarnaast had hij niet dezelfde gevoelens en gedrevenheid als de generaals en de pieds noirs over De Gaulle. De emoties voor *France Libre* en de rol van De Gaulle waren hem, door zijn verblijf in de Duitse kampen tijdens de Tweede Wereldoorlog, vreemd.¹¹⁵ Saint Marc had echter wel ontzag voor De Gaulle en zag hij in wat hij eventueel voor de toekomst van Frans-Algerije zou kunnen betekenen.

De aanhangers van De Gaulle droegen Salan op een telegram te sturen aan de Franse president Coty. In dit telegram werd de oproep gedaan een neutrale scheidsrechter, met een hoge autoriteit, aan te stellen die een nieuwe regering zou vormen.¹¹⁶ Hoewel Salan bewust de

¹¹² Salan, *Mémoires: fin d’un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 294.

¹¹³ Idem, 294.

¹¹⁴ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 235.

¹¹⁵ Idem, 236.

¹¹⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie), 873.

naam van De Gaulle had weggelaten in het telegram was het overduidelijk dat hij met de scheidsrechter bedoeld werd.

Ondanks de coup en het telegram werd Pfmilin alsnog geïnstalleerd als de nieuwe Franse premier. Hij maakte direct duidelijk dat Algiers afgesloten zou worden van toevoer en hulp zolang het comité niet zou erkennen dat zij trouw aan hem zouden zijn.¹¹⁷

Vlak voor de installatie van Pfmilin had Gaillard, nog net in functie, Salan echter een telegram gestuurd waarin hij hem de absolute macht gaf. Dit, in combinatie met de starre houding van Pfmilin, deden Salan ertoe bewegen om de menigte die zich op 15 mei nog steeds in de nabijheid van de vertrekken bevond toe te spreken. In zijn speech refereerde hij nogmaals aan het belang voor Frans-Algerije om Frans te blijven en toen hij zijn speech afsloot met het bekende 'vive la France, vive l'Algérie française' voegde hij er 'vive De Gaulle' aan toe.¹¹⁸

Hiermee keerde Salan zich openlijk tegen de Franse regering en gaf het Franse leger impliciet een actieve rol in de Franse nationale politiek. Toen Pfmilin Salan ondervroeg wat zijn speech betekende stelde Salan dat De Gaulle het enige staatshoofd was dat Frankrijk zou kunnen leiden en tegelijkertijd Algerije voor Frankrijk zou kunnen behouden.¹¹⁹ Hoewel Pfmilin erg boos was over de woorden van Salan, vormden zij voor De Gaulle de mogelijkheid om voor het eerst publiekelijk reageren over zijn terugkeer. Hij stelde dat hij gezien de situatie klaar was om de macht over de Republiek over te nemen wanneer de tijd daar was.¹²⁰ Hierop volgend gaf hij op 19 mei 1958 een persconferentie waarin hij nogmaals bevestigde dat hij graag terugkwam maar alleen als een vertegenwoordiger van een meerderheid, niet omdat een minderheid hem nu naar voren schoof.¹²¹

Ondanks hun moeizame relatie schreef Salan op 26 mei een brief aan De Gaulle, naar aanleiding van de gebeurtenissen op 13 mei, waarin hij een emotionele oproep deed om de bevolking te helpen en weer de leiding over Frankrijk te nemen.¹²² Hoewel hij zijn bedenkingen had over De Gaulle, had Salan nog minder vertrouwen in het functioneren van Pfmilin.¹²³

In reactie op de oproep van Salan vroeg De Gaulle of hij hem samen met generaals Jouhaud en Auboyneau binnen de verschillende takken van het Franse leger in Algerije wilde

¹¹⁷ Idem, 874.

¹¹⁸ Idem, 879.

¹¹⁹ Idem, 880.

¹²⁰ Idem, 880.

¹²¹ Idem, 889.

¹²² Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 340.

¹²³ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 153.

vertegenwoordigen. Daarnaast sprak De Gaulle zijn bewondering uit over de gang van zaken en dat hij zich snel bij hen zou voegen:

‘Ce que l’Algérie a fait, elle l’a bien fait. Dites mon salut aux Algériens. Dites-leur que je serai bientôt parmi eux. Dites-leur que, tous unis, nous aurons le succès.’¹²⁴

In Algerije was men blij met de woorden van De Gaulle en Salan vervulde zijn rol met verve, maar het duurde voor hen te lang tot De Gaulle eindelijk aan de macht zou komen. Om de zaken te bespoedigen werd er onder andere door Massu een plan gepresenteerd om Frankrijk binnen te vallen en met inzet van het leger De Gaulle tussen 27 en 28 mei aan de macht te helpen.¹²⁵

Op 24 mei pleegden echter een aantal paratroepers een coup op Corsica waardoor er steeds meer druk op de situatie kwam te staan. Ook bij zijn tegenstanders bestond het besef dat de terugkeer van De Gaulle slechts een kwestie van tijd zou zijn.¹²⁶

Het incident op Corsica bracht de zaak in een stroomversnelling: op 26 mei vond er een geheime ontmoeting tussen Pflimlin en De Gaulle plaats waarin de premier toegaf dat hij zijn ontslag in wilde dienen zodat De Gaulle de leiding over Frankrijk kon nemen. Op 27 mei kondigde De Gaulle aan dat hij was begonnen met het samenstellen van een nieuwe regering en Salan schaarde zich opnieuw publiekelijk achter De Gaulle tijdens een bijeenkomst op het Forum.¹²⁷ Op 28 mei nam Pflimlin afstand van zijn positie als premier, wat een boze reactie opriep bij onder andere de communisten die demonstreerden tegen deze gang van zaken. De politieke druk werd opgevoerd richting president Coty om De Gaulle’s benoeming te weigeren maar Coty reageerde hierop dat hij zou aftreden als de komst van De Gaulle geblokkeerd zou worden.¹²⁸

Nadat de politieke meningsverschillen door Coty waren opgelost, nam generaal Charles de Gaulle op 1 juni 1958 opnieuw zitting als premier van Frankrijk. Een periode brak aan waarin een nieuwe grondwet werd opgesteld, de assemblée tijdelijk met reces werd gestuurd en de grondbeginselen van de Vijfde Republiek opgesteld zouden worden.

¹²⁴ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 359.

¹²⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie), 892.

¹²⁶ Behr, *The Algerian problem*, 147.

¹²⁷ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 153.

¹²⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale versie), 887-905.

De komst van De Gaulle, waar zovelen voor zo een lange tijd naar gesmacht hadden, zou echter niet voor iedereen het gewenste effect bereiken. Zijn komst zou de komende jaren alleen maar tot meer nieuwe onrusten in Frans-Algerije leiden.

3.3. De onvrede van het leger

De positie van het leger binnen de Franse samenleving kwam vanaf de negentiende eeuw steeds meer onder druk te staan. Naar aanleiding van de affaire Dreyfus ontstond er een trend dat het Franse leger zich continu moest verantwoorden en haar bestaansrecht moest bewijzen. Het leger werd openlijk verguisd en door de politiek neergezet als een zeer dubieuze organisatie.¹²⁹

Het aanzien van het leger kwam verder in het gedrang toen maarschalk Pétain in 1940 een wapenstilstand met de Duitsers sloot. Militairen werden hierdoor tot een keuze gedwongen: sloten zij zich aan bij de Duitse bezetters of kozen zij voor rebellie en ongehoorzaamheid door zich aan te sluiten bij De Gaulle's *France Libre*. Volgens Alistair Horne werd door deze gebeurtenis de basis gelegd voor de latere onrusten en opstanden binnen het Franse leger. Hij citeert de Franse historicus Paul-Marie de la Gorce die stelt dat "voor het Franse leger op 18 juni 1940 de periode van het individu aanbrak."¹³⁰

Binnen de Franse politieke arena kwamen partijen op die zich zeer vijandig uitlieten over het leger: de groeiende communistische partij maakte het Franse leger zwart door te stellen dat zij zich verbonden aan een oneerlijke en slechte strijd, *la guerre sale*, in Indochina.¹³¹ In het blad *Jeunes Communistes* werd in 1923 al gesteld 'het is beter om een Franse generaal te doden dan een buitenlandse soldaat.'¹³² De strijd tegen het communisme in Indochina en de communistische aanvallen vanuit het thuisfront zouden voor enkele militairen later een drijfveer worden in Frans-Algerije.

Het negatieve beeld van het leger dat werd uitgedragen door de politiek zorgde er voor dat de sociale positie van militairen binnen de Franse samenleving steeds verder onder druk kwam te staan. De salarissen waren zeer minimaal waardoor men als normale militair geen normaal leven kon opbouwen.¹³³ Daarnaast durfden steeds minder militairen in hun uniform over straat bang voor mogelijke aanvallen op zowel verbaal als fysiek vlak. De militairen begonnen zich na de Tweede Wereldoorlog steeds meer een buitenstaander binnen de Franse

¹²⁹ Alistair Horne, *The French Army and politics 1870-1970* (Macmillan Press, Londen; 1984), 22.

¹³⁰ Idem, 67.

¹³¹ Ambler, *The French army in politics 1945-1962*, 94.

¹³² Horne, *The French army and politics 1870-1970*, 50.

¹³³ Ambler, *The French army in politics 1945-1962*, 97.

samenleving te voelen, waardoor een overzeese strijd met gelijkgestemden voor een gezamenlijk doel steeds aantrekkelijker werd.¹³⁴

Er kan gesteld worden dat de onvrede binnen het Franse leger sinds de Tweede Wereldoorlog toenam en ten tijde van Indochina en Frans-Algerije tot een climax kwam. De specifieke onvrede die in dit hoofdstuk is beschreven kent verschillende oorzaken.

Zo was er in eerste instantie de onvrede van de soldaten en reservisten die plotsklaps opgeroepen werden om naar Frans – Algerije te vertrekken. Met de beslissing van premier Mollet om meer troepen naar Algerije te sturen werd de duur van de dienstdienst ineens verlengd, terwijl enkele maanden daarvoor door premier Faure aan de dienstplichtigen was beloofd dat deze juist sterk ingekort zou worden.¹³⁵ Daarnaast werden reservisten verplicht om naar Algerije te vertrekken en daar te dienen. Deze twee besluiten zorgden voor grote onrusten onder de soldaten die in opstand kwamen tegen de Franse overheid: manschappen weigerden aan boord te gaan van de treinen die hen zouden vervoeren, tijdens treinreizen werd de noodrem meer dan eens gebruikt om de reis te saboteren en militairen staakten.¹³⁶ Tevens werden er door het besluit van Mollet veel onervaren soldaten naar Algerije uitgezonden die vervolgens slachtoffer werden van acties van de FLN, een voorbeeld hiervan is de reeds eerder beschreven situatie in Palestro.¹³⁷ Er ontstond een algemeen gevoel van onderwaardering vanuit de militairen waarbij zij meenden dat de Franse overheid de ernst van de situatie in Frans-Algerije niet goed genoeg had ingeschat.

Een tweede oorzaak kwam voort uit de ervaringen in Indochina. Zoals in het hoofdstuk over de oorlog in Indochina reeds beschreven was de situatie voor de Franse militairen hier verre van ideaal. De guerrillatactieken van de Viêt Minh waren nieuw voor hen en men wist niet hierop te anticiperen. Hierdoor vielen er vele doden en kostte dit het leger ook veel energie en tijd door de continue aanpassingen die zij moesten doen in hun strategie. Daarnaast bestond er ten tijde van de oorlog in Indochina al wrijving tussen de Franse politiek en het leger: terwijl militairen hun leven waagden om Frankrijk te verdedigen, werd er in Frankrijk gekeken hoe het conflict opgelost zou kunnen worden via onderhandelingen met de Viêt Minh en een mogelijke onafhankelijkheid voor Indochina.¹³⁸

De frustratie uit Indochina werd door een groot aantal militairen meegenomen toen zij vrijwel direct daarna naar Frans-Algerije werden uitgezonden. Hier werd men opnieuw

¹³⁴ Idem, 100-101.

¹³⁵ Horne, *The French army and politics 1870-1970*, 448.

¹³⁶ Idem, 450.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ Ambler, *The French army in politics 1945-1962*, 155.

geconfronteerd met een rebellenleger dat de Franse militairen met alle mogelijke middelen probeerde uit te schakelen en met een Franse overheid die niet zich niet volledig achter het leger schaarde. En ook ditmaal werden Franse militairen geconfronteerd met een overheid die de onderhandelingen aan zou gaan met de FLN in plaats van het leger te ondersteunen in het behalen van een overwinning. In 1955 en 1956 werden verschillende rapporten opgesteld over de moraal onder militairen van het Franse vreemdelingenlegioen die naar Frans-Algerije werden uitgezonden. Onder de militairen was een zeer sterke negatieve moraal aanwezig en men stelde dat ‘het conflict tussen de Franse overheid en het leger, waar de militairen in Indochina onder te lijden hadden, gewoon wordt voortgezet in Noord-Afrika.’¹³⁹

Een uiting van de frustratie van het leger in de strijd om Algerije was het gebruik van marteltechnieken om de rebellen te breken en zo de FLN te kunnen bestrijden.¹⁴⁰ Gevangenen werden regelmatig zeer gewelddadig behandeld, waarbij de militairen zich niet wisten in te houden en er regelmatig gevangenen omkwamen.¹⁴¹

Hoewel de Franse overheid het gebruik van marteltechnieken sterk veroordeelde en Mendès – France en Soustelle het verboden, bleef het leger deze toch gebruiken. Tijdens de strijd om Algiers nam het aantal gevallen van martelingen exponentieel toe en kwamen er ook steeds meer gevallen naar buiten.¹⁴² In 1957 leverden generaal Bollardière en secretaris–generaal Teitgen hun positie in Algerije in omdat zij zich niet konden vereenzelvigen met het gebruik van martelpraktijken door het Franse leger.¹⁴³

De Franse kranten publiceerden steeds vaker kritieken op het handelen van het leger, onder andere van de hand van Albert Camus.¹⁴⁴ Ondanks de veroordeling van de Franse overheid en de negatieve publieke opinie stelt Edward Behr in *The Algerian problem* dat zonder deze marteltechnieken Massu de strijd om Algiers nooit had kunnen winnen.¹⁴⁵

Een derde oorzaak was de houding van de Franse politici ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie. Het leger zette zich, ondanks de onvrede en frustratie, meer dan volledig in om Frans-Algerije te beschermen tegen het geweld van de FLN en om Frans-Algerije te behouden als Frans grondgebied. Deze inzet en visie werden echter niet gesteund door de

¹³⁹ Eckard Michels, “From one crisis to another: the morale of the French Foreign Legion during the Algerian war”, in *The Algerian war and the French army, 1954-1962*, ed. Martin S. Alexander et al. (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2002), 90.

¹⁴⁰ Ambler, *The French army in politics 1945-1962*, 163-164.

¹⁴¹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 199.

¹⁴² Idem, 195-202.

¹⁴³ Idem, 203.

¹⁴⁴ Idem, 196.

¹⁴⁵ Idem, 205.

Fransen politici maar juist veroordeeld. Het ontbreken van steun droeg eraan bij dat het politieke bewustzijn onder de militairen steeds verder groeide.

Langzaam ontstond binnen het Franse leger in Algerije steeds meer idee dat, gezien het feit dat de Franse politici zich niet volledig wilden inzetten voor de Frans-Algerijnse kwestie en de militairen aan hun lot werden overgelaten ten faveure van de rebellen van de FLN, alleen het Franse leger de Frans-Algerijnse kwestie tot een goed einde zou kunnen brengen.

3.4. Conclusie

Met het toestaan van en de deelname aan het *comité de salut public* nam het Franse leger publiekelijk afstand van de Franse overheid. De frustratie en onvrede binnen het Franse leger, meegebracht uit Indochina en versterkt door onder andere de Suez-crisis en de politieke instabiliteit in Frankrijk, deden het leger ertoe besluiten dat zij moest handelen. Frans-Algerije kwam in het gedrang en moest beschermd worden om een herhaling van Indochina te voorkomen. Op de deelvraag *wat was de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie*, kan dan ook het beste geantwoord worden dat het Franse leger zich meer dan volledig wilde inzetten om Frans-Algerije te behouden als Frans grondgebied en zo de kwestie op te lossen.

Dit betekende enerzijds dat de rebellen van de FLN verslagen moesten worden en anderzijds dat het land beschermd moest worden tegen de inmenging van de zwakke Franse overheid. Om dit laatste te bewerkstelligen nam het Franse leger, mede op instigatie van de *pieds noirs*, naar aanleiding van de gebeurtenissen van *treize mai* een politieke rol in. Als gevolg van het zich aansluiten bij de opstand van de *pieds noirs*, vormde het leger actief een mening over de samenstelling van de Franse overheid. Een benoeming van De Gaulle als premier in plaats van Pflimlin werd gesteund en gezien als de sleutel tot de oplossing van de Frans-Algerijnse kwestie. Ook Salan besloot zich, ondanks zijn moeizame relatie met De Gaulle en de sceptische houding die hij ten opzichte van hem had, ook achter deze keuze te scharen en riep De Gaulle op om terug te keren en gaf zijn steun aan de *pieds noirs*.

De invloed van de Frans-Algerijnse Oorlog op Salan en Saint Marc is in twee delen op te knippen: Saint Marc heeft meer gemerkt van het begin van de oorlog, terwijl Salan juist meer heeft meegekregen van het tweede deel van de oorlog. Dit is allereerst heel simpel te verklaren door het feit dat Saint Marc al in Algerije gestationeerd was toen de strijd uitbrak en Salan pas in 1956 in Algerije aankwam. Zo ook voor de Suezcrisis: Saint Marc was onderdeel van de manschappen die uitgezonden werden en maakte direct mee hoe er door de Franse overheid met de Franse militairen werd omgegaan. De blamage rondom de Suezcrisis en de

enorme teleurstelling in de Franse overheid waren voor Saint Marc redenen om zich tijdelijk uit actieve militaire dienst terug te trekken. Salan werd juist vanwege deze gebeurtenissen naar Algerije uitgezonden.

Tijdens de crisis van 13 mei 1958 stond Salan, niet alleen als vertegenwoordiger van het Franse leger maar ook van de Franse overheid, met Massu voor een belangrijke keuze die zowel voor de Frans-Algerijnse kwestie als het leger zeer belangrijk zou zijn. Saint Marc speelde als vertegenwoordiger van Massu veel meer een rol op de achtergrond, alhoewel hij wel de ernst van de situatie zag. Mede door zijn rol op de achtergrond zag hij de verschuiving van het Franse leger naar een meer politieke rol en uitte hij zijn zorgen hierover. Saint Marc was geen voorstander van deze nieuwe rol.

Het was echter niet vreemd dat het Franse leger zich steeds meer uitliet over de politieke situatie in Frankrijk: binnen de Vierde Republiek was er een machtsvacuüm ontstaan en werd er geen consistent koloniaal beleid gevoerd. In Indochina was dit al verkeerd gegaan en de situatie in Frans-Algerije dreigde eenzelfde kant op te gaan.

Daarnaast werd het Franse leger de politieke rol indirect door de overheid zelf toebedeeld: de zwakke overheid wees het leger allerlei extra verantwoordelijkheden toe en vertrouwde het leger het bestuur over Frans-Algerije toe. Ook namen zij zelf deze rol in door deze bevoegdheden aan te nemen en na de benoeming van Pflimlin de operatie voor de terugkomst van De Gaulle te steunen.

Hoewel het steunen van de terugkomst van De Gaulle aanvankelijk een succes leek te zijn, zou het leger na 13 mei 1958 erachter komen dat bij hem toch niet de oplossing lag voor de Frans-Algerijnse kwestie. Om een mogelijke herhaling van Indochina te voorkomen, zou het leger nog een stap verder moeten zetten en zich nog meer moeten inzetten.

Hoofdstuk 4 De komst van De Gaulle en de veranderende situatie in Frans-Algerije

‘Il est parti de cette terre magnifique d’Algérie un mouvement exemplaire de rénovation et de fraternité. Il s’est élevé de cette terre éprouvée et meurtrie un souffle admirable qui, par-dessus la mer, est venu passer sur la France entière pour lui rappeler quelle était sa vocation ici et ailleurs.’¹

Met de benoeming van De Gaulle kwam er een einde aan de Vierde Franse Republiek. In oktober 1958 werd met het vaststellen van een nieuwe grondwet de Vijfde Franse Republiek bewerkstelligd en in 1959 werd De Gaulle benoemd tot president van de republiek. Maar bracht zijn terugkeer de oplossing voor de Frans-Algerijnse kwestie zoals de coupplegers van *treize mai* deze voor ogen hadden? De deelvraag die in hoofdstuk behandeld zal worden is *in welke mate beïnvloedde de terugkeer van De Gaulle de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie?* Daarnaast zal ook in dit hoofdstuk gekeken worden naar de effecten van de veranderende situatie voor Salan en Saint Marc.

4.1. Een nieuw plan voor Algerije

Op 3 juni 1958 reisde Salan samen met generaals Jouhaud en Dulac naar Parijs om met De Gaulle zijn tour in Algerije voor te bereiden. Tijdens dit gesprek peilde De Gaulle bij Salan over wat de mogelijkheden zouden zijn voor een onafhankelijk Algerije en wat dit voor Algerije zou kunnen betekenen.² Tevens vroeg hij aan Salan wat zijn specifieke taak was binnen Algerije waarop Salan kordaat antwoordde ‘garder l’Algérie à la France!’³

Het plan van De Gaulle om zich tijdens zijn tour te laten vergezellen door Pfmilin vond Salan zorgelijk. Pfmilin werd volgens Salan door de bevolking verantwoordelijk gehouden voor de negatieve spiraal waar Frans-Algerije in terecht was gekomen, zijn komst zou woede onder de bevolking kunnen oproepen. De Gaulle schoof dit echter resoluut van tafel en stelde dat hij de leiding had en zelf bepaalde wie hem zou vergezellen op zijn reis.⁴ Gaandeweg het gesprek werd Salan steeds duidelijker wat zijn positie ten opzichte van De Gaulle zou zijn en dat hun

¹ Speech Premier Charles de Gaulle in Mostaganem, 6 juni 1958 via <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/l-Homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/discours-de-mostaganem-6-juin-1958.php> (1-3-2017).

² Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*, 368.

³ Idem, 367.

⁴ Idem, 368.

relatie allesbehalve gelijkwaardig was.

Op 4 juni vertrokken de generaals met De Gaulle en zijn gezelschap naar Algiers waar De Gaulle zijn tour langs de troepen zou beginnen.

Tijdens zijn eerste bezoek aan Algerije als premier van Frankrijk sprak De Gaulle een enthousiaste menigte toe: iedereen in Algerije, zowel op de linker als de rechterflank van het politieke spectrum had zijn hoop op De Gaulle gevestigd.⁵ Na een introductie door Salan, die zijn speech afsloot met ‘vive le général de Gaulle! Vive l’Algérie française!’ hield De Gaulle een speech waarin hij de beroemde zin *je vous ai compris*, ik heb u begrepen, uitsprak.

Hiermee kreeg hij alle verschillende kampen binnen Algerije aan zijn kant.⁶

De Gaulle sloot zijn speech echter opvallend af met alleen ‘vive la République! Vive la France!’⁷

De dag hierna herhaalde dit tafereel zich: ook in Bône en Constantine sprak De Gaulle expliciet niet over een *Algérie française*. Pas op 6 juni tijdens een speech voor de soldaten in Mostaganem sloot hij af met ‘vive l’Algérie française, vive la République.’⁸

In zijn speeches stelde De Gaulle dat Algerije onder leiding van Parijs zou moeten komen te staan, de rebellen bijgebracht moest worden dat Frankrijk uit was op vrede en dat de militaire aanwezigheid in Algerije vergroot zou worden.⁹ Met deze woorden liet hij een bepaald idee achter over de plannen die hij had voor Frans-Algerije. Bij zijn afscheid gaf hij Salan de bevoegdheid over de delegatie van de Franse overheid in Algerije en het leger.¹⁰

Teruggekeerd in Frankrijk was De Gaulle intensief bezig met het vorm geven aan de nieuwe Franse republiek. Hij schreef een referendum uit waarbij alle Franse burgers, ook die woonachtig in overzeese Franse gebieden, hun stem mochten uitbrengen over de nieuwe Franse grondwet. Salan vertegenwoordigde de belangen van De Gaulle in Algerije en pleegde regelmatig overleg met de generaal. In opdracht van De Gaulle bereidde hij het eerste referendum van 28 september voor.

In Algerije lag echter wel een andere vraag voor dan in Frankrijk: de Algerijnen mochten slechts antwoord geven op de vraag of men vertrouwen had in De Gaulle en zijn toekomstige beleid.¹¹ Hoewel er veel druk werd uitgeoefend door de FLN om niet mee te doen aan het

⁵Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 299.

⁶Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française"*, 1er novembre 1954 - 6 juin 1958, 375; Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 301.

⁷Salan, *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française"*, 1er novembre 1954 - 6 juin 1958, 376.

⁸Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 302.

⁹Idem, 302.

¹⁰Salan, *Mémoires: fin d'un empire 4: "L'Algérie, de Gaulle et moi"*, 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960 (Parijs: Presses de la Cité, 1974), 17.

¹¹Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 304.

referendum, stemde onder Salan's supervisie 96% van de bevolking in Algerije voor het referendum en werd hiermee de grondwet in Frankrijk aangenomen.¹²

In oktober 1958 vond er een duidelijke verschuiving plaats van De Gaulle's visie op een *Algérie française*. Hij kwam terug op zijn eerdere uitspraken en liet aan Salan doorschemeren dat hij wellicht binnenkort vervangen zou worden door Delouvrier.¹³

Op 3 oktober 1958 presenteerde De Gaulle zijn Constantine plan, waarin hij zijn lange termijn visie voor de onderontwikkelde gebieden van Frans-Algerije uiteenzette.¹⁴ Het plan bestond onder andere uit het creëren van 400.000 nieuwe banen, het gelijk stellen van de salarissen aan die van het Franse vasteland, meer Algerijnse kinderen in de schoolbanken te krijgen en het verdelen van 250.000 hectare aan grond onder Algerijnse boeren.¹⁵ Vanuit de Franse en Europese bevolking werd er argwanend naar dit plan gekeken: dit was compleet anders dan de visie die de leiders van 13 mei voor ogen hadden gehad.¹⁶

De volgende stap van De Gaulle in zijn aanpak van de Frans-Algerijnse kwestie was de benadering van de FLN. In zijn speech bij de presentatie van het Constantine plan stelde De Gaulle dat er een 'einde aan het vechten moest komen en men meer moest samenwerken. Zo zou er nieuwe hoop opbloeien, de gevangenissen zouden leeg raken en er zou een mooie toekomst in het verschiet liggen voor de Algerijnen.'¹⁷ Daarnaast maakte hij een schema bekend wanneer gevangen vrijgelaten zouden worden en doodstraffen ingetrokken zouden worden.¹⁸

Op 23 oktober probeerde De Gaulle verdere toenadering tot de FLN te zoeken door hen een *paix des braves*, een wapenstilstand, aan te bieden.¹⁹ In een begeleidend interview sprak De Gaulle haast bewonderend over de inzet en strijdvaardigheid van de rebellen en sprak hij de intentie uit dat de leiders van de FLN een veilige aftocht zouden krijgen.²⁰

Deze uitspraken leverden bij zowel de FLN, Franse politici, *pieds noirs* als ook Franse militairen onvrede op. Enerzijds voelde de FLN zich geschoffeerd door het aanbod en wezen zij na 48 uur overleg het voorstel van De Gaulle af. Abbas stelde als woordvoerder dat een wapenstilstand niet zo eenvoudig te bewerkstelligen was en riep de FLN op om opnieuw in

¹² Salan, *Mémoires: fin d'un empire 4: "L'Algérie, de Gaulle et moi"*, 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960, 113; Behr, *The Algerian problem*, 150.

¹³ Behr, *The Algerian problem*, 158.

¹⁴ Behr, *The Algerian problem*, 152; Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 305.

¹⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 305.

¹⁶ Behr, *The Algerian problem*, 152.

¹⁷ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 305-306.

¹⁸ Idem, 306.

¹⁹ Behr, *The Algerian problem*, 152.

²⁰ Idem, 153.

opstand te komen om een einde aan de bezetting te maken.²¹

Anderzijds waren de Franse politici geshockeerd door het idee dat er mogelijke onderhandelingen gevoerd zouden worden met de FLN. Zowel uit linkse als rechtse politieke hoek kwam er kritiek op deze uitspraken. Voor zijn vroegere bondgenoot Soustelle was deze actie zelfs aanleiding om later openlijk met De Gaulle te breken.²²

De Franse militairen en *pieds noirs* waren diep gekrenkt door de woorden van De Gaulle: het feit dat hij over de moed van de FLN-strijders had gesproken was in hun ogen een schande. Binnen het Franse leger kwam steeds meer kritiek op De Gaulle en de moraal onder de militairen zonk opnieuw verder weg.²³ Ondanks de veranderende houding van De Gaulle bleef Salan zijn werk trouw uitvoeren en bereidde de verkiezingen van november en De Gaulle's staatsbezoek in december voor.²⁴

Gezien de groeiende onvrede en om een mogelijke herhaling van 13 mei te voorkomen trof De Gaulle maatregelen binnen het Franse leger. Militairen die betrokken waren geweest bij *treize mai* werden weggepromoveerd om te voorkomen dat ze wellicht een nieuwe opstand zouden steunen. Ook Salan viel hieraan ten prooi en De Gaulle deelde hem per brief op 25 november mee dat hij andere plannen voor Salan had.²⁵

Hij werd overgeplaatst naar Parijs om de functie van militair gouverneur te bekleden.²⁶ Deze functie was echter puur gecreëerd als een administratieve en ceremoniële functie waarin Salan De Gaulle niet verder zou kunnen hinderen. Generaal Ély werd in Algerije gestationeerd met de specifieke taak alle betrokkenen van *treize mai* over te plaatsen.

In zijn laatste boodschap aan het leger prees Salan de inzet van het leger voor Frans-Algerije en de militaire eer die zij belichaamden.²⁷ Salan voelde zich afgedankt door De Gaulle, die mede zonder zijn hulp en inzet nooit aan de macht had kunnen komen in Frankrijk. De verdere strijd in Algerije moest Salan van de zijlijn meemaken en hij vervulde in Frankrijk alleen wat kleinere taken. Zo werd hij president van de ACUF, een bond voor veteranen, alwaar hij gelijkgestemden vond in zijn beeld van *Algérie française*.

Uiteindelijk werden er 1500 militairen uit Algerije geplaatst en mocht slechts een handjevol

²¹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 307.

²² Idem, 307.

²³ Behr, *The Algerian problem*, 154.

²⁴ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 4: "L'Algérie, de Gaulle et moi"*, 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960, 165.

²⁵ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 4: "L'Algérie, de Gaulle et moi"*, 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960, 183.

²⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 309.

²⁷ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 4: "L'Algérie, de Gaulle et moi"*, 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960, 195.

betrokkenen achter blijven, waaronder generaal Massu.²⁸ Twee nieuwe leiders werden benoemd om de militaire en bestuurlijke taken in Algerije over te nemen namens Parijs. Generaal Maurice Challe, trouwe volgeling van De Gaulle, werd aangewezen om een nieuwe strategie te ontwerpen om de FLN te stoppen en de rust terug te laten keren binnen het Franse leger. Paul Delouvrier, aangedragen door Michel Debré, werd als gedeputeerde afgevaardigd om de nieuwe bestuurlijke lijnen correct in te voeren en te controleren.²⁹

De Gaulle won de verkiezingen in Frankrijk glansrijk en op 9 januari 1959 werd hij geïnstalleerd als eerste president van de Vijfde Republiek met Michel Debré als premier.³⁰

Aan generaal Challe gaf De Gaulle de opdracht om binnen zes maanden een einde te maken aan de rebellie van de FLN, een opdracht die Challe met verve uit zou voeren maar uiteindelijk nooit zou voltooien.³¹

Na de strijd om Algiers en de gebeurtenissen van *treize mai* gaf Saint Marc toe aan zijn heimwee naar een leven als militair. In juni 1958 vroeg hij aan generaal Massu of hij weer een militaire functie mocht gaan bekleden. Hij werd overgeplaatst naar het *3^e bureau de la 10^e division parachutiste* waar hij tot commandant werd benoemd. Hier kreeg hij de verantwoordelijkheid over de operaties van de parachutisten.³²

Teruggekeerd in een nieuwe strijd leerde Saint Marc de nieuwe militaire leider Challe kennen die hem zijn plan voor Frans-Algerije, het Challe offensief, uitlegde.³³ Dit offensief werd door Saint Marc omschreven als een nieuw militair avontuur en hij raakte, net als in Indochina bij De Lattre, onder de indruk van de generaal.³⁴

Challe en Saint Marc voerden vele gesprekken over onder andere de rol De Gaulle en het belang van het Challe offensief voor de president. Challe vertelde Saint Marc over zijn twijfels over het beleid van De Gaulle: hij had het idee dat de president zich niet volledig wilde inzetten voor Algerije.³⁵ Ook Saint Marc verbaasde zich steeds meer over de wisselende opvattingen van De Gaulle over de toekomst van Algerije.³⁶

Daarnaast zag Saint Marc, net als een aantal jaar daarvoor in Indochina, dat de houding binnen het leger aan het veranderen was. Er ontstond een steeds negatievere grondhouding, militairen dachten steeds vaker in complotten en men raakte steeds verder geagiteerd over hoe

²⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 309.

²⁹ Idem, 311.

³⁰ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 244.

³¹ Idem, 245.

³² Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 198.

³³ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 239.

³⁴ Idem, 241.

³⁵ Idem, 250.

³⁶ Idem, 251.

Frankrijk omging met de Frans-Algerijnse kwestie.³⁷ Dit in combinatie met de invloed van de FLN op de Algerijnse bevolking deed Saint Marc beseffen dat er een instabiele situatie aan het ontstaan was zowel binnen het Franse leger als binnen Frans-Algerije.

4.2. De strategie van Challe en de vernieuwde aanpak van de FLN

Na de gebeurtenissen van *treize mai* en de terugkeer van De Gaulle, kwam bij de FLN het besef dat zij een nieuwe strategie moesten opstellen. Een onderdeel hiervan was de oprichting van de *Gouvernement provisoire de la République Algérienne* (GPRA), een regering gevormd op 19 september 1958 en gepresenteerd door Ferhat Abbas.³⁸ Opererend vanuit Tunis en Rabat zouden zij de strijd voor een afhankelijk Algerije aanvoeren met de grote kopstukken uit de FLN zoals Ben Bella en Belkacem Krim als Ministers. Daarnaast werd er een internationale missie richting de Verenigde Naties opgezet om te lobbyen voor de Algerijnse kwestie en erkenning van de Algerijnse staat.³⁹ Tevens werden er contacten gelegd met de communistische regimes van China en de USSR om materiële en diplomatieke steun te vragen voor hun strijd. Deze ontwikkeling werd door een deel van het Franse leger als zeer onwenselijk gezien: met de Koude Oorlog en het verlies van Indochina in het achterhoofd moest een mogelijke groeiende communistische invloed ingeperkt worden.

Naast deze diplomatieke aanpak kwam er ook een nieuwe aanpak op het gebied van het geweld: de golf van terroristische aanslagen verplaatste zich nu ook naar het Franse vasteland en de frequentie van aanslagen in Algerije werd verhoogd. Volgens Horne vonden er in Algerije binnen een week in juli 81 aanslagen plaats, voornamelijk gericht op de lokale Algerijnse bevolking om hen angst in te boezemen en zo aan de FLN te binden.⁴⁰

Daarnaast vonden er tussen 24 augustus en 28 september in Frankrijk 242 aanslagen plaats gericht op personen en 181 op gebouwen en andere eigendommen.⁴¹ Hoewel de aanslagen zich voornamelijk richtten op Algerijnen in Frankrijk, die niet uitgesproken aanhanger van de FLN waren, werd er ook een poging gedaan om Jacques Soustelle te executeren.⁴²

Deze nieuwe golf van geweld was een poging van de FLN en de GPRA om zichzelf opnieuw in de markt te zetten, maar hierdoor liepen zij ook tegen een aantal praktische problemen op. Voor de komst van Challe hadden ze vele materiële verliezen geleden door onder andere de

³⁷ Idem, 253.

³⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 316.

³⁹ Idem, 317.

⁴⁰ Idem, 317.

⁴¹ Idem, 318.

⁴² Idem, 318.

mislukte aanvallen op de Morice lijn, een gebrek aan wapens en een gebrek aan leiderschap. Zo werd commandant Azzedine opgepakt door de Fransen in november 1958 en in 1959 werden verschillende wilaya leiders gedood.⁴³ Het machtsvacuüm zorgde voor onrusten binnen de ALN en vanuit de GPRA wist men ternauwernood een algehele opstand tegen te houden.

Als nieuwe leider voor de troepen werd Houari Boumedienne naar voren geschoven. De voormalig leider van wilaya 5 kreeg zeggenschap over de gehele ALN.⁴⁴ Boumedienne hanteerde een nieuwe strategie voor de ALN: hij trok de troepen terug naar Tunesisch grondgebied waar hij ze reorganiseerde en voorbereidde om de strijd met het Franse leger opnieuw aan te gaan.⁴⁵ Alistair Horne doet in *A savage war of peace* een interessante aanname over het succes van de ALN en Boumedienne: doordat De Gaulle pas een half jaar na zijn aantreden de opdracht gaf voor een militaire aanpak specifiek gericht op de rebellen, zijn de ALN en de FLN waarschijnlijk toch nog zo succesvol gebleven.⁴⁶ Was Challe eerder aangesteld en was zijn offensief eerder tot uitvoering gebracht dan waren de rebellen wellicht niet zo succesvol geweest en hadden de Fransen een grote militaire overwinning kunnen behalen.

Het offensief van Challe bestond uit meerdere onderdelen: allereerst werden de fouten die er in het verleden gemaakt waren in het bestrijden van de rebellen nauwkeurig bestudeerd. Hieruit trok hij de conclusie dat de huidige positionering van de troepen, het *quadrillage* systeem, ervoor zorgde dat de rebellen niet effectief bestreden konden worden en zo de troepen konden ontvluchten om zich vervolgens schuil te houden in de moeilijk begaanbare bergen.⁴⁷ Door de positionering en modus operandi van de troepen aan te passen zou hij Algerije van West naar Oost en van Noord naar Zuid kunnen schoonvegen.⁴⁸

Ook wilde hij de rebellen afsluiten van de aanvoer van materiële versterkingen en voedsel. Een voorbeeld hiervan is operatie *Jumelles* waarbij het Challe lukte om Kabylïë, een bergachtige gebied in het noorden van Algerije waar vele rebellen vandaan kwamen en zich verschansten, af te sluiten.⁴⁹ Hij zorgde ervoor dat de rebellen geen voedsel meer kregen van de lokale bevolking door dubbelagenten, *bleus*, in te zetten die hen ervan overtuigden dat de

⁴³ Idem, 322.

⁴⁴ Idem, 327.

⁴⁵ Idem, 328.

⁴⁶ Idem, 329.

⁴⁷ Idem, 332.

⁴⁸ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 245.

⁴⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 336.

FLN een slechte organisatie was waar zij zich niet mee moesten inlaten.⁵⁰

Een tweede tactiek die Challe gebruikte om de rebellen af te sluiten van aanvoer van middelen en contact met de lokale bevolking was het herplaatsen van de lokale bevolking. Hele dorpen werden getransporteerd en onder zeer slechte omstandigheden in geïsoleerde kampen geplaatst.⁵¹ Deze herplaatsingskampen zorgden voor veel kritiek van de politici en de media in Frankrijk en uiteindelijk werd Challe hierover vermanend toegesproken door Franse regering.

Het ‘schoonvegen’ van Algerije werd verder aangepakt door na een aanval op een rebellenbasis deze direct nogmaals aan te vallen en zo de basis daadwerkelijk uit te schakelen. Deze acties werden uitgevoerd door de door Challe opgerichte *Réserve Générale* en door pro-Frans-Algerijnse troepen. Deze troepen bestonden uit *harkis*: Algerijnse soldaten en voormalige rebellen die zich bij het Franse leger hadden aangesloten en tegen de FLN vochten.⁵² Challe zag het gebruik van de *harkis* als grondtroepen als de sleutel tot het uitschakelen van de FLN. Veel tijd en moeite werd dan ook gestoken in het rekruteren van nieuwe *harkis*.⁵³

Het offensief van Challe bleek zeer succesvol te zijn en binnen een paar maanden waren de manschappen van de ALN met de helft verminderd.⁵⁴ Militaire leiders en rebellen werden uitgeschakeld en *katibas*, troepen, gaven zich over.⁵⁵ Een belangrijke factor binnen het succes van de operatie was de strakke militaire leiding van Challe.⁵⁶

Naast de aanvallen op de rebellen en de pogingen om de FLN te ontmantelen bestond het offensief ook nog uit de succesvolle invoering van het Constantine plan. Paul Delouvrier had een groot aandeel in het succes hiervan: onder zijn leiding was een bedrag van 242 miljard oude francs, naar nu omgerekend zo’n 370 miljoen euro, geïnvesteerd en het aantal schoolgaande kinderen steeg met 330000.⁵⁷

Horne stelt dat de meer humane kant van het offensief een gedragsverandering bij de Franse militairen teweegbracht. Nog meer dan eerst, waren zij er steeds meer van overtuigd dat alleen zij verantwoordelijk waren voor het helpen van de bevolking en het bewerkstelligen

⁵⁰ Idem, 336.

⁵¹ Idem, 338.

⁵² Idem, 332.

⁵³ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 246; Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 335.

⁵⁴ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 245.

⁵⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 334.

⁵⁶ Idem, 335.

⁵⁷ Idem, 341.

van een beschaafde samenleving in Algerije.⁵⁸ Daarnaast ontstond er een groot verantwoordelijkheidsgevoel richting de Algerijnse bevolking en de harkis.

Een situatie vergelijkbaar met die in Indochina toen de militairen de bevolking beloofden om hen te beschermen tegen de Viêt Minh en lokale soldaten zich aansloten bij het Franse leger.

Ook in Algerije beloofden de Franse militairen dat zij het land en de bevolking nooit in de steek zouden laten, een belofte die men later opnieuw moeilijk zou kunnen houden.

Ondanks de successen die generaal Challe in Algerije behaalde was president de Gaulle tijdens zijn bezoek aan Algerije in de zomer van 1959 kritisch over het leger. Hoewel hij de behaalde successen en inzet prijsde, liet hij sterk doorschemeren dat de sleutel tot de overwinning niet bij het Franse leger lag. Het idee van *Algérie française* werd door De Gaulle volledig verworpen en hij drukte het leger nogmaals op het hart dat zij niet een zelfstandig handelend orgaan was maar in dienst van de Franse overheid stond. Frankrijk moest gediend worden en De Gaulle diende gehoorzaamd te worden.⁵⁹

De kritieken die hij in Algerije uitte over het leger en het verwerpen van het idee dat Algerije als Frans grondgebied behouden zou worden, werden een aantal weken later nogmaals door De Gaulle uitgesproken in een speech. Deze speech zou een van de aanleidingen zijn voor de uiteindelijke coup in 1961.

4.3. De Gaulle en de zelfbeschikking voor Algerije

Op 16 september 1959 riep De Gaulle zijn kabinet bijeen om hen in te lichten over zijn plannen voor een speech die dag waarin hij de verantwoordelijkheid zou nemen voor de Algerijnse kwestie.⁶⁰ De Gaulle had zich voor zijn televisie optreden gekleed in een normaal kostuum, zonder enige militaire decoratie of herkenning, om aan te geven dat het onderwerp waar hij het volk over zou toespreken niet langer een militaire zaak was maar slechts een politieke kwestie, waar hij nu over ging.⁶¹

Na een algemene introductie over hoe het met Frankrijk en de economie ging kwam De Gaulle aan op het werkelijke onderwerp van zijn speech: de situatie rondom Frans-Algerije. De Gaulle stelde dat ‘devant la France, un problème difficile et sanglant reste posé, celui de l’Algérie. Il nous faut le résoudre.’⁶² De ingewikkelde zaak rondom Algerije diende nu goed en zorgvuldig opgelost worden. Het probleem kon niet opgelost worden door het uitten van

⁵⁸ Idem, 338.

⁵⁹ Idem, 343-344.

⁶⁰ Benjamin Stora, *De Gaulle et la guerre d’Algérie* (Parijs: Plurierel, 2012), 18.

⁶¹ Idem, 23.

⁶² Stora, *De Gaulle et la guerre d’Algérie*, 24.

loze kreten of door het vasthouden aan simpele maar rigide ideeën, een sneer aan zowel het adres van de pieds noirs als de FLN.⁶³ Vervolgens sprak De Gaulle de cruciale boodschap van zijn speech uit: een wens tot zelfbeschikking voor Algerije.

Hoe de zelfbeschikking eruit zou komen te zien, zou bepaald worden middels een referendum dat zowel in Algerije als Frankrijk gehouden zou worden. De president zou zich naar de uitkomst schikken en vervolgens zou het proces voor het bewerkstellingen van de gekozen vorm van zelfbeschikking verder uitgewerkt worden.

De zelfbeschikking zou drie vormen kunnen aannemen volgens De Gaulle: allereerst was dit volledige afscheiding, een situatie die volgens De Gaulle onwenselijk was, ten tweede was er het reeds bestaande idee van integratie en als laatste optie bestond er de mogelijkheid tot verbinding of vereniging, een optie waar de voorkeur van De Gaulle naar uit ging.⁶⁴

Daarnaast deed De Gaulle opnieuw het voorstel aan de FLN om een *paix des braves* te accepteren en de wapens neer te leggen.⁶⁵

Er bestond veel steun voor zijn idee van zelfbeschikking. Volgens de krant *Le Monde* had De Gaulle 'rendu à la France son ancien prestige de grande nation libérale.'⁶⁶ Frankrijk had dankzij De Gaulle en zijn speech weer wat van de oude glans teruggekregen. Vanuit de GPRA en FLN kwamen er ook voorzichtig positieve geluiden op het voorstel van De Gaulle. Abbas was echter wel kritisch op de vorm van zelfbeschikking waar de voorkeur van De Gaulle naar uitging. Abbas vond afscheiding juist wel een van de goede mogelijkheden en hij was het niet eens met het door De Gaulle voorgestelde referendum.⁶⁷ In plaats van eerst tot een wapenstilstand over te gaan en vervolgens een referendum te houden, pleitte Abbas ervoor om eerst de onderhandelingen aan te gaan en daarna pas mogelijke andere stappen te ondernemen.⁶⁸ Ondanks de kritische houding van Abbas leken de Franse regering en de GPRA langzaam nader tot mekaar te komen.

De pieds noirs en het Franse leger in Algerije waren echter een stuk minder positief over de speech van De Gaulle. Generaal Challe uitte zijn boosheid in een brief aan premier Debré waarin hij stelde dat Frankrijk alleen aan haar militairen kon vragen om haar te dienen in Algerije en hier wellicht voor te sterven als ze haar militairen ook kon vertellen dat ze zouden sterven om Algerije voor Frankrijk te behouden.⁶⁹

⁶³ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 344.

⁶⁴ Idem, 345.

⁶⁵ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 263.

⁶⁶ Stora, *De Gaulle et la guerre d'Algérie*, 125.

⁶⁷ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 268.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 347.

Ook generaal Massu was aangedaan door de woorden van De Gaulle en de situatie die nu voorlag. In een interview met de *Süddeutsche Zeitung*, dat op 18 januari 1960 verscheen, stelde hij dat het leger wellicht een cruciale fout had gemaakt door ook voor De Gaulle te kiezen en dat zowel hijzelf als andere leidinggevendenden binnen het Franse leger in Algerije niet rücksichtslos de orders van De Gaulle zouden opvolgen.⁷⁰

Voor de *pieds noirs* waren de woorden van De Gaulle een schandalige vertoning en een smet op het blazen van de Franse waardigheid.⁷¹ De Franse en Europese bevolking in Algerije werd verder gemobiliseerd door de harde kern van de *pieds noirs*, die eerder ook een grote rol hadden gespeeld bij de ontvangst van Mollet en Catroux in Algiers en de gebeurtenissen van *treize mai*.⁷² In november 1958 hadden een aantal ultras zich verenigd in het *Front National Français*, waarmee zij hun strijd voor *Algérie française* wilden centraliseren. Onder leiding van Jo Ortiz, Jean-Claude Pérez en Jean-Jacques Susini werden er speciale troepen gerekruteerd die werden voorbereid op een mogelijke aanval. Onder de staf van generaal Massu bevonden zich een aantal militairen die zich affineerden met de FNF. Via hen zou er een nauw contact tussen de FNF en generaal Massu tot stand komen.⁷³

Vooraanstaande leden van de staf van Massu, zoals kolonel Jean Gardes, waren het niet eens met de toekomstvisie van De Gaulle voor Algerije en zetten de militaire middelen waar zij over beschikten in om de FNF te steunen. Zo zette Gardes zijn *Cinquième bureau*, ingesteld voor propaganda en psychologische oorlogsvoering, in om de campagne voor een *Algérie française* te ondersteunen.⁷⁴

De steun van Massu voor de FNF zou echter maar van korte duur zijn, na zijn uitspraken in het interview werd hij teruggeroepen door een furieuze De Gaulle die hem van zijn taken in Algerije onthief en een administratieve positie in Metz gaf.⁷⁵

De breuk tussen De Gaulle, de *pieds noirs* en een deel van het Franse leger leek nu definitief te worden.

4.4. De week van de barricaden

Het gedwongen vertrek van generaal Massu werd door de FNF, onder leiding van Ortiz, aangegrepen om over te gaan tot het uitvoeren van hun operatie. Op 24 januari 1960 zouden

⁷⁰ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 270.

⁷¹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 347.

⁷² Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 269.

⁷³ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 354.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Idem*, 358.

de troepen een charge uitvoeren om enerzijds generaal Challe onder druk te zetten hun kant te kiezen en anderzijds De Gaulle te dwingen om zijn woorden over de zelfbeschikking terug te nemen.⁷⁶ Pierre Lagaille, sleutelfiguur van *treize mai*, besloot echter niet mee te gaan in de plannen van Ortiz en trok zelf ten strijde. Op 23 januari nam hij samen met 600 gewapende mannen het universiteitsgebouw van Algiers in en stelde dat hij het gebouw pas zou verlaten als De Gaulle zou opgeven.⁷⁷

Ondanks deze tegenslag ging Ortiz verder met zijn plannen en nam samen met 1500 gewapende mannen zijn intrek in het gebouw van de *Compagnie Algérienne*.⁷⁸ Op 24 januari gingen 20.000 mensen de straat op om te protesteren tegen het vertrek van Massu en de ideeën van De Gaulle.⁷⁹ Een deel van de demonstranten richtten barricades op met straatstenen, zij konden ongemoeid hun gang gaan omdat de paratroepers hun steun hadden toegezegd aan Ortiz en de FNF en niet zouden ingrijpen.⁸⁰

Omdat de paratroepers niet ingrepen werd de gendarmerie gestuurd om de demonstratie te stoppen en de barricades op te heffen. Bij aankomst werden de gendarmes echter beschoten en bekogeld met bommen vanuit de bezette gebouwen. Gendarmes die probeerden te vluchten werden achterna gezeten door de demonstranten en aangevallen.⁸¹ Deze aanvallen veroorzaakten, mede door het niet ingrijpen van de militairen, vele onschuldige slachtoffers.

De gebeurtenissen van 24 januari waren opnieuw een kantelpunt in de Frans-Algerijnse kwestie: in plaats van zich alleen tegen de FLN en de lokale bevolking te richten, ontstond er nu ook een strijd tussen de Fransen zelf en kregen de generaals die nog in Algerije aanwezig een Salomonsoordeel voorgelegd. Moesten zij zich nu tegen de *pieds noirs* keren en daarmee voor de FLN en de ideeën van De Gaulle kiezen? En hoe moesten zij om gaan met de paramilitairen die zich affineerden met de opstandelingen zonder een algehele opstand onder het leger voor te brengen?⁸²

Premier Debré, die naar Algerije toe was gekomen na de bezettingen, zag een vermoeide en gedemotiveerde legertop waar men zich expliciet durfde uit te spreken dat de enige oplossing tot dit conflict verscholen lag in het terugtrekken van De Gaulle's woorden over

⁷⁶ Idem, 359,

⁷⁷ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 271.

⁷⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 360.

⁷⁹ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 271.

⁸⁰ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 362.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Idem, 363.

zelfbeschikking.⁸³ De ongehoorzaamheid van het leger ging zo ver dat Lagayette en Ortiz in hun vestigingen werden bezocht door onder andere kapiteins Sergent en Gardes die hun steun uitspraken aan de FNF en beloofden niet in te grijpen.⁸⁴

In Parijs ging het gerucht dat er een putsch werd voorbereid in Algerije vanuit het Franse leger. Dit gerucht was waarschijnlijk gebaseerd op de uitspraak van kolonel Argoud die stelde dat wanneer De Gaulle zijn woorden over zelfbeschikking niet terugnam hij vervangen zou worden door Challe.⁸⁵

De Gaulle weigerde op welke manier dan ook toe te geven aan de opstandelingen in Algiers en bereidde een speech voor om de opstandelingen te veroordelen. Op 29 januari gaf De Gaulle opnieuw een toespraak op televisie: ditmaal was hij gekleed in zijn militaire uniform omdat hij zich specifiek richtte tot de Franse militairen. Nadat hij nogmaals het idee van zelfbeschikking voor Algerije uiteen had gezet en dit nog steeds wilde nastreven, sprak hij het leger vermanend toe. Hij beschimpte de militairen die zich van het systeem afgekeerd hadden en richting een anarchistisch systeem gingen. De Gaulle was de hoogst verantwoordelijke macht die gehoorzaamd moest worden door alle militairen en in zijn handen lag het lot van het land. Binnen deze zin kon 'le destin du pays' geïnterpreteerd worden als zowel het lot van Frankrijk als dat van Algerije.⁸⁶

Ook stelde De Gaulle dat geen enkele soldaat zichzelf op welke wijze dan ook in zou moeten laten met een opstand.⁸⁷ Hij besloot zijn speech met het toespreken van de Franse bevolking en vroeg hen om hem te steunen om ook deze uitdaging te overwinnen.⁸⁸ Interessant is wel dat De Gaulle de militairen aansprak op gedrag dat hij zelf in 1940 ook had vertoond.

De woorden van De Gaulle werden goed ontvangen: het einde van de barricaden was in zicht, de paratroepers die achter De Gaulle stonden trokken naar Algiers om de afvallige troepen van Dufour en Broizat te vervangen.⁸⁹ Daarnaast trokken de pieds noirs die aanvankelijk Ortiz en Lagayette hadden gesteund zich steeds meer terug.

Onderhandelingen met de opstandelingen werden gestart, wat tot woede leidde bij De Gaulle die liever had gezien dat Delouvrier de opstandelingen met geweld had verslagen in plaats van tot compromissen komen. En hoewel Lagayette aanvankelijk duidelijk maakte dat hij zich niet zomaar gewonnen zou geven, ging hij toch akkoord waardoor zijn mannen en hij

⁸³ Idem, 365.

⁸⁴ Idem, 366.

⁸⁵ Idem, 363.

⁸⁶ Stora, *De Gaulle et la guerre d'Algérie*, 165.

⁸⁷ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 369.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Idem, 370.

veilig hun vesting konden verlaten.⁹⁰ Gekleed in zijn militaire uniform trad Lagayette naar buiten om zich over te geven.⁹¹ Hoewel hij de verzetsstrijd opnieuw verloren had, liet hij zich niet kennen en nam afscheid van zijn troepen met de woorden ‘ne regrettez rien’: heb nergens spijt van.⁹²

De verantwoordelijken voor de week van de barricaden werden gevangengenomen of overgeplaatst naar andere militaire posten waar men geen kwaad aan zou kunnen richten.⁹³ Instanties, zoals het *Cinquième bureau* van Gardes, werden opgeheven en generaal Challe werd van zijn taken in Algerije ontheven met de mededeling zich in Frankrijk bij de president te melden.⁹⁴ Opnieuw was het De Gaulle gelukt om een opstand in te perken en uiteindelijk de rust weer terug te laten keren in Frans-Algerije. Deze rust zou al snel verstoord worden door nieuwe opstanden onder de *pieds noirs* en Franse militairen en een jaar later zou De Gaulle geconfronteerd worden met een tweede coup in Algerije.

4.5. Conclusie

Hoewel het in eerste instantie leek alsof De Gaulle zich ten volste wilde inzetten voor het behoud van Frans-Algerije als Frans grondgebied, bleek dit al snel na *treize mai* toch niet het geval te zijn. Naar mate zijn nieuwe Vijfde Republiek meer vorm kreeg, begonnen ook de werkelijke plannen van De Gaulle voor Frans-Algerije meer vorm te krijgen.

Algerije diende zelfstandig te worden in plaats van Frans grondgebied te blijven. Dat hij hiermee het Franse leger en de *pieds noirs* tegen de borst stootte, liet De Gaulle koud. Militairen die hem aanvankelijk gesteund en geholpen hadden, zoals Salan, werden op symbolische functies gezet waarin ze De Gaulle niet konden hinderen en de plannen voor Algerije niet zouden kunnen blokkeren. Zelfs militairen die hem aanvankelijk volgden in zijn visie op Algerije, zoals Challe en Massu, werden door De Gaulle geschoffeerd en verloren vertrouwen in hem.

De *pieds noirs* kwamen in opstand tegen De Gaulle en zijn beleid, onder andere tijdens de week van de barricaden, maar werden al snel onschadelijk gemaakt.

Salan die zich, ondanks zijn moeizame relatie met De Gaulle, meer dan volledig inzette om De Gaulle's terugkomst in goede banen te leiden en de situatie in Frans-Algerije goed voor hem te leiden werd door De Gaulle weggepromoveerd. Deze behandeling zou hem nog

⁹⁰ Idem, 371.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Ibidem.

⁹³ Idem, 373.

⁹⁴ Idem, 374.

verder tergen en er uiteindelijk toe leiden dat Salan zich definitief tegen De Gaulle zou keren en tot het uiterste zou gaan om Frans-Algerije te beschermen.

Voor Saint Marc betekende de nieuwe visie van De Gaulle voor Frans-Algerije de kennismaking met Challe. Door de vele gesprekken met zijn mentor en hem te ondersteunen in zijn offensief begon Saint Marc steeds meer te twijfelen aan de bedoelingen van De Gaulle en of hij wel het beste voor had met Frans-Algerije. De situatie in Frans-Algerije en voor het Franse leger werd steeds precairder met de week van de barricaden en de weigering tot ingrijpen als lichtend voorbeeld. Saint Marc zag dat de onvrede binnen het Franse leger zich steeds verder manifesteerde en uiteindelijk tot uitbarsting zou komen, indien er niet ingegrepen zou worden.

De deelvraag die aan het begin van dit hoofdstuk gesteld werd, *in welke mate beïnvloedde de terugkeer van De Gaulle de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie*, kan dan ook het best beantwoord worden dat het Franse leger nog meer vastberaden werd om de Frans-Algerijnse kwestie volgens hun visie op te lossen en de kolonie voor Frankrijk te behouden. De Gaulle had in zijn terugkeer het leger voor de gek gehouden en gebruikt. Deze behandeling in combinatie met de voorgenomen verzelfstandiging van Algerije zou voor, in ieder geval een deel van het leger, de definitieve druppel zijn. De hoop die het Franse leger in De Gaulle had gevestigd, zou slechts een ijdele blijken te zijn.

Hoofdstuk 5 De putsch van 1961, de laatste aanval op De Gaulle

‘Un pouvoir insurrectionnel s'est établi en Algérie par un pronunciamiento militaire. Les coupables de l'usurpation ont exploité la passion des cadres de certaines unités spécialisées, l'adhésion enflammée d'une partie de la population de souche européenne qu'égarèrent les craintes et les mythes, l'impuissance des responsables submergés par la conjuration militaire.’¹

Hoewel het De Gaulle was gelukt de opstand van de pieds noirs op te breken, betekende dit niet dat de rust in Frans-Algerije was teruggekeerd. De onrust bleef aan zowel de kant van de pieds noirs, de FLN en het Franse leger voortbestaan en zou na een reeks van gebeurtenissen uiteindelijk leiden tot de putsch des généraux van 1961. De deelvraag die in dit hoofdstuk behandeld zal worden is *als gevolg van welke gebeurtenissen en onder welke omstandigheden vond de putsch plaats?* Hoe kwam het dat de situatie nu rijp genoeg was om het conflict aan te gaan?² Verder zal er in dit hoofdstuk uitgebreid gekeken worden welke rol Salan en Saint Marc binnen de putsch hebben gehad.

5.1. De aanloop naar de putsch

Na de week van de barricaden werden, net als in 1958, militairen die volgens De Gaulle iets te maken hadden gehad met de gebeurtenissen van januari 1960 vervangen. Zo werd generaal Challe in april teruggehaald naar Frankrijk om leiding te geven aan de NAVO-missie en werd hij vervangen door generaal Crépin en kolonel François Coulet.³ Om de banden met het leger aan te halen en zijn betrokkenheid met hun werk in Algerije te laten zien, reisde De Gaulle in maart 1960 af naar Algerije voor een *tournee des popotes* langs de troepen.⁴

Tijdens zijn tour sprak hij voor het eerst openlijk over een *Algérie algérienne*, iets wat niet goed viel bij de militairen die het principe van een *Algérie française* aanhingen.⁵ De Gaulle sprak echter in dezelfde speech uit dat ‘que l’indépendance, le sécession, serait une

¹ Speech Charles de Gaulle op 23 april 1961 via <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/espace-pedagogique/le-point-sur/les-textes-a-connaître/discours-du-23-avril-1961.php> (24-4-2017).

² William I. Zartman, Ripeness, *Beyond Intractability* (Boulder: Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder; 2003) via <http://www.beyondintractability.org/essay/ripeness> (24-4-2017).

³ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 383.

⁴ Jacques Fauvet en Jean Planchais, *La fronde des généraux* (Parijs: Arthaud, 1961), 24.

⁵ Idem, 25.

catastrophe.⁶ Een onafhankelijk Algerije, zoals deze nagestreefd werd door de FLN, zou een ramp voor het land zou zijn.

De FLN en de GPRA stonden niet met open armen klaar voor De Gaulle nadat hij deze woorden had geuit. Zij waren juist extra strijdvaardig geworden na de week van de barricaden waarin de Fransen elkaar bevochten in plaats van de FLN.⁷ Ondanks deze wrijving waren er wel voorzichtige onderhandelingen tussen de FLN en de Franse overheid. Hiervan is de affaire rondom Si Salah een belangrijk voorbeeld, dat later ook zijn terugslag zou kennen op de relatie tussen De Gaulle en het Franse leger.

Si Salah, leider van wilaya 4, zond op 17 maart 1960 de Franse overheid de boodschap dat hij wilde onderhandelen over de door De Gaulle voorgestelde *paix des braves*.⁸ Si Salah stelde dat hij de leiders van de wilayas 3, 4, 5 en 6 tot een wapenstilstand zou kunnen bewegen en dat er zo een gedeeltelijke vrede bewerkstelligd zou kunnen worden.⁹ De Gaulle zond zijn rechterhand Bernard Tricot naar Algerije om te onderzoeken hoe oprecht deze boodschap was en op 28 maart vond een eerste ontmoeting plaats.¹⁰ Na een lange reeks van gesprekken over en weer, waarna Tricot de oprechtheid van de rebellen onderschreef, legden de rebellen de voorwaarde neer dat er een ontmoeting met Ben Bella moest komen.¹¹ Dit werd echter als te risicovol ingeschat door Fransen, de rebellenleider bevond zich na zijn vliegtuigkaping nog steeds in een gevangenis op het Franse vasteland. Tricot deed de rebellen een tegenbod: zij zouden naar Frankrijk gevlogen worden om een belangrijk figuur binnen de Franse regering te ontmoeten om hun plan mee te bespreken.

Si Salah en zijn secondanten Lakhdar en Si Mohammed vlogen op 10 juni naar Parijs alwaar zij tot hun grote verbazing door De Gaulle zelf werden ontvangen.¹² Si Salah overlegde met De Gaulle over de mogelijkheden van de wapenstilstand en de gedeeltelijke vrede en vroeg hem of zij naast de leiders van de andere wilayas ook de GRPA in Tunis mochten berichten. Zo konden zij zowel de interne als de externe FLN bewegen om mee te gaan in de wapenstilstand en een oplossing voor de strijd te vinden.¹³ De Gaulle was het niet eens met deze aanvliegroute en deelde de Algerijnse gezanten mee dat hij zelf nogmaals een oproep

⁶ Idem, 24.

⁷ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 387.

⁸ Idem, 388.

⁹ Idem, 192.

¹⁰ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 389.

¹¹ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 193.

¹² Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 391.

¹³ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 194.

zou doen aan het adres van de GPRA om ervoor te zorgen dat zij zelf de wapens zouden neer leggen.¹⁴

De partijen gingen onverrichte zaken uiteen en op 14 juni 1960 richtte De Gaulle zich in zijn speech tot de GRPA waarin hij hen uitnodigde om te kijken of er tot een oplossing gekomen kon worden. Daarnaast stelde hij dat hij op hen wachtte om een eervol einde te maken aan deze strijd, de wapens neer te leggen en zo een veilige aftocht voor de rebellen te bewerkstelligen. Verder sorteerde De Gaulle reeds voor op zijn idee van een *Algérie algérienne* en dat door samenwerking tussen de twee landen er een mooie toekomst voor Algerije weggelegd zou zijn. De uitgestoken hand van De Gaulle aan de GPRA en de FLN was daar.

De oproep van De Gaulle werd aanvankelijk verworpen door de GPRA maar na enige tijd van bezinning besloot men toch op het voorstel in te gaan. Op 25 juni werd de eerste reeks van officiële onderhandelingen geopend in Melun.¹⁵

Si Salah, Si Mohamed en Lakhdar zouden hier echter geen onderdeel van zijn: Lakhdar werd door de FLN geëxecuteerd en Si Salah en Si Mohamed werden door het Franse leger gedood.¹⁶ Wat hier de precieze aanleiding voor is geweest is onbekend, zowel De Gaulle als Tricot hebben deze gebeurtenissen in hun memoires nooit verder toegelicht.¹⁷

De affaire rondom Si Salah leidde opnieuw tot onbegrip bij de critici van De Gaulle. Onder andere generaal Challe snapte niet waarom De Gaulle de baby met het badwater weggooide door Si Salah's aanbod af te slaan en voor eigen glorie en de GPRA te kiezen.¹⁸ Daarnaast zag men de uitgestoken hand van De Gaulle aan de GPRA als verraad.¹⁹

De onderhandelingen bij Melun liepen uit op een teleurstelling. Na vier dagen gingen de twee partijen op initiatief van de GPRA uit elkaar zonder enig resultaat. Abbas stelde dat 'onafhankelijkheid niet aangeboden moest worden maar genomen diende te worden' en hij zinspeelde erop dat niet alleen de oorlog nog een tijd zou kunnen duren maar dat de GPRA verder zou gaan met het aangaan van allianties met andere communistische landen.²⁰

Hoewel de Algerijnen van de onderhandelingstafel waren weggelopen, kon men de bijeenkomst in Melun wel zien als een overwinning op de Fransen. Zij waren op uitnodiging

¹⁴ Idem, 194.

¹⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 394.

¹⁶ Idem, 393.

¹⁷ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 196; Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 393.

¹⁸ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 195.

¹⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 397.

²⁰ Idem, 395-396.

van De Gaulle naar Frankrijk gekomen om te onderhandelen maar het was hun keuze geweest om deze onderhandelingen af te breken.²¹

Op 4 november 1960 hield De Gaulle een speech op televisie over de financiële problemen waar Frankrijk mee te maken had. Hij sprak echter ook over de Algerijnse kwestie en hoe hij Algerije zou willen zien evolueren en emanciperen, met een eigen overheid als uiteindelijke doel.²² De Gaulle sprak over een Algerijnse republiek die nu misschien nog niet bestond maar wellicht op een dag zou bestaan. Deze speech, samen met zijn beslissing tot het uitschrijven van een referendum over de zelfbeschikking van Algerije, zorgden voor een definitieve breuk tussen De Gaulle en een aantal van zijn vertrouwelingen.

Zo diende Delouvrier op 23 november zijn ontslag in en nam Maarschalk Juin, een van De Gaulle's oudste vrienden, op 5 november publiekelijk afstand van hem vanwege zijn woorden.²³

Na het ontslag van Delouvrier werd er door De Gaulle een nieuw team aangewezen om de leiding over te nemen in Algerije. Dit team bestond uit Jean Morin en generaal Gambiez, zij werden vanuit Parijs aangestuurd door de nieuwe Minister van Algerije Louis Joxe.²⁴ Alle drie de heren hadden veel ervaring en hadden zich bewezen als trouwe gaullisten.

Op 16 november maakte De Gaulle bekend dat er een tweede referendum gehouden zou worden over de inrichting van het publieke domein in Algerije in afwachting van de zelfbeschikking van het land.²⁵

De vraag die gesteld zou worden aan de Franse bevolking in het gehele Franse rijk op 8 januari 1961 was

‘Approuvez-vous le projet de loi soumis au peuple français par le président de la République et concernant l'autodétermination des populations algériennes et l'organisation des pouvoirs publics en Algérie avant l'autodétermination ?’²⁶

Deze vraag was zo vaag opgesteld dat het De Gaulle zo min mogelijk zou beperken in zijn handelen wanneer een meerderheid met ja zou antwoorden.

²¹ Idem, 395.

²² Idem, 422.

²³ Idem, 423.

²⁴ Idem, 424.

²⁵ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 200.

²⁶ <http://mjp.univ-perp.fr/france/ref1961.htm> (26-4-2017).

Na zijn speech en aankondiging in november vertrok De Gaulle in december naar Algerije om campagne te voeren voor het referendum. Vanwege zijn speeches en zijn plannen voor Algerije werd De Gaulle niet hartelijk ontvangen. Er werden verschillende complotten gesmeed om de president uit te schakelen: deze pogingen werden echter onderschept met behulp van buitenlandse veiligheidsdiensten of mislukten vanwege een matige voorbereiding.²⁷

Daarnaast vonden er, onder andere in Algiers, rellen plaats als reactie op de komst van De Gaulle. Deze rellen werden geleid door de *Front de l'Algérie Française* (FAF), de opvolger van de FNF. Er werden bomaanslagen gepleegd en politietroepen werden bekogeld en aangevallen.²⁸ Na twee dagen kwamen de rellen tot een einde door het slechte weer, het gebrek aan moraal en het uitblijven van externe steun.²⁹

Op 11 december kwam er een tegenreactie vanuit de Algerijnse bevolking en duizenden mensen gingen de straten op terwijl zij trots met de Algerijnse vlag zwaaiden en de FLN en De Gaulle prezen.³⁰ Al gauw liep deze demonstratie uit op een gewelddadige confrontatie met de *pieds noirs*, politie en de ingevlogen parachutisten van het 18e RCP, *régiment chasseurs parachutistes*.³¹

Als gevolg van de opstanden kortte De Gaulle zijn verblijf in Algerije in en keerde vermoeid terug naar Frankrijk.³² Ondanks de rellen, pogingen hem om het leven te brengen en tegenwerking zette De Gaulle zijn referendum voort en op 8 januari zouden de Fransen naar de stembus gaan. Hoewel er door diverse prominente militairen zoals Maarschalk Juin en generaals Zeller en Jouhaud in open brieven werd opgeroepen om nee te stemmen, stemde 75% van de bevolking in Frankrijk voor de vraag. In Algerije werd het referendum met 69% van de stemmen aangenomen, maar 41% van de bevolking onthield zich van stemmen.³³

Desondanks kon De Gaulle aan de slag met het verder ontwikkelen van de zelfbeschikking van Algerije.

²⁷ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 428-429.

²⁸ Idem, 429.

²⁹ Idem, 430.

³⁰ Idem, 430.

³¹ Idem, 432.

³² Idem, 433.

³³ Maurice Vaisse, *1961. Alger le putsch* (Brussel: Complexe, 1983), 82.

5.2. De voorbereidingen voor de putsch

De putsch van 1961 heeft een zeer lange aanloop gekend waarbij de gebeurtenissen in 1960 en 1961 de spreekwoordelijke druppel zijn geweest. Geïnspireerd door het aanvankelijke succes van 13 mei 1958 wilde men dit in 1961 nogmaals herhalen.³⁴ Daarnaast was er volgens Samuel Finer in *The man on horseback, the role of the military in politics* (1962) in Frankrijk na de Tweede Wereldoorlog een politieke cultuur en bewustzijn gecreëerd die de coups mogelijk maakten. Het leger durfde openlijk te twijfelen aan handelen van de overheid en een mogelijk ingrijpen zou niet automatisch veroordeeld worden door het publiek.³⁵

Signalen dat er mogelijk iets zou gaan gebeuren werden al langer opgemerkt en gemeld in Parijs, maar hier werd niet op gehandeld. Zo merkte Saint Marc ook op bij zijn terugkeer in Algerije. Van februari 1959 tot april 1960 was hij uitgezonden naar Italië alwaar hij de gebeurtenissen rondom de week van de barricaden op afstand gevolgd had.³⁶ Na zijn terugkeer in Algerije werd hij *sous-chef d'état-major de la 10e DP, division parachutiste*.³⁷ Saint Marc keerde terug in ander Algerije. De gebeurtenissen van 1958 en 1960, de Si Salah affaire en de groeiende kloof met Frankrijk hadden de verschillende groepen binnen Algerije verder uit mekaar gedreven en de sfeer op straat voelde anders aan voor Saint Marc.³⁸

Hij was zich zeer bewust van de onvrede en de vijandigheid binnen het leger en 'profondément marqué par l'ambiance délétère au sein de l'armée et hostile à la politique gaulliste' reisde Saint Marc af naar Parijs.³⁹ Hij bracht zijn gevoelens over de ongerustheid en de komst van een mogelijke opstand over aan Pierre Dabezies, assistent van de Minister van Defensie Pierre Mesmer.⁴⁰ Zijn waarschuwingen werden echter niet serieus genomen: hoewel Saint Marc de toezegging kreeg dat zijn zorgen verder over gebracht zouden worden, werden zijn meldingen niet als een reële dreiging opgepakt door de veiligheidsdiensten.⁴¹ Ongerust keerde Saint Marc terug naar Algerije waar hij steeds meer geruchten over een mogelijke coup hoorde.⁴²

Terugkijkend op de putsch en de gebeurtenissen erom heen beschrijft Saint Marc zichzelf als iemand die allesbehalve een complotdenker is, laat staan een putschist.

³⁴ Finer, *The man on horseback, the role of the military in politics*, 85.

³⁵ Idem, 78-79.

³⁶ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 208.

³⁷ Idem, 208.

³⁸ Idem, 209.

³⁹ Idem, 214.

⁴⁰ Idem, 214.

⁴¹ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, .261.

⁴² Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 215.

Hij leunt hierbij op zijn opvoeding, waarbij zijn vader hem respect bij heeft gebracht.⁴³ Dat hij na de vele obstakels uiteindelijk een militaire loopbaan kon vervullen was voor hem een droom. Hij stelt dat hij het werk volgens de door zijn vader meegegeven idealen deed en het diepste ontzag voor het leger had.⁴⁴ Desondanks werd hij toch door de situatie in Algerije, de woorden van De Gaulle en de behandeling van het leger richting de putsch gedreven. Het lijkt alsof Saint Marc in zijn memoires achteraf en gezien de gevolgen van zijn deelname een legitimering voor zijn acties heeft proberen te geven.

Voor Salan lag deelname aan een mogelijke coup al veel eerder vast. Hij voelde zich afgedankt door De Gaulle en was gekrenkt door zijn behandeling. Hij sprak zich steeds vaker uit tegen De Gaulle en zijn beleid. Nadat Salan zich voor een korte periode met zijn gezin had teruggetrokken in hun familiehuis in Algerije, werd hem meegedeeld zich in Frankrijk te melden om zich voor zijn woorden te verantwoorden.

Op 25 oktober 1960 ging Salan nog in stap verder in zijn verzet en hield een persconferentie waar hij een oorlogsverklaring uitsprak richting De Gaulle en zijn beleid wat betreft Algerije. Hij beloofde zich volledig in gaan te zetten voor het behoud van een *Algérie française*. In een interview dat hij in 1989 had met de schrijver Alexander Harrison stelde Salan 'dat er te veel bloed was verspild voor Frans-Algerije om het zomaar te verlaten. Daarnaast had hij mensen gedood voor De Gaulle en kon hij hem dat nooit vergeven.'⁴⁵

Na zijn persconferentie vluchtte Salan naar Madrid waar hij in bescherming werd genomen door de zwager van generaal Franco, Ramón Suñer. In Madrid creëerde Salan volgens Jacques Fauvet en Jean Planchais een centrum voor aanhangers van *Algérie française* in Madrid en omringde zich met tegenstanders van De Gaulle.⁴⁶ Zo werd hij benaderd door de gevluchte Lagaillarde en Susini en sprak met hen over de oprichting van de nieuwe organisatie *L'Organisation l'Armée Secrète*, OAS, waar Salan zich ondanks zijn bedenkingen later bij zou aansluiten. Met deze organisatie wilden de pieds noirs, met het gebruik van alle mogelijke middelen en geweld, Algerije als Frans grondgebied behouden.

Volgens Figueras nam Salan deel aan de putsch om in een laatste poging de militaire eer te verdedigen, Algerije als Franse grond te behouden en om zichzelf naar voren te schuiven als een sleutelfiguur in deze gebeurtenis.⁴⁷ Fauvet en Planchais menen echter dat de deelname

⁴³ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 263.

⁴⁴ Idem, 264.

⁴⁵ Alexander Harrison, *Challenging De Gaulle: the OAS and the counterrevolution in Algeria, 1954-1962* (Westport: Praeger, 1989), 46.

⁴⁶ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 33.

⁴⁷ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 181.

van de putsch een logisch gevolg was van zijn gebrouilleerde verhouding met De Gaulle en zijn vlucht naar Spanje.⁴⁸

Naast de onvrede die onder de militairen bestond en de gebeurtenissen tussen 1958 en 1961, was er volgens Samuel Finer nog een andere factor waardoor de militairen Frans-Algerije tot het uiterste zouden beschermen: de emotionele geografie.⁴⁹ Dit koppelt hij aan regionale belangen als beweegredenen om in te grijpen binnen een bepaalde situatie.

Noord-Afrika was zeer belangrijk voor de Franse militairen omdat hier de bevrijding in de Tweede Wereldoorlog was begonnen en in de loop der jaren had het leger er, vergelijkbaar met Indochina, een zeer goede band opgebouwd met de lokale bevolking. Een herhaling van Indochina, waarbij de bevolking aan hun lot was overgelaten bij de rebellen, mocht niet gebeuren. *Le France Restera* was de boodschap die onder militairen werd verspreid.⁵⁰

De plannen voor de putsch werden voorbereid door een grotere groep militairen die getergd waren door de woorden en het handelen van De Gaulle. Deze groep bestond onder andere uit de kolonels Argoud, Broizat, Goddard, Gardes, kapitein Sergent, luitenant Degueudre, generaals Jouhaud, Faure, Zeller, Gardy en commandant Robin.⁵¹ Later zouden anderen zich ook aansluiten bij de groep die zich actief wilden inzetten om de controle terug te krijgen over Frans-Algerije.⁵²

Een deel van de groep kwam tussen januari en april 1961 meerdere malen bijeen op *l'école de guerre* in Parijs om de putsch te organiseren.⁵³ Volgens Fauvet en Planchais waren de vier kolonels de werkelijke aanstichters van de putsch en schoven zij de vier generaals uiteindelijk naar voren om hun plannen uit te voeren omdat deze meer aanzien zouden hebben.⁵⁴ John Talbott voegt hier in *The war without a name, France in Algeria 1954-1962, France in Algeria 1954-1962* nog twee kolonels aan toe: Lacheroy en Vaudrey.⁵⁵

De putsch zou zowel in Algerije als in Frankrijk plaats vinden en uiteindelijk De Gaulle dwingen om Algerije voor Frankrijk te behouden. Bij het uitvoeren van de putsch zou men gebruik maken van het loyale 1e REP, *régiment étranger de parachutistes*, de parachutisten van het vreemdelingenlegioen gestationeerd in Zéralda, die zich al meerdere malen ingezet

⁴⁸ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 27.

⁴⁹ Finer, *The man on horseback, the role of the military in politics*, 40.

⁵⁰ Idem, 41.

⁵¹ Idem, 85.

⁵² Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 438.

⁵³ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 203.

⁵⁴ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 65.

⁵⁵ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 203.

hadden voor een *Algérie française*.⁵⁶ Ook het 14e en 18e RCP, *régiment de chasseurs parachutistes*, parachutisten van het Franse leger, zouden eventueel ingezet kunnen worden.⁵⁷ Nu de plannen langzaamaan steeds concreter werden, ging men op zoek naar een leider voor de operatie. In eerste instantie werd generaal Massu hiervoor gevraagd door kolonels Argoud en Broizat, maar hij weigerde het aanbod.⁵⁸ Hoewel hij De Gaulle publiekelijk had bekritiseerd in het interview met de *Süddeutsche Zeitung* en hierdoor afscheid had moeten nemen van Algerije, bleef hij zijn vroegere vriend trouw. Hij was ‘toujours con, toujours gaulliste’ en wees de plotters van de putsch de deur.⁵⁹

Een andere mogelijke keuze was generaal Salan. Hier was echter wel een groot probleem: hoewel Salan meerdere malen publiekelijk kritiek uitte op De Gaulle’s beleid en zichzelf als dè voorvechter van *Algérie française* zag, vond het leger hem niet sympathiek en twijfelde aan zijn kundigheid en politieke bedoelingen.⁶⁰ Daarnaast was Salan ook uit op aantasting van de positie van De Gaulle, een insteek die niet door iedereen gedeeld werd.

Met het afvallen van Salan en Massu bleef er slechts nog een geschikte kandidaat over voor het leiderschap: generaal Maurice Challe.

Challe was een man die eer hoog in het vaandel had staan en de Algerijnse kwestie ging hem zeer aan het hart. Door zijn gedwongen vertrek in 1960 had hij zijn offensief niet volledig kunnen uitvoeren en de FLN niet kunnen wegvagen zoals hij aanvankelijk van plan was. Vanaf maart 1961 werd hij voorzichtig meerdere malen gepolst door onder andere generaal Zeller of hij geïnteresseerd zou zijn om de leiding over putsch te nemen.⁶¹

Challe was niet direct overtuigd en vroeg zijn vroegere collega kolonel Boissieu ‘si je prenais la tête d’une tentative quelconque, que ferait l’Algérie ?’⁶² Op deze vraag van Challe, wat er zou gebeuren in Algerije als hij de leiding zou nemen over de putsch, antwoordde Boissieu simpel met ‘marcherait’, waarmee hij aangaf dat men Challe zou volgen.⁶³ Dit was echter nog niet overtuigend genoeg voor de generaal en hij hield de boot af.

⁵⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 444.

⁵⁷ Idem, 427.

⁵⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 439; Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 204.

⁵⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 438.

⁶⁰ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 204.

⁶¹ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 57.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

De speech van De Gaulle op 11 april 1961 gaf echter de doorslag voor Challe. In zijn speech sprak De Gaulle opnieuw over een oplossing voor de Algerijnse kwestie en dat Frankrijk de oplossing niet langer in de weg zou staan:

‘C’est pourquoi... la France considérerait avec le plus grand sang-froid une solution telle que l’Algérie cessât d’appartenir à son domaine [...] la décolonisation est notre intérêt.’⁶⁴

Na deze woorden over dekolonisatie en de definitieve opgave van een *Algérie française* door De Gaulle besloot Challe contact te zoeken met de initiatiefnemers van de putsch. Op 12 april vond er een ontmoeting plaats tussen de generaals Jouhaud, Zeller en Challe en werden de plannen voor de putsch definitief gemaakt: op 20 april zou deze in Algerije uitgevoerd worden.⁶⁵ Binnen een paar maanden moest het doel van de putsch bereikt zijn: een gepacificeerd Algerije dat voor het Franse rijk behouden kon worden.

De initiatiefnemers van de putsch hadden een leider voor de operatie gevonden, een definitieve datum was vastgesteld, deelnemers waren gerekruteerd en men had een specifiek doel voor ogen. Het was nu kwestie om alles tot uitvoering te brengen.

5.3. De tocht naar Algerije

Op het moment dat Challe, Jouhaud en Zeller de beslissing namen zich aan de putsch te verbinden, bevond Salan zich in Madrid.⁶⁶ In december 1960 hadden de ultras Lagaillarde en Sustini hem benaderd, in de hoop dat hij de nieuwe leider van het verzet zou willen zijn.⁶⁷ Zij meenden dat er een nieuwe organisatie diende te komen waarmee de strijd voor een *Algérie française* verder gevoerd zou kunnen worden. In februari 1961 werd de OAS opgericht: *L’Organisation Armée Secrète*.⁶⁸ Door middel van terrorisme wilde deze ‘geheime’ organisatie, bestaande uit pieds noirs en deserteurs, strijden voor een *Algérie française*.⁶⁹ Hoewel Salan aanvankelijk pessimistisch was over de kans van slagen van de OAS, er waren immers al zoveel andere organisaties door de pieds noirs opgericht en ontmanteld, zou hij zich later dat jaar toch aansluiten bij de terroristische organisatie.⁷⁰ Op 9 april maakte de OAS

⁶⁴ Vaïsse, 1961. *Alger le putsch*, 87.

⁶⁵ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 58.

⁶⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 420 – 439.

⁶⁷ Idem, 444.

⁶⁸ Idem, 441.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

bekend dat zij vanaf dat moment alle overige vrijheidsorganisaties consolideerden en dat zij de enige ware organisatie waren in de strijd voor een *Algérie française*.⁷¹

Vanwege zijn verbondenheid met de *pieds noirs* en zijn eerdere rol tijdens *treize mai* werd Salan als vierde generaal verbonden aan de putsch. Deze verbintenis ging echter niet van harte: Challe en Salan hadden een slechte verstandhouding en ook binnen een groot deel van het Franse leger werd er met argwaan naar Salan gekeken.

Ondertussen ging men in Frankrijk verder met de plannen voor de putsch: op 20 april zouden de generaals afreizen naar Algerije.⁷² Generaal Jouhaud legde contact met majoor-generaal Nicot, verantwoordelijk voor de luchtmacht om na te vragen of er een vlucht geregeld kon worden voor in eerste instantie alleen generaal Challe.⁷³ Nicot weigerde echter om mee te werken en verwees Jouhaud door naar commandant Bigot in Algerije. Maar ook Bigot was terughoudend, ook al liet Jouhaud aan de *pied noir* Bigot doorschemeren waar de reis voor was en wat er in Algerije zou gaan gebeuren.⁷⁴ Uiteindelijk werd er met veel overredingskracht en met hulp van de invloed van Nicot toch een vlucht geregeld voor de generaals.

Challe, Zeller en Broizat werden door Nicot op de hoogte gebracht dat zij vanaf het militaire vliegveld naar Algerije gevlogen konden worden. De bemanning van het vliegtuig kreeg de instructie van Nicot dat de reis naar Algerije zo heimelijk mogelijk plaats diende te vinden. Toen Challe aan boord kwam schrok de bemanning.⁷⁵ Challe legde hen uit wat de doel van deze reis zou zijn en dat hij de oorlog in Algerije snel tot een einde wilde brengen om vervolgens 'een gepacificeerd Algerije op een presenteerblaadje aan De Gaulle aan te kunnen bieden.'⁷⁶

Nadat de vlucht onopgemerkt in Algerije was aangekomen werden de passagiers door commandant Robin, leider van het 1^e RCP, naar een buitenwijk van Algiers gebracht alwaar de andere deelnemers aan de putsch zich ook bevonden.⁷⁷

Begin april 1961 was kolonel Giraud op verlof naar Frankrijk vertrokken en was de leiding over het 1e REP tijdelijk aan Saint Marc overgedragen. Op 21 april 1961 om 11 uur 's ochtends ontving hij via kapitein Bésineau een boodschap van generaal Challe: hij wilde met Saint Marc spreken. Challe vertelde hem waarom hij de keuze had gemaakt om deel te nemen

⁷¹ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 80.

⁷² Idem, 83.

⁷³ Idem, 84.

⁷⁴ Idem, 88.

⁷⁵ Idem, 89.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Idem, 90.

aan een coup en wat hij hiermee wilde bereiken: een militaire overwinning, radicale hervormingen en autonomie in overleg met de lokale bevolking.⁷⁸ Challe probeerde Saint Marc te overtuigen dat dit iets was wat het overgrote deel van de bevolking wilde:

‘Nous ne voulons ici que tenir les promesses du 13 mai. Je suis un démocrate Saint Marc, ce ne sera ni un coup d’État fasciste, ni une revanche raciste. Êtes-vous des nôtres ?

- A une condition : qu’il n’y ait de notre part aucune violence inutile, aucun règlement de comptes, et dans ce cas, mon général, je suis à vos ordres.’⁷⁹

Hoewel Saint Marc sterke bezwaren had tegen het idee van een putsch en hij een sterke aversie tegen Salan had, besloot Saint Marc toch zijn voormalige Generaal te volgen zoals een goed militair betaamd.⁸⁰ Het volgen van Challe, de generaal die hij zo ontzettend respecteerde, laat zien dat Saint Marc vasthield aan de militaire discipline. Hij had een persoonlijke loyaliteit aan zijn meerdere en bleef zich te allen tijde inzetten om de strijd te winnen.⁸¹ Dit werd door Saint Marc ook bevestigd tijdens zijn verklaring in de rechtbank waarin hij de positie van Challe vergeleek met de rol van De Lattre in Indochina. Challe had hen hoop gegeven op een mogelijke overwinning en hield Saint Marc voor dat hij vast moest houden aan zijn militaire beloftes en het beschermen van de bevolking om zo de eer van het leger in stand te houden.⁸²

De deelname van Saint Marc werd door commandant Jacques Morin, die naast Saint Marc streed bij de parachutisten, aan Saint Marc’s biograaf Laurent Beccaria gepresenteerd als een morele actie in plaats van een persoonlijk avontuur:

‘C’est Hélie qui les a entraînés et qui a ennobli le mouvement. Grâce à lui, le putsch est devenu un sursaut moral, et non une tentative autoritaire ou une aventure personnelle.’⁸³

⁷⁸ Idem, 265.

⁷⁹ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 220.

⁸⁰ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 102.

⁸¹ Ambler, *The French army in politics 1945-1962*, 282.

⁸² Idem, 294.

⁸³ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 221.

Saint Marc zei zijn steun en die van het 1e REP toe aan Challe en aan de putsch. Zelf verbond Saint Marc het nemen van deze beslissing aan zijn gehele verleden: vanaf het moment dat hij de keuze had gemaakt om militair te worden tot aan dat moment had hij altijd een bepaald ideaal nagestreefd. Dit ideaal was gebaseerd op lef, trouw, hulpvaardigheid, betrokkenheid en eer.⁸⁴ Door deel te nemen aan de putsch dacht hij deze waarden en het militaire ideaal te kunnen vertegenwoordigen en zo een overwinning te behalen.

Teruggekeerd bij zijn troepen in Zéralda gaf Saint Marc hen de keuze of zij hem wilden volgen en deel wilden nemen aan de putsch of niet.⁸⁵ Hij waarschuwde zijn soldaten voor de mogelijke gevolgen van de deelname aan de putsch: wanneer dit zou mislukken, zou hun carrière voorbij zijn. Dit sprak voor het karakter van Saint Marc: deelname aan de putsch zag hij als een persoonlijke verplichting die hij was aangegaan met generaal Challe. Hij wilde zijn militairen beschermen tegen mogelijke negatieve gevolgen.

Maar de onvrede onder de militairen, in combinatie met het aanzien en de reputatie van Saint Marc, zorgden ervoor dat zij zich bij hem aansloten en zouden steunen in de putsch.

Op generaal Salan en kolonel Argoud na was de groep compleet en konden de laatste details van de putsch definitief gemaakt worden. De putsch werd een dag uitgesteld en 21 april bracht men door met het opzetten van communicatienetwerken, het doorgeven van laatste orders en het in stelling brengen van manschappen.

5.4. De putsch

In de nacht van 21 op 22 april vertrok het 1^e REP onder leiding van Saint Marc naar Algiers alwaar zij de putsch zouden beginnen.⁸⁶ Na de eerste geruchten over het begin van de coup werd Saint Marc gebeld door generaal Saint Hillier. Hoewel de troepen wel zich aan het verplaatsen waren, stelde Saint Marc zijn generaal gerust. Er was niets aan de hand:

- ‘ - Saint Marc, comment ça va? On me dit que le 1e REP est en ébullition...
- Tout est parfaitement normal, mon général. Non, non, mon général, pas le moindre mouvement de véhicule. Tout est calme. Mes respects mon général.’⁸⁷

⁸⁴ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 266.

⁸⁵ Idem, 267.

⁸⁶ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 448.

⁸⁷ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 223.

Met deze ontkenning was zijn deelname aan de putsch definitief. Hij had tegen zijn generaal gelogen en was daarmee de Rubicon overgestoken.

Nadat de signalen over de coup aanhielden besloot generaal Gambiez zelf polshoogte te gaan nemen. Ondertussen gaf hij de opdracht voor de zekerheid barricades op te stellen om mogelijke optrekkende troepen tegen te kunnen houden: dit bleken slechts papieren tijgers te zijn.⁸⁸ Zonder enige moeite of vorm van geweld werden de barricades omzeild door de troepen en trokken zij verder richting Algiers. Generaal Gambiez, vergezeld door generaal Saint-Hillier, probeerde tevergeefs de opmars van de REP te stoppen. Er werd niet naar zijn orders geluisterd en hem medegedeeld dat ‘vous n’êtes pas dans la course: Challe et Zeller sont arrivés.’⁸⁹ Gambiez had volgens de soldaten geen zeggenschap meer over de troepen nu Challe en Zeller in Algerije waren en de troepen zetten hun tocht voort richting Algiers. Gambiez en Saint-Hillier werden gevangengenomen door de soldaten en later bij de gevangenen van het palais d’été gezet.⁹⁰

In het palais d’été in Algiers bevonden zich op dat moment onder andere Jean Morin, de gedelegeerde-generaal voor Algerije en Minister Buron die toevallig op werkbezoek in Algerije was. Nadat Buron op de hoogte was gesteld van de situatie die zich rondom Algiers ontvouwde, stelde Morin eerst Parijs en vervolgens zijn afgevaardigden in de andere Algerijnse provincies op de hoogte.⁹¹ Niet lang hierna werden zij ingesloten door Duitse paratroepers van het Vreemdelingenlegioen die de aanwezigen gevangen namen.⁹² Deze actie was echter niet heel concreet of bedreigend: de paratroepers kwamen onvoorbereid over en vergaten het paleis af te sluiten van alle mogelijke communicatiebronnen. Hierdoor konden de aanwezigen in het paleis anderen waarschuwen en hielden zij contact met zowel Frankrijk als andere Algerijnse steden.⁹³

Ondanks deze slordige actie, namen de troepen van het REP de macht in Algiers over. Belangrijke punten zoals het radio- en televisiestation werden overgenomen en door heel de stad werden militaire posten opgesteld.⁹⁴

En zo begon in de nacht van 21 op 22 april de *putsch des généraux*. Challe, Zeller en Jouhaud namen op 22 april hun post in Algiers in: Challe nam zitting in zijn voormalige hoofdkwartier

⁸⁸ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 106.

⁸⁹ Idem, 107.

⁹⁰ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 449.

⁹¹ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 109.

⁹² Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 449.

⁹³ Idem, 449.

⁹⁴ Vaisse, *1961. Alger le putsch*, 16.

in de wijk Rignot en Zeller en Jouhaud namen zitting in het kantoor van Morin.⁹⁵ Om 7 uur in de ochtend zond Radio Algerije, omgedoopt door de *putschistes* tot Radio France een eerste bekendmaking uit:

‘Ici Radio-France. L’Armée a pris le contrôle de l’Algérie et du Sahara. L’Algérie française n’est pas morte. Il n’y a pas et il n’y aura jamais d’Algérie indépendante. Vive l’Algérie française pour que vive la France.’⁹⁶

Veel duidelijker dan dit kon het doel van de putsch niet omschreven worden: het leger had de macht overgenomen en het idee van een *Algérie française* was springlevend. Een onafhankelijke Algerije bestond niet en zou als het aan de putschistes zou liggen ook nooit bestaan.

Niet veel later werd de eerste speech van generaal Challe uitgezonden met een verklaring over de putsch. Hierin sprak hij alle Franse militairen en politieagenten in Algerije direct aan:

‘Je suis à Alger avec les généraux Zeller et Jouhaud, et en liaison avec le général Salan, pour tenir notre serment, le serment de l’armée de garder l’Algérie [...] Un gouvernement d’abandon nous apprenait successivement : l’Algérie française, l’Algérie dans la France, l’Algérie algérienne, l’Algérie indépendante associée à la France. Il s’apprête aujourd’hui à livrer définitivement l’Algérie à l’organisation extérieure de la rébellion.’⁹⁷

In zijn speech maakte Challe het viermanschap bekend dat leiding zou geven aan de putsch. Tevens sprak hij zijn grote ongenoegen uit over het handelen van de Franse overheid ten opzichte van de Algerijnse kwestie in de afgelopen jaren. De overheid was nu immers zo ver gegaan dat zij het land over wilden doen aan een ‘externe rebellengroep’: de GPRA. Verder haalde Challe in zijn speech de Si Salah affaire aan en het ‘verraad’ van de overheid door een wapenstilstand te weigeren: ‘il a même refusé de faire la paix avec certaines rebelles de l’intérieur, prêts à cesser les combats. Nous en avons, hélas! les preuves.’⁹⁸

Hij prees het Franse leger en haar discipline en ook al leek de putsch een ongehoorzame daad

⁹⁵ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 116; Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 450.

⁹⁶ Vaïsse, 1961. *Alger le putsch*, 15.

⁹⁷ Idem, 166.

⁹⁸ Ibidem.

te zijn, dit was niet het geval want het leger opereerde immers in dienst van Frankrijk en beschermde het Franse grondgebied.⁹⁹ Het doel van de putsch was hier volledig mee in lijn volgens Challe en had 'geen enkel fascistisch of kolonialiserend motief.'¹⁰⁰

Challe probeerde de luisteraars angst in te boezemen door te stellen dat wanneer er niet ingegrepen zou worden, Algerije ten prooi zou vallen aan het communisme en de Sovjet Republiek. Deze opvatting, afkomstig uit het *guerre révolutionnaire* gedachtegoed, werd onder andere door Salan ook zeer sterk onderschreven. Getekend door de gebeurtenissen in Indochina was Salan zich zeer bewust van de invloeden van het communisme: dit moest mogelijk uitgeroeid worden om te voorkomen dat er een Derde Wereldoorlog uitbrak. Wanneer Frankrijk Algerije op zou geven, zou ook Algerije net als Indochina ten prooi vallen aan het communisme.¹⁰¹

Tussen de vier generaals werden de verantwoordelijkheden verdeeld: Challe was verantwoordelijk voor alle militaire zaken, Zeller voor economische zaken en de administratie, Jouhaud voor informatievoorziening en propaganda en Salan zou bij zijn aankomst in Algiers de verantwoordelijkheid krijgen over alle civiele zaken.¹⁰² Zeller had Challe voorgerekend dat er genoeg materieel en geld in Algerije aanwezig was om de putsch drie maanden vol te houden, een berekening die goed aansloot bij Challe's eerdere plan om Algerije binnen enkele maanden onder controle te krijgen.

De generaals riepen de noodtoestand in Algerije uit en er werden extra voorzorgsmaatregelen genomen. Zo werd de macht bij civiele functionarissen weggehaald en bij de militaire top geplaatst, de militaire top diende te allen tijde door iedereen gehoorzaamd te worden en de vrijheden en fundamentele rechten van de bevolking zoals deze in de grondwet stonden dienden gerespecteerd te worden. Daarnaast werd iedereen op het hart gedrukt dat zij zich volledig in dienden te zetten om Algerije voor Frankrijk te behouden.¹⁰³

De OAS probeerde zich actief aan te sluiten bij de putsch en de boodschap die door de generaals werd uitgedragen en de uitwerking hiervan.¹⁰⁴ Maar de generaals gingen hier niet op in en erkenden de OAS niet als samenwerkingspartner.

Een dag na de start van de putsch voegde Salan zich bij de drie andere generaals.¹⁰⁵ Bij zijn vertrek uit Spanje werd Salan echter wel gewaarschuwd door Suñer dat de putsch reeds een

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 296.

¹⁰¹ Ambler, *The French Army in Politics 1954-1962*, 327.

¹⁰² Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 451.

¹⁰³ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 118-119.

¹⁰⁴ Idem, 120.

¹⁰⁵ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 453.

verloren zaak was aangezien het de generaals aan werkelijke daadkracht ontbrak.¹⁰⁶ In Algerije werd hij afstandelijk ontvangen door Challe, desalniettemin vertrokken zij samen met de andere generaals naar het balkon aan het Forum alwaar zij zich aan de toegestroomde menigte toonden en samen de Marseillaise zongen.¹⁰⁷

Hoewel de putsch na de eerste dagen een kans van slagen leek te hebben, waren er veel onzekerheden en onvolkomenheden. Zo bleek de militaire steun in Algerije toch niet zo breed te zijn als waar men in eerste instantie op had gerekend. De militairen van de luchtmacht waren niet gecharmeerd van de plannen voor de putsch, ook al waren Challe en Jouhaud hun vroegere collega's.¹⁰⁸ Generaal Bigot, die eerder niet mee wilde werken aan de vlucht van de generaals naar Algerije, weigerde te luisteren naar de orders van de generaals.¹⁰⁹

Ook de marine stond niet achter de beslissing van de generaals om over te gaan tot de putsch en het overgrote deel schaarde zich achter De Gaulle. Deze keuze werd expliciet uitgesproken door admiraal Querville op het moment dat Morin hem belde uit het palais d'été.¹¹⁰ Querville was een onvoorwaardelijke gaulliste en weigerde zich uit te spreken voor de putsch.¹¹¹ Omdat hij zo verbolgen was over de putsch en het gedrag van sommigen militairen legde hij zijn functie neer en vertrok hij met het schip *Maillé-Brézé* terug naar Frankrijk.¹¹²

Er waren een aantal militairen binnen de luchtmacht en marine die de putsch en de vier generaals steunden, maar hun steun was voornamelijk voor generaals Challe en Jouhaud. Dit leidde tot een splitsing binnen het leger tussen de *loyalistses*, trouw aan de regering van De Gaulle, en de *putschistes*, die zich expliciet uitspraken voor generaal Challe.¹¹³ Maurice Vaïsse voegt in 1961. *Alger le putsch* hier nog een derde categorie aan toe: de *attentistes*. Dit waren de militairen die zich redelijk op de vlakte hielden, de situatie afwachtten en uiteindelijk voor de 'winnende' partij zouden kiezen.¹¹⁴

Na de start van de putsch bleek er in de regio's Constantine en Oran minimale steun te bestaan voor de generaals. In de planning waren de architecten van de putsch er echter van uit gegaan dat deze regio's zich volledig achter de opstand zouden scharen. Zo maakte generaal Simon, verantwoordelijk voor Kabylië, duidelijk dat hij trouw bleef aan De Gaulle, iets wat

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Talbott, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 208.

¹⁰⁹ Vaïsse, 1961. *Alger le putsch*, 20.

¹¹⁰ Idem, 16.

¹¹¹ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 113.

¹¹² Vaïsse, 1961. *Alger le putsch*, 42.

¹¹³ Idem, 109.

¹¹⁴ Idem, 111.

hij Morin telefonisch verzekerde in de nacht van 21 op 22 april.¹¹⁵ Generaal Pouilly verantwoordelijk voor Oran en jaargenoot van Challe op Saint-Cyr, schaarde zich ook achter de regering in Parijs.¹¹⁶ Hoewel Challe hem persoonlijk op de hoogte bracht van de plannen voor de putsch, bleef Pouilly trouw aan De Gaulle. In een laatste poging hem toch over te halen de putsch te steunen, zond Challe generaal Gardy naar Pouilly toe om de visie van de generaals uit te leggen.¹¹⁷

In Constantine was generaal Gouraud vol twijfel of hij Challe of De Gaulle moest steunen: waar hij in december nog trouw had beloofd aan generaal De Gaulle kwam hij hierop terug na de speeches van De Gaulle over de toekomst van Algerije. Tijdens een nachtelijk gesprek met Challe op 21 april sprak Gouraud zijn steun uit voor de putsch.¹¹⁸ Maar ook hier kwam hij op terug en trok zijn steun aan Challe weer in omdat hij zich niet kon vereenzelvigen met de opstand.¹¹⁹ In een laatste poging hem over te halen ging generaal Zeller het gesprek aan met hem om de putsch toe te lichten. Hij legde uit dat de putsch een vaderlandslievende actie was zonder politieke bijbedoelingen. Gouraud had echter eerder op de dag gesproken met Minister Joxe en de commandant der strijdkrachten Olié en deelde Zeller mee dat hij van plan was om een verklaring af te leggen dat hij trouw bleef aan De Gaulle.¹²⁰ Zeller was hier niet van gediend en na een heftig gesprek wat door Vaïsse diplomatiek wordt omschreven als *orageux*, stormachtig, sprak Gouraud zich op 23 april toch uit voor generaal Challe en de putsch.¹²¹ Op zondag stelde Challe dat de putsch als een overwinning gezien kon worden. In zijn radiotoespraak sprak hij smalend over generaal Olié die naar Frankrijk was gevlucht en over het feit dat de putschistes nu de grootste partij in Algerije waren.¹²²

Deze euforie zou echter van korte duur zijn. Op diezelfde zondag, 23 april, sprak president De Gaulle zich voor de eerste maal publiekelijk uit over de putsch. Om acht uur 's avonds gingen er overal in Frankrijk en Algerije televisies en radio's aan om naar de speech van De Gaulle te luisteren.

Gekleed in zijn militaire uniform, net als tijdens zijn speech in januari 1960, sprak hij zijn afschuw uit over de putsch en veroordeelde hij het handelen van het leger. De Gaulle sprak over het gebrek aan inzicht van de generaals en de militairen die hen steunden: zij begrepen

¹¹⁵ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 129; Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 449.

¹¹⁶ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 132.

¹¹⁷ Idem, 133.

¹¹⁸ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 452; Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 125.

¹¹⁹ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 125.

¹²⁰ Vaïsse, *1961. Alger le putsch*, 24.

¹²¹ Ibidem

¹²² Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 167.

niet wat hun actie voor een gevolgen teweeg zou brengen en dat hun onderneming tot een nationale ramp zou leiden.

Hij vervolgde zijn speech door alle militairen aanwezig in Algerije het absoluut te verbieden om ook maar enige order van de putschistes op te volgen. Wanneer zij dit wel zouden doen dan zouden zij meegetrokken worden in het onjuist handelen van de verraders.

Na bekend te hebben gemaakt dat de noodtoestand werd uitgeroepen en hij artikel 16 uit de grondwet in werking stelde, waardoor de president vanwege de uitzonderlijke situatie tijdelijk de absolute macht kreeg, deed De Gaulle in zijn speech een dramatische oproep aan het Franse volk om hem toch bij te blijven staan en te helpen tijdens deze crisis en vooral in te zien in wat voor benarde situatie hij terecht was gekomen door de ongehoorzaamheid van een groep militairen.¹²³ Velen zagen deze speech als de beste speech die ooit door De Gaulle uitgesproken werd.¹²⁴

De meer praktisch ingestelde speech van premier Debré later op de avond, waarin hij de burgers extra toelichting gaf over de situatie, viel dan ook in het niet bij de retoriek en bevolegenheid van de speech van De Gaulle.¹²⁵

Op maandag 24 april zag de wereld in Algerije er voor velen opeens heel anders uit. De woorden van De Gaulle waren bij de militairen hard aangekomen. Uit de haven van Algiers vertrok de boot *Sidi-Ferruch* met militairen die niet langer onderdeel wilden zijn van de putsch, zonder enige tegenwerking van de CRS, de politiemacht in Algerije.¹²⁶ kolonel Godard schakelde het 1e RCP in om de plaats van de CRS in te nemen en daadwerkelijk toezicht te houden. In Orléansville weigerden militairen nog langer Challe en de putsch te steunen en op meerdere plekken in Algerije kwamen de dienstplichtigen in opstand.¹²⁷

De dienstplichtigen werden als een mindere tak binnen het leger gezien, zij waren volledig ondergeschikt aan de hogere functionarissen en werden altijd geacht rücksichtslos orders op te volgen. De woorden van De Gaulle hadden hen echter de ogen geopend en zij weigerden, zoals gevraagd, nog langer orders uit te voeren van hun superieuren en zo de putsch te steunen.¹²⁸

De staking van de dienstplichtigen was voornamelijk administratief van aard: orders werden genegeerd, werkonderbrekingen werden gehouden en radioboodschappen werden 'per

¹²³ Vaïsse, 1961. *Alger le putsch*, 169.

¹²⁴ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 455.

¹²⁵ Vaïsse, 1961. *Alger le putsch*, 170.

¹²⁶ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 184.

¹²⁷ Idem, 185.

¹²⁸ Idem, 218-219.

ongeluk' niet doorgegeven.¹²⁹ In enkele gevallen gingen de dienstplichtigen echter verder in hun verzet en arresteerden hun meerderen, die de putsch wel steunden.¹³⁰

De dienstplichtigen toonden zich trouw aan de Franse overheid, de overheid die zij in 1956 zo verguisd hadden vanwege hun verplichte uitzending. Volgens John S. Ambler was de putsch sowieso gedoemd te mislukken maar de opstelling van de dienstplichtigen bespoedigde dit proces zeer.¹³¹

Hoewel de steun van de bevolking in Algerije nog steeds breed was, op het Forum bevonden zich nog steeds tussen de 50.000 en 100.000 sympathisanten, begon Challe langzaam in te zien dat de putsch mislukt was. Een inschattingsfout die men had gemaakt, ten opzichte van 13 mei 1958, was dat men zich nu tegen de publiekslieveling keerde. Tijdens *treize mai* was de presentatie van De Gaulle als nieuwe leider juist de doorslaande factor van succes geweest.¹³²

Zijn emotionele oproep aan de Franse bevolking 'Françaises, Français! Voyez où risque d'aller la France, par rapport à ce qu'elle était en train de redevenir. Françaises, Français! Aidez-moi!' zorgde er voor dat de Franse bevolking definitief de kant van De Gaulle koos in plaats van die van het Franse leger.¹³³

Challe begon, tot ergernis van de anderen, zijn positie en de putsch te heroverwegen.

Hierdoor ontstond er op 25 april een breuk tussen de generaals. De scheiding tussen de generaals had vanaf het begin altijd al had bestaan, maar werd nu pas echt zichtbaar. Dit zou uiteindelijk ook het definitieve einde van de putsch betekenen.

5.5. De putsch in Frankrijk

Hoewel de putsch in uitvoering zich voornamelijk op Algerije richtte, was er binnen het oorspronkelijke plan ook het idee opgenomen om in Parijs de macht over te nemen. Drie colonnes van militairen zouden Parijs binnen trekken en vervolgens het hoofdkantoor van de politie, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en het Élysée innemen.¹³⁴

Vrij snel na het uitbreken van de putsch in Algerije werd generaal Faure echter in Parijs opgepakt. Daarnaast werden extra voorzorgsmaatregelen genomen om een mogelijke aanval

¹²⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962*, 457; Talbot, *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*, 209.

¹³⁰ Ambler, *The French Army in Politics*, 260.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Finer, *The man on horseback, the role of the military in politics*, 86.

¹³³ Speech De Gaulle 23 april 1961 <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/l-Homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/message-au-lendemain-du-putsch-des-generaux-23-avril-1961.php> (28-4-2017).

¹³⁴ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 154.

van de putschistes in Parijs alsnog tegen te houden. Reservisten werden opgeroepen om zich klaar te maken, de luchtmacht werd in opperste staat van paraatheid gebracht, vliegtuigen werden teruggehaald uit Algerije zodat deze niet gekaapt konden worden door de putschistes en de belangrijke punten in Parijs zoals het Élysée werden extra beschermd.¹³⁵

Het bevel werd uitgegeven dat, mocht er een aanval van de rebellen komen, het vuur gewoon op hen geopend werd, ook al waren zij onderdeel van het Franse leger.¹³⁶ Deze beslissing werd echter in twijfel getrokken door een aantal hoge militairen, waaronder generaal Nicot, maar in plaats van openlijk hun twijfels uit te spreken besloten zij dit bevel niet door te geven aan de troepen.

Vanuit de Franse bevolking kwam er veel steun voor De Gaulle en men veroordeelde het handelen van de generaals. Op 24 april werd er door de verschillende vakbonden een staking georganiseerd waarmee zij hun afkeuring van de putsch wilden tonen.¹³⁷ Ook vanuit de media kreeg De Gaulle veel steun en werd de putsch sterk veroordeeld.¹³⁸

Iedereen die verdacht werd van mogelijke medewerking aan de putsch en een eventuele aanslag in Parijs werden, dankzij het snelle handelen van Minister Frey van Binnenlandse Zaken, opgespoord en gearresteerd.¹³⁹ De uitvoering van een mogelijke putsch in Parijs werd definitief onmogelijk gemaakt.

5.6. *Verskil in opvatting tussen Challe en Salan*

Bij de generaals Challe en Salan bestonden er verschillende opvattingen over wat nu de beweegredenen voor de putsch waren. Waar Challe zijn taak als ‘leider’ van de putsch had aanvaard omdat hij het belangrijk vond om zijn eerdere missie in Algerije af te maken, de militaire eer te verdedigen en zo Algerije als Frans grondgebied te kunnen behouden, zag Salan de putsch veel meer als een politieke strijd, sterk gekleurd door zijn persoonlijke ervaringen met De Gaulle, waarbij het leger de macht over moest nemen en zo Algerije als Frans grondgebied te behouden. Middels een putsch kon de fout van *treize mai* hersteld worden.

Daarnaast zag Salan een rol weggelegd voor de burgers van Algerije, waar Challe de operatie in Algerije alleen met militairen wilde uitvoeren.¹⁴⁰ Dit verschil in opvatting kwam voort uit

¹³⁵ Idem, 193.

¹³⁶ Idem, 202-203.

¹³⁷ Evans, *Algeria: France's undeclared war*, 297.

¹³⁸ Vaisse, 1961. *Alger le putsch*, 97.

¹³⁹ Idem, 31.

¹⁴⁰ Fauvet en Planchais, *La fronde des généraux*, 212.

de ervaringen die Salan had opgedaan in Indochina met de guerrillatechnieken van de Viêt Minh: gebruik maken van de bevolking was cruciaal in de *guerre révolutionnaire*.

Ook op persoonlijk niveau kon men het niet vinden: Challe kon weinig sympathie opbrengen voor Salan en op de vraag van iemand of hij blij was dat Salan eindelijk aangekomen was in Algiers weigerde hij ook maar enig antwoord te geven.¹⁴¹

Doordat Challe een bepaald beeld voor ogen had van de putsch en na een aantal dagen inzag dat dit doel absoluut niet behaald zou worden door het gebrek aan middelen, steun en strategie, nam hij op 25 april een definitief besluit over de putsch. Salan zou zijn strijd echter onverminderd door proberen te zetten.

5.7. *Het einde en de aftocht*

Na de speech van De Gaulle en het ingrijpen van de Franse overheid in Parijs zag Challe de steun voor de putsch steeds verder afnemen. Steeds meer militairen schaarden zich achter De Gaulle en andere militairen op wiens steun de vier generaals gerekend hadden bleken *attentistes* te zijn en wachtten het verloop van de situatie terughoudend af in plaats van steun uit te spreken en deel te nemen aan de putsch. Daarnaast bleek Zeller de verkeerde berekeningen te hebben gemaakt over de aanwezige middelen in Algerije: er bleek voor hoogstens twee weken aan middelen ter ondersteuning van de putsch aanwezig te zijn in plaats van de drie maanden die Zeller eerder had berekend.¹⁴²

Door deze tegenslagen nam Challe het besluit om zich over te geven. De putsch diende als mislukt beschouwd te worden en hij wilde met opgeheven hoofd Algerije kunnen verlaten. Zijn besluit werd gesterkt toen militairen zoals Bigot en Petit hem kwamen overtuigen dat de putsch een verloren zaak was en hij eruit moest stappen.¹⁴³

De overige drie generaals reageerden allesbehalve begripvol op het besluit van Challe: Zeller en Salan waren woedend over de zwakte van Challe. De volgelingen van Salan namen direct het initiatief voor een nieuwe coup waarmee Salan tot de nieuwe leider gemaakt zou worden.¹⁴⁴ Deze plannen vonden echter geen doorgang, voornamelijk omdat al snel duidelijk werd dat de militairen niet van plan waren orders van Salan op te volgen.

Ondanks discussie met de drie andere generaals zette Challe zijn plannen toch door. Hij

¹⁴¹ Idem, 178.

¹⁴² Idem, 211.

¹⁴³ Idem, 236.

¹⁴⁴ Idem, 238.

maakte zijn beslissing kenbaar aan premier Debré en op de radio werd een oproep aan de menigte op het Forum uitgezonden om de rust te bewaren en terug te keren naar huis. Op de avond van 25 april begaven de generaals zich voor een laatste maal naar het balkon uitkijkend op het Forum om de aanwezige menigte toe te spreken. De microfoon bleek echter niet te werken, waardoor er geen speech gegeven kon worden. De generaals namen afscheid van de menigte en de putsch door opnieuw gezamenlijk de Marseillaise te zingen.¹⁴⁵ Na vier zeer bewogen dagen kwam de putsch tot een einde.

Salan weigerde echter op te geven en verantwoordelijk gesteld te worden voor zijn daden. Hij vluchtte samen met generaal Jouhaud en met hulp van zijn vertrouwelingen verdwenen zij ondergronds. Challe koos ervoor om zijn verantwoordelijkheid te nemen en op 26 april gaf hij zich over aan de Franse autoriteiten. Saint Marc besloot Challe tot het einde te steunen en wilde net als de generaal de verantwoordelijkheid voor zijn deelname aan de putsch nemen. Challe waarschuwde Saint Marc voor de mogelijke gevolgen van deze keuze en of hij echt zeker wist dat hij Challe wilde volgen in zijn overgave:

‘Vous êtes jeune, Saint Marc. On va payer très chère. Moi, je serai certainement fusillé. Laissez-moi me livrer seul. Qu’il y en ait un de plus ne servirait à rien. Mon général, vous n’avez pas voulu abandonner vos troupes et les laisser payer à votre place. Permettez que j’en fasse autant avec les miennes.’¹⁴⁶

Ondanks deze waarschuwing weigerde Saint Marc Challe alleen te laten en na hun opgave werden zij naar Parijs gebracht om terecht te staan voor hun betrokkenheid bij de putsch.

Later zou ook generaal Zeller zich over geven aan de Franse overheid.

Het feit dat Saint Marc tot aan het laatste moment trouw bleef aan zijn generaal, laat zien dat hij de putsch net als Challe als de best mogelijke oplossing voor de Frans-Algerijnse kwestie zag. Beiden hielden vast aan hun militaire eergevoel en nadat de putsch mislukte namen zij verantwoordelijkheid voor hun acties.

Het slotakkoord voor de putsch werd gegeven door de troepen van het 1e REP op 27 april 1961. Bij het definitieve vertrek uit hun verblijven in Zéralda, zongen zij het lied *Je ne regrette rien* van Edith Piaf, in 1960 door de zangeres opgedragen aan het

¹⁴⁵ Vaïsse, 1961. *Alger le putsch*, 48.

¹⁴⁶ Idem, 232.

Vreemdelingenlegioen om hen te steunen in hun strijd in Algerije, dat exact verwoordde wat zij van de putsch en hun deelname hieraan vonden.¹⁴⁷

5.8 Na de putsch: Saint Marc en Salan

Saint Marc

Bij aankomst in Parijs werd Saint Marc, in afwachting van zijn proces, overgebracht naar de gevangenis. In juni 1961 moest hij zich verantwoorden voor zijn betrokkenheid bij de putsch voor een speciaal door De Gaulle samengesteld Hooggerechtshof.

Er werden verklaringen afgelegd waarbij Saint Marc werd omschreven als een gewaardeerd militair, gedecoreerd voor zijn werk en men had hem nog nooit op enige fascistische of racistisch gedachte of handeling kunnen betrappen.¹⁴⁸ Saint Marc woonde het proces bij gekleed in zijn militaire uniform en groene baret. Hij las een verklaring van vier pagina's lang voor waarin hij zijn persoonlijke frustratie en beweegredenen om aan de putsch deel te nemen probeerde te omschrijven:

‘J’ai sacrifié vingt ans de ma vie à la France. Depuis quinze ans je suis officier de Légion. Depuis quinze ans, je me bats. Depuis quinze ans, j’ai vu mourir pour France des légionnaires étrangers par le sang reçu, mais Français par le sang versé. C’est en pensant à eux que le 21 avril à 13 h. 30, devant le général Challe, j’ai fait mon libre choix.’¹⁴⁹

Er werd twintig jaar gevangenisstraf geëist tegen Saint Marc maar uiteindelijk werd hij veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf.¹⁵⁰ Saint Marc gebruikte zijn straf om zijn zonden te overdenken en zich te realiseren dat zijn deelname aan de putsch eens maar nooit meer was. Op kerstavond 1965 werd hij vervroegd vrijgelaten en kon hij zich herenigen met zijn vrouw en kinderen.¹⁵¹

Naast zijn verklaring tijdens de rechtszaak heeft Saint Marc verder nooit heel uitgebreid over zijn deelname aan de putsch gesproken. Zoals in hoofdstuk 1 reeds besproken laat hij deze periode ook zeer bewust weg in zijn memoires. Hij schrijft dat ‘Les quatre jours de notre

¹⁴⁷ Idem, 48.

¹⁴⁸ Maurice Cottaz, *Les procès du putsch d'Alger et du complot de Paris* (Parijs: Nouvelles Éditions latines, 1962), 9.

¹⁴⁹ Idem, 251.

¹⁵⁰ Idem, 19.

¹⁵¹ Saint Marc, *Mémoires: Les champs de braises*, 300.

révolte éphémère ne recèlent aucun mystère. Tout a été dit et écrit.’¹⁵² Saint Marc stelt dat alles al gezegd en beschreven was. Desalniettemin laat hij in zijn memoires mogelijke motieven doorschemeren, als een extra legitimering achteraf.

In een gesprek met zijn biograaf Laurent Beccaria vertelt Saint Marc vooral dat het niet in zijn aard lag om deel te nemen aan een putsch maar door de omstandigheden en voorgeschiedenis toch deelnam:

‘Fondamentalement, ce n’était pas une opération qui emportait mon enthousiasme. J’étais un officier classique et, bien qu’assez réticent vis-à-vis du haut commandement depuis une quinzaine d’années, je n’étais ni un homme de pronunciamiento ni un officier satisfaisant son imagination de rêves de pouvoir civil.’¹⁵³

In zijn memoires stelt Saint Marc dat zijn deelname aan de putsch een gevolg was van hoe hij door zijn ervaringen sinds 1940 gevormd was:

‘Mon engagement dans le putsch n’a pas de sens en soi. Pour le comprendre, il faut reprendre l’enchaînement des événements depuis 1940. La tragédie algérienne avait mis à l’épreuve mes valeurs. Je m’étais construit depuis Buchenwald autour de quelques notions essentielles : le courage, la fidélité, l’entraide, l’engagement, l’honneur. L’engrenage dans lequel nous étions broyés menaçait mon équilibre. Je me répétais la devise de la Légion : Honneur et Fidélité.’¹⁵⁴

Na het opnoemen van de normen en waarden waar hij zijn leven naar had ingericht, eer en trouw, en die hij terugvond in het motto van het Vreemdelingenlegioen, vraagt Saint Marc zich af in hoeverre deze nagestreefd zouden moeten worden. En als ze nagestreefd worden voor wie is dit dan?

‘Mais l’honneur était-il dans l’obéissance absolue au pouvoir légal, ou dans le refus d’abandonner des populations qui nous avaient fait confiance ? La fidélité devait-elle

¹⁵² Idem, 267.

¹⁵³ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 220.

¹⁵⁴ Idem, 266.

s'entendre envers la nation (<<bon ou mauvais c'est mon pays>>), ou envers des hommes et des femmes qui allaient être massacrés à cause de nous ?'¹⁵⁵

Met deze vraagstelling verwijst Saint Marc naar de gebeurtenissen in Indochina waar hij, en met hem het Franse leger, de lokale bevolking achter moest laten en hun lot samen met dat van Indochina in de handen van de vijand legde. Dit moest dan ook in Frans-Algerije voorkomen worden. Deze woorden zouden er op kunnen duiden dat emotionele geografie, zoals beschreven door Samuel Finer, een daadwerkelijk motief kan zijn geweest, naast de persoonlijke motieven die Saint Marc aandraagt als legitimering voor zijn deelname.

Na zijn vrijlating probeerde Saint Marc het dagelijkse leven op te pakken maar ondervond veel problemen hierin. Door zijn deelname aan de putsch en de rechtszaak was hij een publiek figuur geworden en hierdoor was het moeilijk om een goede baan te vinden. Uiteindelijk vond hij in Lyon werk bij een metaalbewerkingsbedrijf waar hij verantwoordelijk werd voor de personeelszaken.¹⁵⁶

Langzaamaan hervond Saint Marc zichzelf en de trots voor zijn militaire carrière. Dit gevoel werd versterkt door het feit dat deze door de Franse overheid in ere hersteld werd. In 1978 werd hij gerehabiliteerd en door president Giscard d'Estaing benoemd tot *commandeur de la Légion d'honneur*, in 1979 kreeg hij zijn titels binnen het Legioen terug, in 1982 kreeg hij zijn militaire onderscheidingen terug van president Mitterrand, in 2002 werd hij door president Chirac benoemd tot grootofficier binnen het *Légion d'honneur* en in 2011 kreeg hij van president Sarkozy de hoogste militaire onderscheiding: het *grand-croix de la Légion d'Honneur*. Tijdens de speech die ter ere van hem werd gehouden bij de uitreiking werden de verschillende episodes in zijn leven aangehaald en sloot men af met een knipoog naar de putsch:

‘Il va bientôt faire nuit et chacun de ceux qui sont là, qui vous estiment et qui vous aiment, ont envie de fredonner cette rengaine, désormais entrée dans l’histoire :
“Non, rien de rien ! Non, je ne regrette rien!”¹⁵⁷

Saint Marc reisde de hele wereld over om te vertellen over zijn gevangenschap in Buchenwald, zijn militaire carrière en zijn leven hierna.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Idem, 305.

¹⁵⁷ <http://www.heliedesaintmarc.com/28.11.11.pdf> (28-4-2017).

Op 26 augustus 2013 overleed Hélié Denoix de Saint Marc op 91-jarige leeftijd en werd hij in Lyon begraven als de militaire held die hij altijd had willen zijn.

Salan

Na het mislukken van de putsch en de mededeling van Challe dat hij zich terugtrok uit de operatie en zich over wilde geven aan de Franse overheid, besloot Salan op 25 april 1961 te vluchten en ondergronds te gaan met de OAS. Hierdoor werd Salan een jaar lang ‘l’homme mystère et, pour le gouvernement français, l’ennemi public no 1.’¹⁵⁸ Tijdens de processen tegen de deelnemers aan de putsch werd Salan, bij verstek, veroordeeld tot de doodstraf wegens hoogverraad.

Zijn betrokkenheid bij de OAS lijkt meer een wanhoopsdaad te zijn geweest voor Salan na de mislukte putsch, dan een werkelijke bevlogenheid zoals deze door Lagailarde en Susini beleefd werd. Op 25 maart 1962 slaagde het leger er eindelijk in om de OAS een slag toe te brengen: zij wisten generaal Jouhaud gevangen te nemen.¹⁵⁹ En op 20 april, vlak voordat hij opnieuw naar Spanje wilde vluchten, werd generaal Salan uiteindelijk ook opgepakt door het Franse leger.¹⁶⁰ De OAS en de strijd voor een *Algérie française* kwamen tot een einde.

Met behulp van de bemiddeling van Salan en Jouhaud werd er op 17 juni 1962 een verdrag gesloten tussen de OAS en de FLN en kwam er zo een einde aan de stroom van geweld.

Op 16 mei 1962 verscheen Raoul Salan voor het Hooggerechtshof van Parijs om zich te verantwoorden voor zijn daden. Hij gaf een uitgebreide verklaring voor zijn handelen als chef van de OAS waarbij hij zij geschiedenis en ervaringen sinds de Tweede Wereldoorlog uiteenzette. In het begin van zijn verklaring nam hij de volledige verantwoordelijkheid voor zijn functie binnen de OAS:

‘Je suis le chef de l’OAS ma responsabilité. Est donc entière [...] je ne suis pas un chef de bande, mais un général français représentant l’armée victorieuse, et non l’armée vaincue.’¹⁶¹

Ook sprak hij zich zeer uitgebreid uit over zijn keuze om zich op 13 mei 1958 voor de eerste maal tegen de Franse overheid te keren om De Gaulle te steunen:

¹⁵⁸ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 181.

¹⁵⁹ Horne, *A savage war of peace: Algeria 1954-1962* (digitale editie), 1608.

¹⁶⁰ Idem, 1610.

¹⁶¹ Onbekend, *Le procès du général Salan* (Parijs: Nouvelles éditions latines, 1962), 75.

‘Le 13 mai j’ai choisi, contre le Gouvernement legal, l’union enthousiaste des communautés d’Algérie saccagée depuis par le pouvoir. J’ai choisi la route qui conduisait à la victoire de la fraternité préparée par notre armée. Mais, dès le premier jour, j’ai prononcé un autre choix que j’étais libre d’accepter ou de refuser. J’ai choisi de faire revenir au Gouvernement le général de Gaulle. J’ai fait acclamer et ratifier ce choix par l’Algérie tout entière, comme par l’armée. J’ai préparée, sans la réaliser, une opération militaire sur la métropole, sur Paris, opération anxieusement souhaitée par celui qui devait en être bénéficiaire, le général de Gaulle, alors simple particulier. Voici pourquoi, lorsque j’eus la conviction que j’avais été, le 13 mai, la dupe d’une comédie affreuse et sacrilège, je me suis senti engagé devant ma conscience, devant mes pairs, devant ma patrie et devant Dieu.’¹⁶²

In zijn verklaring sprak hij verder zijn grote onvrede uit over het beleid van De Gaulle aangaande de Algerijnse kwestie en het Franse leger terwijl zij, onder leiding van Salan, hem terug aan de macht geholpen hadden. Het was echter een grote fout geweest om De Gaulle te steunen in 1958. Salan was voor de gek gehouden:

‘Si j’avais trompé le peuple d’Algérie et l’armée criant : Vive De Gaulle, c’est parce-que j’avais été trompé moi-même.’¹⁶³

De leiding nemen over de OAS was de enige andere mogelijke optie die overbleef na het mislukken van de putsch, zo kon Salan zijn fout van 1958 herstellen. Het geweld dat gebruikt werd door de OAS vergoelijkte Salan tijdens zijn verklaring aangezien het slechts een antwoord was geweest op al het geweld dat het land en de bevolking was aangedaan door de FLN en de Franse overheid.¹⁶⁴

Ook sprak Salan zich in zijn verklaring eenmalig uit over de gebeurtenissen van 22 april. Hij stelde dat hij niets te maken had gehad met de organisatie van de putsch en zich slechts aansloot bij de groep geleid door generaal Challe:

¹⁶² Idem, 81-82.

¹⁶³ Idem, 82.

¹⁶⁴ Idem, 84.

‘Je n’ai pas été invité, pour des raisons qui seront mises en lumière, à l’élaboration du plan du putsch du 22 avril, ni à sa réalisation. Quand je suis arrivé à Alger, l’autorité du général Challe était installée. Je me suis intégré à l’organisation dite “Conseil supérieur de l’Algérie” et j’ai eu, tant avec Challe qu’avec les généraux Jouhaud et Zeller, de nombreux entretiens sur la situation’¹⁶⁵

Na zeven dagen vol verhoren waarbij vele betrokkenen zoals voormalig president Coty, premier Debré en de weduwe van generaal de Lattre gehoord werden, deed het hooggerechtshof op 23 mei een uitspraak. Een meerderheid van het Hooggerechtshof was mening dat Raoul Salan inderdaad schuldig was aan hoogverraad maar vanwege enkele verzachtende omstandigheden, die niet bekend werden gemaakt, werd de doodstraf te zwaar bevonden.¹⁶⁶ Salan werd veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf en werd eerst overgebracht naar de gevangenis van Fresnes en later naar de gevangenis in Tulle.¹⁶⁷ Net als Saint Marc is Salan zeer terughoudend geweest met het spreken over zijn deelname aan de putsch na zijn rechtszaak. In zijn memoires, die tien jaar na de gebeurtenissen zijn geschreven, wordt de putsch zelfs volledig weggelaten: de memoires lopen slechts tot 1960. Ondanks deze discrepantie laat Salan in zijn memoires wel mogelijke beweegredenen voor de putsch doorschemeren. In het vierde deel *Mémoires: fin d'un empire 4: "L'Algérie, de Gaulle et moi", 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960* spreekt Salan over de week van de barricaden en de angst van de Algerijnse bevolking om verlaten te worden.¹⁶⁸ Zijn frustratie over de gang van zaken in Algerije sprak Salan verder uit in brieven naar De Gaulle waarin hij het opnam voor de bevolking in Frans-Algerije en het behoud van een *Algérie française* waar het leger zich ook voor zou inzetten:

‘Les chefs, à tous les échelons, ont affirmé solennellement que l’armée était la garante de l’Algérie française. Aussi ai-je pu constater combien les liens qui unissaient la population algérienne et l’armée étaient affectueux et solides.’¹⁶⁹

¹⁶⁵ Onbekend, *Le procès du général Salan*, 80.

¹⁶⁶ Onbekend, *Le procès du général Salan*, 473; Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 226.

¹⁶⁷ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 230.

¹⁶⁸ Salan, *Mémoires: fin d'un empire 4: "L'Algérie, de Gaulle et moi", 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960*, 236.

¹⁶⁹ Idem, 238.

Op 25 oktober 1960 ging Salan nog een stap verder en organiseerde een persconferentie waar hij zich openlijk uitsprak tegen De Gaulle en diens visie voor Frans-Algerije, maar ook de teleurstelling die het handelen van De Gaulle voortbracht:

‘L’apologie de la rébellion, de la trahison, le scandaleux et infamant développement du procès, le malaise qu’il a provoqué dans les cœurs français m’ont amené à alerter l’opinion, pour lui rappeler que l’Algérie est terre de souveraineté française.’¹⁷⁰

In dezelfde verklaring kaartte Salan ook de loyaliteit die Frankrijk had aan haar bondgenoten:

‘Dans la situation où risque de nous placer le séparatisme africain avec la perte de positions indispensables à notre défense, réaffirmer la fidélité à nos alliances serait à mon sens la seule politique logique et raisonnable. Boudier nos alliés, vouloir faire cavalier seul, est-ce là vraiment l’attitude qui convient, alors qu’il apparaît plus que jamais nécessaire d’opposer à la poussée constante du bloc communiste, un bloc occidental cohérent et sans faille ?’¹⁷¹

Naast de angst voor het opkomende communisme, wat in Indochina ook een bepalende factor is geweest, bracht Salan hier ook het belang van loyaliteit, eer en discipline naar voren. Het Franse leger was een verplichting aangegaan om Frans-Algerije te beschermen en een herhaling van Indochina te voorkomen. Hoewel Salan geen expliciete uitspraken deed over zijn deelname aan de putsch, zijn er in zijn eerdere statements, brieven en zelfs memoires genoeg aanwijzingen terug te vinden.

Zijn biograaf André Figueras vraagt zich af in hoeverre de deelname van Salan aan de putsch een vooropgezet en weloverwogen plan was:

‘Pour essayer de comprendre, il faut d’abord chercher quelle raison a poussé le général Salan à quitter Madrid et rejoindre Alger. Est-ce l’ambition ? Pense-t-il qu’une opération décisive est en train de se jouer et qu’il en soit ? Juge-t-il, au contraire, que l’affaire est mal engagée, mais enfin qu’elle est, que traire, que par conséquent elle représente la dernière ressource, et que lui qui a fait des serments aux Algériens et aux militaires ne peut pas être absent de ce qui se joue ? Ayant regardé vivre Salan

¹⁷⁰ Figueras, *Raoul Salan général rebelle*, 168.

¹⁷¹ Idem, 176.

jusqu'ici, il nous paraît plus vraisemblable de tenir pour la seconde hypothèse. C'est du moins la manière dont deux témoins du procès ont interprété les choses.'¹⁷²

Op basis van de eerdere daden en acties van Salan en de verklaringen die tegen hem werden afgelegd stelt Figueras dat Salan, hoewel hij zich bewust was van de slechte voorbereidingen, ondanks alles onderdeel wilde zijn van de laatste reddingsactie voor Algerije. Zo kon hij de belofte die hij aan de Algerijnen en de militairen had gedaan, het land en de bevolking beschermen en als Frans grondgebied te behouden, nakomen in plaats van hen in de steek te laten. Figueras neemt de militaire ambitie van Salan in deze verklaring niet mee, maar dit kan wel degelijk als een drijfveer achter Salan's beslissing beschouwd worden. Dit zou ook aansluiten bij O'Kane's idee van militaire rancune als mogelijk motief voor een coup.

In een interview met Alexander Harrison voor het boek *Challenging De Gaulle, The O.A.S. and the counterrevolution in Algeria, 1954-1962* ontwijkt Salan het onderwerp van de putsch. Het enige wat hij er tegen Harrison over verteld is dat hij De Gaulle nooit zou kunnen vergeven voor het terugkomen op zijn belofte over het behoud van Frans-Algerije en dat hij mensen heeft gedood maar ook orders heeft gegeven om anderen te doden om Frans-Algerije als Frans grondgebied te behouden.¹⁷³

Ondanks zijn levenslange gevangenisstraf werd Salan in 1968 vervroegd vrijgelaten.¹⁷⁴ Zijn leven buiten de gevangensmuren bracht Salan teruggetrokken en in anonimiteit door in een appartement in Parijs gevuld met memorabilia uit zijn tijd in Indochina.¹⁷⁵ Hij vulde zijn tijd met het schrijven van zijn memoires en een boek over zijn relatie met Hô Chi Minh.

In 1982 werd hij door de Franse overheid gerehabiliteerd als generaal van het Franse leger en kreeg hij zijn *grand – croix de la Légion d'honneur* terug.¹⁷⁶ Na een lang ziekbed overleed Raoul Salan op 3 juli 1984 in een ziekenhuis in Val – de – Grâce en werd begraven in Vichy zonder enige militaire decoratie of eer. Op zijn grafsteen is niets terug te vinden over zijn gedecoreerde en gemankeerde leven, behalve de door hemzelf uitgekozen titel *Soldat du Grande Guerre*.¹⁷⁷

¹⁷² Idem, 180.

¹⁷³ Harrison, *Challenging De Gaulle: the OAS and the counterrevolution in Algeria, 1954-1962*, 142.

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ Ibidem.

5.9. Conclusie

Wanneer er gekeken wordt naar de deelvraag die aan het begin van dit hoofdstuk is gesteld, *als gevolg van welke gebeurtenissen en onder welke omstandigheden vond de putsch plaats*, kan er geconcludeerd worden dat er niet slechts een enkele gebeurtenis is geweest die tot de coup heeft geleid. Het is eerder een reeks van elkaar opvolgende gebeurtenissen geweest die de coup teweeg heeft gebracht.

De gebeurtenissen en omstandigheden waaronder de putsch plaats vond waren deels door De Gaulle gecreëerd. De onvrede en frustratie binnen het leger werden aangewakkerd door het wegpromoveren van militairen vanwege hun betrokkenheid bij *treize mai*, zoals Salan, of het niet passen binnen zijn visie, zoals Challe. Daarnaast ging De Gaulle steeds verder met de uitvoering van zijn plannen voor de verzelfstandiging van Frans-Algerije, waarbij de Si Salah affaire en de *paix des braves* pijnlijke momenten waren voor het leger en zij geconfronteerd werd met het verlies aan controle. Het overgrote deel van de omstandigheden en gebeurtenissen kwam echter niet per se voort uit het handelen van De Gaulle maar vonden hun origine hier ver voor. Dit waren bijvoorbeeld het trauma van Indochina, het politieke machtsvacuüm in Frankrijk dat al meerdere jaren bestond en het zwakke koloniale beleid. De uitvoering van de putsch was een logisch gevolg op de reeks van gebeurtenissen die het Franse leger in de twee decennia na de Tweede Wereldoorlog had meegemaakt. Wel kan er de vraag gesteld worden of het, ondanks de logica, echt zo'n doordachte actie was of slechts een wanhoopsdaad van een deel van het Franse leger om de controle weer terug te krijgen. Door de slechte voorbereiding en de ontbrekende steun van zowel het leger als de bevolking, bleek de putsch al snel een fiasco in plaats van het droomscenario waar men van was uitgegaan.

Zowel Salan en Saint Marc hebben een zeer actieve rol binnen de putsch gehad waarbij Salan aan het roer stond en Saint Marc zich aan de uitvoerende kant bevond. Voor Salan was de putsch eigenlijk een zeer logische vervolgstap op gemankeerde militaire carrière, de moeizame omgang met De Gaulle en zijn vlucht naar Spanje. Het is echter niet direct uit de bronnen te herleiden dat de keuze voor de putsch een vooropgezet plan van Salan is geweest. Voor Saint Marc is zijn deelname een semi spontane beslissing geweest. De keuze werd hem door Challe voorgelegd en hoewel hij zich de mogelijke gevolgen realiseerde, volgde hij volgens de militaire discipline het verzoek van zijn meerdere op.

Tevens kan er geconcludeerd worden dat voor zowel Saint Marc als Salan de putsch hun verdere levens bepaald heeft. Daar waar Saint Marc na veel pijn en moeite de klap van 1961 te boven wist te komen en zijn leven weer oppakte, zou Salan de rest van zijn leven in

teruggetrokkenheid doorbrengen waarbij hij slechts enkele malen terugkeek op zijn militaire carrière maar eerder in wrok en teleurstelling dan trots en vol eer.

De veelzijdigheid aan gebeurtenissen en factoren die ten grondslag hebben gelegen aan de putsch, zowel voor het Franse leger in het algemeen als voor Salan en Saint Marc, laten zien wat een organisch geheel een coup is in plaats van een eendimensionale gebeurtenis waar een vast sjabloon als verklaring voor opgesteld kan worden.

Hoofdstuk 6 Conclusie

De putsch des généraux is voor zowel het Franse leger als het Franse dekolonisatieproces een zeer belangrijke gebeurtenis geweest. Hoewel politieke inmenging het leger niet vreemd was, sinds de affaire Dreyfus zijn er meerdere momenten van kruisbestuiving geweest, stak men met de putsch definitief de Rubicon over. Hierna zou de positie van het leger voor lange tijd onder verscherpt toezicht staan en het dekolonisatiebeleid van De Gaulle zou verder tot uitvoering worden gebracht.

In dit hoofdstuk zal op basis van de deelconclusies uit de voorgaande hoofdstukken een antwoord geformuleerd worden op de hoofdvraag *wat was de invloed van de oorlogs- en koloniale ervaring in Indochina op de motieven voor de putsch in Frans-Algerije in 1961?*

De strijd in en om Indochina is voor zowel Salan als Saint Marc zeer belangrijk geweest. Zo kwam de militaire carrière van Saint Marc tot ontwikkeling in Indochina en bouwde hij een zeer hechte band met de lokale bevolking op. Uit deze twee punten kwamen echter ook zijn negatieve connotaties voor Indochina voort: in de strijd tegen de Viêt Minh verloor hij enkele jonge soldaten die onder zijn leiding vielen en hij moest de lokale bevolking, die hem had geholpen en die hij zou beschermen, op stel en sprong achterlaten en overlaten aan de Viêt Minh. Deze gebeurtenissen raakten hem zeer en Saint Marc ontwikkelde hierdoor een zeer pessimistische blik op het nut en noodzaak van de strijd.

Salan verbleef voor de oorlog al langere tijd in Indochina en werd zeer sterk gevormd door zijn tijd daar. *Le Mandarin* sprak de taal, kende de lokale geschiedenis en bevolking zeer goed en was tevens bevriend met Hô Chi Minh. Indochina was een onlosmakelijk deel van Salan geworden. Onder zijn mentor generaal de Lattre vocht Salan tegen de Viêt Minh en nam na zijn dood tijdelijk de leiding over de strijdkrachten over. Salan werd echter van zijn taken ontheven voordat hij het werk van De Lattre kon voltooien. Hierop volgend was Salan zeer kritisch op het zwalkende beleid van de Franse overheid wat betreft Indochina en zag het verlies van de kolonie als eerste symptoom voor het uiteen vallen van het Franse Rijk.

Daarnaast beschimpte hij de houding van de Franse overheid ten opzichte van het leger: de soldaten die gestreden hadden voor de Franse driekleur in Indochina dienden geëerd te worden. Net als voor Saint Marc had het verlies van Indochina een emotionele component: hij had het werk van zijn mentor nooit kunnen voltooien en verloor het land waar hij zo van hield. Salan raakte hierdoor zeer getergd.

Het Franse koloniale beleid kwam onder druk te staan door de ontwikkelingen Indochina en de internationale aandacht voor de situatie. Uiteindelijk zou men ervoor kiezen de onderhandelingen met de Viêt Minh aan te gaan, tot een overeenkomst te komen met de rebellen en de kolonie op te geven. Daartegenover ontstond er vanuit het leger een conservatieve houding ten opzichte van de koloniën: deze dienden met alle mogelijke middelen verdedigd te worden om hen zo voor Frankrijk te behouden.

De rol van het Franse leger kwam echter ook onder druk te staan door Indochina: het leger werd minimaal gesteund in de strijd om Indochina, had de beschikking over een minimum aan middelen en werd door de politiek steeds vaker in het openbaar afgevalen. De val van Dien Biên Phu werd toegeschreven aan het falen van het Franse leger. Indochina zou een niet onderkend trauma blijken te zijn voor het Franse leger waar een grote onvrede uit voortkwam die tijdens de strijd in Frans-Algerije zou doorklinken. De deelvraag uit hoofdstuk 2, *in hoeverre zijn Salan en Saint Marc beïnvloed door de ervaringen in Indochina wat betreft hun visie op het kolonialisme en de rol van het Franse leger*, kan dan ook beantwoord worden met dat zij zeer sterk zijn beïnvloed door de gebeurtenissen in Indochina. Zowel op koloniaal gebied als op de rol van het leger ontwikkelden beiden een sterk pessimistische visie die zij in Frans-Algerije met zich mee zouden dragen en hun handelen zou beïnvloeden.

In Frans-Algerije werden de militairen met een vergelijkbare strijd geconfronteerd: een rebellenleger dat het voortbestaan van de kolonie bedreigde, een falend beleid vanuit de overheid en minimale steun voor het leger. De onvrede die men uit Indochina had meegenomen, werd door deze factoren verder gevoed. De blamage rondom de mislukte uitzending van de militairen naar de Suez-crisis verergerde het wantrouwen en vergrootte de frustratie. De vraag *wat was de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie* kan het best beantwoord worden met de typering vastberaden. De Frans-Algerijnse kwestie moest met alle mogelijke middelen verdedigd worden: deze strijd ging niet alleen om het voortbestaan van de kolonie als Frans grondgebied maar draaide nu ook om het aanzien en de autoriteit van het Franse leger.

Dat men zich meer dan volledig wilde inzetten om de Frans-Algerijnse kwestie in het voordeel van het leger te beslissen uitte zich op verschillende vlakken. Zo gebruikte het leger steeds vaker marteltechnieken om de rebellen te ondervragen en achter hun plannen te komen. Een handelen wat hen op nog meer kritiek vanuit Frankrijk kwam te staan. Daarnaast werd de groeiende geweldsgolf van de rebellen door het leger gebruikt om de zwakke Franse overheid onder druk te zetten nog meer bevoegdheden aan het leger toe te kennen, waardoor zij zich nog verder kon distantiëren van het falende beleid. Op 13 mei 1958 ging het Franse leger nog

een stap verder in haar betrokkenheid bij de Frans-Algerijnse kwestie toen zij zich, onder leiding van generaals Massu en Salan, besloot aan te sluiten bij een opstand van de *pieds noirs*. De koloniale bevolking kwam in opstand tegen de benoeming van Pierre Pflimlin tot nieuwe president van Frankrijk, riep op tot vorming van een *comité salut public* en de terugkeer van Charles de Gaulle als premier van Frankrijk. Volgens hen lag in zijn terugkeer de sleutel tot de oplossing van de Frans-Algerijnse kwestie.

Met steun van het leger werd deze opstand gematerialiseerd en keerde De Gaulle uiteindelijk op 1 juni 1958 terug als premier van Frankrijk. Zijn terugkeer zou echter niet de gewenste oplossing voor de Frans-Algerijnse kwestie leveren waar de *pieds noirs* en het leger op gerekend en gehoopt hadden.

Hoewel De Gaulle zich aanvankelijk leek uit te spreken voor het behoud van *l'Algérie française*, kwam hij hier al snel na zijn benoeming op terug. Als president van de nieuwe Vijfde Republiek besloot De Gaulle een verzelfstandigingsproces voor Frans-Algerije in te zetten. Hiervoor schreef hij een referendum uit waarin zowel de Franse als de Algerijnse bevolking voorkeur uit kon spreken welke vorm van zelfstandigheid Algerije diende te krijgen. Om zo min mogelijk weerstand te krijgen liet De Gaulle de militairen die hem via de gebeurtenissen van 13 mei 1958 weer aan de macht hadden geholpen, zoals Massu en Salan, overplaatsen naar voornamelijk ceremoniële posten. Maar ook militairen die hem in zijn nieuwe functie in Frans-Algerije ondersteunden, zoals generaal Challe die De Gaulle met zijn offensief probeerde te dienen, werden als een bedreiging gezien en uiteindelijk weggepromoveerd.

Dit handelen van De Gaulle, tezamen met zijn besluit Frans-Algerije te verzelfstandigen, zorgden ervoor dat zijn beleid ter discussie werd gesteld en de onvrede onder de militairen en *pieds noirs* weer opleefde. In januari 1960 leidde deze onvrede tot de week van de barricaden: *pieds noirs* bezetten belangrijke gebouwen in Algiers, gendarmes werden aangevallen en het Franse leger weigerde in te grijpen. Na een veroordelende speech van De Gaulle keerde de rust aan de oppervlakte weer terug, onderhuids zou de onrust echter doorsluimeren.

Teruggrijpend op de vraag *in welke mate beïnvloedde de terugkeer van De Gaulle de houding van het Franse leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie*, kan er gesteld worden dat het leger nog verder getergd werd dan het al was en nog meer vastberaden werd om de Frans-Algerijnse kwestie volgens hun visie, het behoud van een *Algérie française*, op te lossen.

Voor Salan was de vernedering van De Gaulle, het wegpromoveren na zijn continue inzet, de druppel om zich uit het Franse leger terug te trekken en openlijk De Gaulle's beleid wat

betreft Frans-Algerije te bekritisieren. Volgend op zijn aanval op De Gaulle vluchtte Salan naar Spanje om vanuit hier, omringd door gelijkgestemde *pieds noirs*, het Frans-Algerijnse beleid te blijven bekritisieren. Binnen een klein deel van het leger werd parallel hieraan gesproken over een mogelijke putsch. De vraag *als gevolg van welke gebeurtenissen en onder welke omstandigheden vond de putsch plaats* beantwoordend kan er gesteld worden dat er niet slechts een gebeurtenis is geweest die de putsch heeft veroorzaakt maar eerder een reeks van gebeurtenissen en daarbij horende omstandigheden. Een deel van deze omstandigheden waren gecreëerd door De Gaulle en dienden als breekpunt, maar het overgrote deel van de omstandigheden bestond al veel langere tijd en had vele onderliggende motieven.

Als gevolg van de groeiende onvrede binnen het leger, waarbij binnen de strijd in Indochina het zaadje was geplant, besloot men dat het nodig was om tot het uiterste te gaan om Frans-Algerije als Frans grondgebied te behouden. Een deel van het leger besloot over te gaan tot het opstellen van een plan voor een putsch in Frans-Algerije.

Om de putsch te leiden werd een viermanschap van generaals aangesteld, bestaande uit Salan, Challe, Jouhaud en Zeller, en in de nacht van 21 op 22 april 1961 zou de putsch plaats vinden. Saint Marc, nog steeds gestationeerd in Algerije, besloot zijn mentor Challe te volgen en sloot zich aan bij de putsch.

Hoewel de putsch in eerste instantie leek te lukken, bleek de operatie na enkele dagen mislukt. Er waren niet voldoende middelen beschikbaar om de putsch langere tijd vol te houden, een groot deel van het Franse leger steunde de putsch niet, binnen de leiding van de putsch bestond er een verschil in opvatting van het doel van de putsch en de invloed van De Gaulle bleek groter te zijn dan men in eerste instantie had verwacht.

Met zijn bevlogen retoriek riep De Gaulle in een speech de Franse bevolking op zich tegen de putsch te keren en hem bij te staan in deze moeilijke tijd. Zijn emotionele oproep werd niet alleen door de Franse bevolking maar ook door het leger gehoord. Militairen die aanvankelijk nog twijfelden over hun steun aan de putsch keerden zich tegen de opstandelingen.

Challe zag in dat de putsch mislukt was en besloot zich, samen met Saint Marc, over te geven. Salan was het hier echter niet mee eens en vluchtte om de strijd voor Frans-Algerije voort te zetten met de terroristische organisatie OAS.

Kijkend naar de hoofdvraag gesteld aan het begin van deze scriptie, *wat was de invloed van de oorlogs- en koloniale ervaring in Indochina op de motieven voor de putsch in Frans-Algerije in 1961*, kan er gesteld worden dat de ervaringen in Indochina de primaire voedingsbodem zijn geweest voor een groot deel van de motieven voor de putsch. De strijd

met een nieuwe vijand, waar het leger niet op berekend was, waarbij men de beschikking had over minimale middelen, er geen consistent beleid werd gevoerd door de Franse overheid en het leger openlijk werd afgevalen en zelfs de schuld kreeg van het verliezen van de oorlog leidden tot een gekrenkt en getraumatiseerd leger. De invloed van deze ervaringen zou een groot effect hebben op de situatie in Frans-Algerije en de opstelling van het leger ten opzichte van de Frans-Algerijnse kwestie.

De woorden van Laurent Beccaria, reeds aangehaald in hoofdstuk 2, illustreren hoe belangrijk Indochina is geweest voor de verdere houding van het Franse leger:

‘En fait, militairement, le bilan de la guerre d'Indochine se révèle extrêmement lourd. La métropole sous-estime l'importance du traumatisme vécu par la frange la plus jeune et la plus exposée du corps expéditionnaire. Au sein même de l'armée, un fossé se creuse entre ceux qui portent les stigmates de l'Indochine et le reste de la Grande Muette demeurée en Europe ou en Afrique.’¹

Het trauma en de verslagenheid van Indochina werden meegenomen naar Frans-Algerije waar, aldus Saint Marc ‘tout recommence’.² Het idee dat men opnieuw geconfronteerd werd met een onevenredige strijd waarbij de steun voor het leger minimaal was en de Franse overheid uiteindelijk zou kiezen voor onderhandelingen met de rebellen in plaats voor een overwinning, zou een katalysator blijken. Dit deed uiteindelijk een deel van het leger ertoe besluiten dat men tot het uiterste zou gaan om Frans-Algerije te behouden als Frans grondgebied. Na het begaan van enkele alternatieve maar vruchteloze wegen zoals de rebellen van de FLN bestrijden met onorthodoxe middelen en het verlenen van steun aan de *treize mai* opstand bleek een coup de enige mogelijke overgebleven optie om de Franse overheid in te laten zien dat Frans-Algerije als Franse kolonie behouden moest blijven.

De aankondiging van De Gaulle op 11 april 1961 over het verzelfstandigingsproces dat hij voor ogen had voor Algerije kan gezien worden als breekpunt voor het definitief overgaan tot de putsch. De onvrede binnen het Franse leger, die als primaire aanleiding voor de putsch gezien kan worden, bestond echter al langer en werd door verscheidene gebeurtenissen en motieven extra versterkt. De ervaringen in Indochina hebben dan ook als belangrijke voedingsbodem gediend voor de onvrede binnen het Franse leger.

Na bestudering van zowel de primaire als de secundaire bronnen zijn er motieven van zowel

¹ Beccaria, *Hélie de Saint Marc*, 147.

² Idem, 145.

algemene als persoonlijke aard aan te wijzen die de onvrede binnen het Franse leger versterkten. Onder motieven van algemene aard zijn factoren aan te wijzen zoals het willen verdedigen van de militaire eer, het zich tot het uiterste in willen zetten een overwinning te behalen, de angst voor het opkomend communisme en daarmee het verloren gaan van de Westerse samenleving, het willen corrigeren van eerdere fouten op zowel militair als politiek gebied, militaire discipline en het opvolgen van orders, onvrede, emotionele geografie, een slecht koloniaal beleid en een falende Franse overheid en de afbreuk van het professionele leger.

De persoonlijke motieven die een rol hebben gespeeld in de putsch komen voort uit de bestudering van de levens van Salan en Saint Marc. De sterke emotionele band met het land en de bevolking, voortkomend uit een vergelijkbare situatie in Indochina, speelde voor beiden een rol in hun besluit Frans-Algerije tot het uiterste te willen verdedigen. Daarnaast speelde bij Salan frustratie en wrok een rol: zijn militaire carrière was door ingrijpen van De Gaulle tot een einde gekomen, zowel in Indochina als in Frans-Algerije had Salan zijn werk niet af kunnen maken en De Gaulle had hem voor de gek gehouden na zijn oproep en steun van 15 mei 1958, iets wat Salan De Gaulle nooit zou vergeven. Dit in combinatie met de behandeling die hem ten deel viel na zijn afscheid van het leger en de visie die De Gaulle voor Algerije voor ogen had, deden hem definitief de Rubicon oversteken. Niet alleen nam hij deel aan de putsch maar na het mislukken hiervan besloot hij zijn oneigenlijke strijd voort te zetten door leiding te geven aan een terroristische organisatie. Militaire rancune, zoals beschreven door Rosemary O'Kane in *The likelihood of coups*, lijkt voor Salan dan ook een sterk motief te zijn geweest.

Voor Saint Marc was de drijfveer persoonlijk gezien simpeler vanwege het feit dat hij door zijn mentor Challe werd gevraagd hem te steunen in de putsch en hij dit als zijn militaire plicht zag.

De putsch zelf is door beide heren echter nooit beschreven noch hebben zij, buiten hun verklaring in de rechtbank, een open inzage gegeven in hun persoonlijke drijfveren wat betreft de putsch. Saint Marc heeft in zijn memoires en verdere gesprekken vooral geprobeerd een legitimering achteraf te creëren, waarom hij wel deel moest nemen aan de putsch, maar dat zijn deelname eigenlijk alleen maar vanuit goede bedoelingen en militaire discipline voortkwam. Salan daarentegen heeft deze periode in zijn memoires doodgezwegen, hij laat deze stoppen parallel aan het einde van zijn militaire loopbaan. Ook in verdere interviews heeft hij zich hiër verder nooit expliciet over willen uitspreken. Wanneer hier een waardeoordeel of betekenis aan gegeven zou moeten worden lijkt het alsof het

schaamtegevoel voor het mislukken van de operatie in Frans-Algerije zo groot is geweest voor Salan, en wellicht ook Saint Marc, dat hij deze periode nooit meer onder ogen heeft durven komen.

Teruggrijpend op de hoofdvraag kan er, na de bestudering van de bronnen, geconcludeerd worden dat er een meer dan onmiskenbaar verband bestaat tussen de situaties in Indochina en Frans-Algerije. De ervaringen in Indochina hebben voor het Franse leger, die een herhaling van de gang van zaken vreesden, als voedingsbodem gediend voor het handelen in Frans-Algerije.

Het trauma van Indochina in combinatie met het falende Franse beleid en de situatie in Frans-Algerije hebben, samen met de verschillende motieven, de onvrede van een deel van het Franse leger tot een climax gebracht en tot de putsch geleid. Daarnaast kan er, mede op basis van de bestudering van de levens van Salan en Saint Marc en de optredens van De Gaulle, nog een ander motief en facet toegevoegd worden: menselijk handelen en emotie.

De veelzijdigheid van de motieven en de lange reeks van gebeurtenissen die ten grondslag hebben gelegen aan de putsch laten zien dat een coup niet via een eenvoudig model of sjabloon te verklaren is. Ik sluit mij dan ook aan bij Donald L. Horowitz die in zijn boek *Coup theories and officers' motives: Sri Lanka in comparative perspective* stelt dat een coup niet slechts te verklaren is aan de hand van theorieën maar ondersteund dient te worden door verklaringen van de deelnemers om het handelen werkelijk te kunnen doorgronden. Daar ik de deelnemers van de putsch niet heb kunnen bevragen over hun motieven, rol en deelname, heb ik de bestaande theorie en historische werken rondom de Frans-Algerijnse Oorlog en de putsch willen ondersteunen met de memoires en biografieën van Salan en Saint Marc. Door deze combinatie toe te passen heb ik getracht de veelzijdigheid van factoren en motieven die hebben geleid tot de *putsch des généraux* aan te tonen en daarmee het organische aspect van een coup. Daarnaast heb ik gepoogd, door de persoonlijke levens uit te lichten, aan te tonen dat er binnen de bestaande theorieën rondom coups een niche bestaat: het belang en het ongewisse van het menselijk handelen binnen een coup.

Alles concluderend kan deze putsch het best omschreven worden als een onvermijdelijke apotheose na een reeks van vele, allesbepalende factoren en motieven, met de ervaringen Indochina als voedingsbodem, in plaats van een spontane bevlieging van het Franse leger.

Bibliografie

Primaire bronnen

- Cottaz, M. *Les procès du putsch d'Alger et du complot de Paris*. Parijs: Nouvelles Éditions latines, 1962.
- Onbekend *Le Procès du général Salan*. Parijs: Nouvelles éditions latines, 1962.
- Saint Marc, H. Denoix de *Mémoires: Les champs de braises* Parijs: Tempus Perrin, 2002.
- Salan, R. *Mémoires: fin d'un empire. 1: "Le sens d'un engagement", juin 1899-septembre 1946*. Parijs: Presses de la Cité, 1970.
- Salan, R. *Mémoires: fin d'un empire. 2: "Le Viêt Minh mon adversaire", octobre 1946 - octobre 1954*. Parijs: Presses de la Cité, 1971.
- Salan, R. *Mémoires: fin d'un empire 3: "Algérie française", 1er novembre 1954 - 6 juin 1958*. Parijs: Presses de la Cité, 1972.
- Salan, R. *Mémoires: fin d'un empire 4: "L' Algérie, de Gaulle et moi", 7 Juin 1958 - 10 Juin 1960*. Parijs: Presses de la Cité, 1974.
- Salan, R. *Indochine rouge. Le message du Hô Chi Minh*. Parijs: Presses de la Cité, 1975.

Secundaire bronnen

- Ambler, J.S. *The French army in politics 1945-1962*. Ohio: Ohio University Press, 1966.
- Bankowicz, M. *Coup d'état, A critical theoretical synthesis*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2012.
- Beccaria, L. *Hélie de Saint-Marc*. Parijs: Tempus Perrin, 2008.
- Behr, E. *The Algerian problem* New York: W.W. Norton, 1976.
- Connor, K. en Hebditch, D. *How to stage a military coup: from planning to execution*. Londen: Greenhill, 2005.
- Davidson, P.B. *Vietnam at war: The history 1946-1975*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Evans, M. *Algeria: France's undeclared war*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Fall, B.B. *Street without joy*. Mechanicsburg: Stackpole Books, 2005.
- Fauvet, J. en Planchais, J. *La fronde des généraux*. Parijs: Arthaud, 1961.
- Figueras, A. *Raoul Salan général rebelle* Parijs: Deterna, 2001.
- Finer, S.E. *The man on horseback, the role of the military in politics*. Londen: Pall Mall Press, 1962.
- Hammer, E.J. *The struggle for Indochina 1940-1955*. Stanford: Stanford University Press, 1955.
- Harrison, A. *Challenging De Gaulle: the O.A.S. and the counterrevolution in Algeria, 1954-1962*. Westport: Praeger, 1989.
- Horne, A. *A savage war of peace*. New York: NYRB Classics, 2006.
- Horne, A. *The French army and politics 1870-1970* Macmillan Press, Londen, 1984.
- Horowitz, D. *Coup theories and officers' motives: Sri Lanka in comparative perspective* Princeton: Princeton University Press, 1981.
- Huntington, S.P. *Political order in changing societies*. New Haven: Yale University Press, 1968.
- Irving, R.E.M., *The First Indochina war: French and American policy, 1945-54*. Londen: C. Helm, 1975.
- Kolko, G. *Vietnam: anatomy of a war, 1940-1975*. Londen: Allen&Unwin, 1986.
- Luttwak, E.N. *Coup d'état: A practical handbook* Massachusetts: Harvard University Press, 1979.

- Michels, E. 'From one crisis to another: the morale of the French Foreign Legion.' *The Algerian War and the French Army, 1954-1962* eds. M.S. Alexander, M. Evans en J.F.V. Keiger. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2002.
- Nordinger, E.A. *Soldier in politics, Military coups and governments*. New Jersey: Prentice Hall, 1977.
- O'Kane, R.T.H. *The likelihood of coups*. Aldershot: Avery, 1987.
- Rapoport, D.C. "Coup d'état: the view of the men firing pistols", in *Revolution*, ed. Carl J. Friedrich (New York: Atherton Press, 1966).
- Stora, B. *De Gaulle et la guerre d'Algérie*. Parijs: Plurierel, 2012.
- Talbott, J. *The war without a name, France in Algeria 1954-1962*. New York: Alfred A. Knopf, 1980.
- Tucker, S. *Vietnam*. Kentucky: University Press of Kentucky, 1999.
- Vaïsse, M. *1961. Alger le putsch*. Brussel: Complexe, 1983.
- Windrow, M. *The French Indochina war*. Oxford: Osprey Publishing, 1998.
- Zimmerman, E. 'Explaining military coups d'état: towards the development of a complex causal model.' *Quality and Quantity: International Journal of Methodology* 13:5 (1979): 431-441.
- Zimmerman, E. *Political violence, crises & revolutions, theories and research*. Boston: G.K. Hall, 1983.

Websites

- Discours sur l'autodétermination de l'Algérie 16 septembre 1959, <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/1-Homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/discours-sur-l-autodetermination-de-l-algerie-16-septembre-1959.php> (1-3-2017).
- Discours de Mostaganem 6 juin 1958, <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/1-Homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/discours-de-mostaganem-6-juin-1958.php> (1-3-2017).
- Putsch d'Alger, https://www.herodote.net/21_avril_1961-evenement-19610421.php (1-3-2017).
- Le groupe des 6, <http://memoireharkidenantes.weebly.com/le-groupe-des-6.html> (1-3-2017).
- Loi dite <<des pouvoirs spéciaux>> 16 mars 1956, http://histoire-et-philatelie.fr/pages/009_algerie/6000c_loi_pouvoirs_speciaux.html (20-3-2017).
- Zartman, W.I. *Ripeness, Beyond Intractability*. Boulder: Conflict Information Consortium, University of Colorado, 2003 via <http://www.beyondintractability.org/essay/ripeness> (24-4-2017).
- Discours du 23 avril, <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/espace-pedagogique/le-point-sur/les-textes-a-connaître/discours-du-23-avril-1961.php> (24-4-2017).
- Constitution de la Ve République, Référendum sur l'autodétermination en Algérie, <http://mjp.univ-perp.fr/france/ref1961.htm> (26-4-2017).
- Message au lendemain du putsch des généraux 23 avril 1961, <http://www.charles-de-gaulle.org/pages/1-Homme/accueil/discours/le-president-de-la-cinquieme-republique-1958-1969/message-au-lendemain-du-putsch-des-generaux-23-avril-1961.php> (28-4-2017).
- Éloge prononcé par le général de Corps d'armée Bruno Dary, Gouverneur militaire de Paris, à l'occasion de l'élévation à la dignité de Grand Croix de la Légion d'Honneur du Commandant Hélie Denoix de Saint-Marc, le lundi 28 novembre 2011 aux Invalides, <http://www.heliedesaintmarc.com/28.11.11.pdf> (28-4-2017).